

Türkiye ve BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi

DO UNTO OTHERS
AS YOU WOULD HAVE THEM
DO UNTO YOU

iHOP

insan
hakları
ortak
platformu

IHD
MAZLUMDER
HYD
UAÖ TÜRKİYE

Türkiye ve BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi

www.ihop.org.tr | ihop@ihop.org.tr

Yayına Hazırlayan:

Murat Çekiç

Kapak Resmi:

Norman Rockwell tarafından "Golden Rule" isimli mozaik, BM New York
© UN Photo by Milton Grant

Nisan 2009, Ankara

Bu yayın tamamen ya da kısmi olarak izin almaya gerek duymaksızın dağıtılabilir, yeniden üretilabilir, ya da basılabilir.

Bu yayında yer alan metinlerin hepsinin İnsan Hakları Ortak Platformu'nun ya da üye örgütlerinin görüşlerini yansıtmak zorunluluğu bulunmamaktadır. Yayındaki maddi hatalardan İnsan Hakları Ortak Platformu ya da üye örgütleri sorumlu tutulamaz.

<u>Giriş</u>	<u>i</u>
<u>BM Irk Ayrımcılığı Komitesi Hakkında</u>	<u>ii</u>
<u>Türkiye Taraf Devlet Raporu</u>	<u>1</u>
<u>Türkiye'ye Sorulan Sorular ve Resmi Yanıtları</u>	<u>39</u>
<u>Komite'nin Nihai Gözlemleri ve Tavsiyeleri</u>	<u>54</u>
<u>Komite'nin Gözlemlerine Türkiye'nin Yorumları</u>	<u>62</u>
<u>Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme</u>	<u>65</u>

i. Giriş

İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP), Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), İnsan Hakları Derneği (İHD), İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi tarafından kurulmuş bağımsız bir Platformdur.

Türkiye'deki insan hakları hareketinin unsurlarının kapasitesinin gelişimine katkıda bulunma amacını güden İHOP, uluslararası insan hakları mekanizmalarının Türkiye'de yaygınlaşması, bilinmesi ve kullanılması konularında çalışmalar yürütmektedir. Bu çerçevede, başta Birleşmiş Milletler bünyesindeki insan hakları mekanizmalarına ilişkin olmak üzere, çeşitli metinleri çevirmekte ve bu süreçte bunların arasında Türkiye ile ilgili olanlara öncelik vermektedir.

Türkiye'nin 16 Eylül 2002'de resmen taraf olduğu Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme çerçevesinde sunulan Taraf Devlet raporu bağlamında hazırlanan bu yayın, Türkiye'nin uluslararası insan hakları mekanizmaları bağlamındaki sorumluluklarını kamuoyunda yaygınlaştırma ve bu konudaki farkındalık düzeyini yükseltme temel amacını gütmektedir.

Bu yayının İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından daha önce çevrilen ve yaygınlaştırılan BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Yorumları ve ilgili Komite'ye ilişkin olarak Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan bilgilendirme kitapçığı çevirilerini tamamlayıcı nitelikte olacağını umuyoruz.

Bu yayındaki metinlerden Sözleşme metni dışındaki hepsi İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından İngilizce orijinallerinden çevrilmiştir. Yayında yer alan *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme* metni T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın resmi Türkçe çevirisidir. *Türkiye Taraf Devlet Raporu ve Türkiye'nin Resmi Yanıtları* başlıklı metinler T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır, ancak resmi Türkçe çevirileri yayınlanmamıştır. Bununla beraber, raporun hazırlanma sürecinde Türkiye'deki ilgili sivil toplum örgütleri ya da raporun kapsamında olan kişi ve grupları dahil edecek girişimlerde bulunulmamış; sadece resmi kamu kurumlarının katkı sunabildiği ve sivil alanın dışarıda bırakıldığı bir yöntem izlenmiştir.

Bu yayındaki bütün metinlere Komite'nin internet sayfası üzerinden erişilmiştir. Sözleşme metni dışındaki diğer metinlerinin hiçbirinin resmi Türkçe çevirisi mevcut değildir. Her ne kadar Komite tarafından raporun Türkiye'de kullanılan anadillerde yaygınlaştırılması tavsiye edilmişse de, T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından bu yönde herhangi bir adım atıldığına dair bilgi bulunmamaktadır.

Bu yayın ücretsiz olarak internet üzerinden dağıtılmak üzere hazırlanmıştır.

ii. BM Irk Ayrımcılığı Komitesi Hakkında

Uluslararası düzeyde insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılmasının kurumsal ve özel yetkili bir yapı tarafından üstlenilmesi bakımından Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD) bir ilktir. Öyleki, Birleşmiş Milletler tarafından Devletlerin özel bir insan hakları sözleşmesi altındaki sorumluluklarını yerine getirmek üzere gerçekleştirdikleri faaliyetleri izlemek ve gözden geçirmek için kurulmuş ilk yapıdır.

4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'si* çerçevesinde faaliyet gösteren Komite'nin kurulması uzun bir sürece dayanır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun sosyal, insani ve kültürel sorunlarla ilgili komitesi, uygulama araçları olmaksızın Sözleşme'nin gerçekten etkili olmayacağından hareketle CERD'in kurulmasını Sözleşme'ye ekleme kararı almıştır.

Komite, Sözleşme'deki ifadeyle, "tarafsızlıkları ve yüksekahlaki duruslarıyla tanınan 18 uzmandan oluşur". Komite'nin üyeleri dört yıllık bir süre için Sözleşme'ye Taraf Devletler tarafından seçilirler. Seçimler iki yıllık aralarla üyeliklerin yarısı için yapılır. CERD'in oluşumunda dünyadaki farklı coğrafi bölgeler, farklı uygarlıklar ve adalet sistemlerinin adil temsiliyetine dikkat edilir. CERD özerk bir yapıdır. Komite'deki uzmanlar kendi şahsi sıfatlarıyla seçilirler. Üyeler azledilemezler ya da kendi istekleri dışında değiştirilemezler. Sözleşme'ye uygun olarak kendi iç tüzüklerini olustururlar ve dışardan asla talimat almazlar.

Sözleşme, CERD'in her bir Devlet'in ırk ayrımcılığının mücadeleye etme yükümlülüğünü yerine getirmek için attığı yasal, yargısal, idari ve diğer adımları incelemesini mümkün kılacak üç prosedür oluşturmıştır. İlki, Sözleşme'ye taraf olan tüm devletlerin CERD'e düzenli rapor sunma zorunluluğudur. Sözleşme'deki ikinci bir prosedür Devletlerin Devletleri sözleşme ile ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda şikayet edebilmesidir. Üçüncü prosedürse, ırk ayrımcılığı mağduru olduğunu iddia eden bir kişi ya da grubun CERD'e kendi devletleri aleyhine şikayette bulunmaları imkanını sağlar. Bu ancak ilgili devlet Sözleşme'ye taraf olduysa ve CERD'in bu tür şikayetleri kabul etme yetkisini tanıdığını ilan ettiyse gerçekleşebilir. Türkiye henüz Komite'nin bu yetkisini kabul etmemiştir.

2002 yılında Sözleşme'ye taraf olan Türkiye ilk raporunu 2007 yılında Komite'ye sunmuştur. Komite tarafından 16 Şubat - 6 Mart 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilen yetmişdördüncü oturumunda değerlendirilen raporla ilgili Komite'nin nihai görüşleri ve tavsiyeleri ile Türkiye'nin bunlara yönelik ilk yorumları yayınlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi ile ilgili daha fazla bilgi İHOP tarafından yayınlanan bilgi kitapçığından ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin internet sitesinden edinilebilir (www.ohchr.org).

BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne sunması gereken ilk iki raporu da içerecek şekilde, Türkiye, birinci, ikinci ve üçüncü taraf devlet raporlarını tek bir rapor olarak 12 Kasım 2007 tarihinde Birleşmiş Milletler'e iletmıştır. Bu belge CERD/C/TUR/3 koduyla Birleşmiş Milletler tarafından 13 Şubat 2008 tarihinde İngilizce olarak kamuoyuna açık hale getirmiştir. Ancak bu belgenin resmi Türkçe çevirisi T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanmamıştır. Bu nedenle, bu rapor İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından çevrilmiştir.

SÖZLEŞME'NİN 9. MADDESİ UYARINCA TARAF DEVLETLERCE SUNULAN RAPORLAR

Taraf Devletlerin 2007 yılı Üçüncü Dönemsel Raporları Ek: Türkiye...

GİRİŞ

1. Türkiye Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi (bundan böyle "Sözleşme" olarak anılacaktır), 13 Mayıs 2002 tarihinde onaylamıştır. Onay belgesi 16 Eylül 2002 tarihinde tevdi edilmiştir. 19. Madde uyarınca Sözleşme Türkiye bakımından 16 Ekim 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, onay belgesinde, verdiği onayı iki beyan ve bir çekinceye bağlamıştır. Bunlar ekte verilmektedir.
2. TC Anayasası'nın 90. Maddesine göre usulüne uygun biçimde yürürlüğe giren uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Dolayısıyla, onay kanunuyla Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından benimsenen uluslararası antlaşmalar doğrudan doğruya Türkiye'deki iç hukukun parçası olur. Bu açıdan, Sözleşme de Türkiye'de iç hukukun parçası durumundadır. Uluslararası antlaşmalarla ilgili olarak, anayasaya aykırılık gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz. Temel haklar ve özgümlükler alanında usulüne uygun biçimde yürürlüğe giren uluslararası antlaşmalarla aynı alandaki iç hukuk arasında bir çelişki varsa, uluslararası antlaşmalarda yer alan hükümler esas alınır.
3. Türkiye, 9. Madde uyarınca, Sözleşme'nin hükümlerini etkili kılan yasal, yargısal, idari ve diğer önlemlere ilişkin ilk, ikinci ve üçüncü dönemsel raporlarını Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne tek bir belge olarak sunmaktadır.

* Bu belge, Türkiye'nin 15 Ekim 2003, 2005 ve 2007 yıllarına ait ilk, ikinci ve üçüncü dönemsel raporlarını birlikte içermektedir.

** Raporlarının hazırlanmasıyla ilgili olarak Taraf Devletlere aktarılan bilgi doğrultusunda bu belge, Birleşmiş Milletler tercüme hizmetlerine gönderilmeden önce resmi redaksiyona tabi tutulmamıştır.

4. 1990'lerden 2007'ye kadar uzanan döneme ait verileri içeren bu rapor Dışişleri Bakanlığı'nın eşgüdümünde, ilgili bakanlıkların ve kamu kurumlarının katkılarıyla hazırlanmıştır. Bunlar Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'dur.

5. Türkiye ile ilgili genel ve somut bilgi ve veriler, ayrıca insan haklarının korunması ve geliştirilmesiyle ilgili genel çerçeve için lütfen Türkiye Temel Belgesi'ne bakınız.

I. AYRIM GÖZETMEME VE EŞİTLİKLE İLGİLİ GENEL ÇERÇEVE

6. Bütün insanlar onur ve haklarda eşit olarak dünyaya gelir. Irksal üstünlük iddiasında bulunan herhangi bir öğretiyi veya uygulama hukuken ve ahlaken kabul edilemez ve hangi nedenle olursa olsun haklı gösterilemez. Irkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlükler toplumlarımızın temel dokusunu ve ahlaki değerlerimizi tehdit eden olgulardır.

7. İnsan haklarının korunmasına ve geliştirilmesine yönelik tüm çabalara karşın, ihlaller dünyanın birçok yöresinde sürmektedir ve hiçbir ülke bu bakımdan kusursuz bir durumda değildir. İnsan hakları politikalarının, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlüğü ortadan kaldırmaya yönelik önlemlerle pekiştirilmesi gerekmektedir.

8. Irk ayrımcılığının kurumsallaşmış biçimlerinin ortadan kaldırılmasında elle tutulur bir ilerleme sağlanmış olmasına rağmen, uluslararası topluluk halen önyargının, dışlamanın ve ırkçı şiddetin yeni ve yükselen dalgalarıyla karşı karşıyadır. Ayrımcılığın her biçimine ve tezahürüne karşı mücadele ihtiyacı, bugün her zamankinden daha açıktır.

9. Türkiye, ırkçılık ve Sözleşme'de tanımlandığı içeriğiyle ırk ayrımcılığıyla mücadeleye tam kararlılıkla sahip çıkmaktadır. Türkiye, bu anlayışla gerek bu Sözleşme'ye gerekse insan hakları alanındaki diğer temel BM bilgelerine taraf olmuş ve ırk ayrımcılığının yasaklanmasına yönelik kesin ve etkili yasal tedbirler almıştır.

Hukuksal geri plan

10. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi Türkiye'nin öncelikli politika hedefleri arasındadır. İnsan haklarına saygı, Anayasa'nın daimi ve ihlal edilemez ilkesidir.

11. Türkiye'nin insan hakları alanındaki politikasının temel felsefesi "ayrım gözetmek-sizin herkes için insan hakları" şeklinde özetlenebilir.

12. Türkiye’de anayasal sistem, dil, ırk, renk, etnik köken, din veya başka bir özelliğe göre herhangi bir ayırım gözetilmeksizin herkesin yasalar önünde eşitliği temeline dayanır.

13. Türkiye’de, herkes yasalar önünde eşittir, aynı haklardan yararlanır ve ayırım gözetilmeksizin aynı yükümlülükleri taşır. Ayrımcı fiiller yasaklanmıştır ve yasayla suç olarak düzenlenmiştir.

14. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 10. Maddesi yasa önünde eşitliği güvence altına alır. Maddede şöyle denmektedir:

MADDE 10. – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek: 7.5.2004-5170/1 md.)Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

(Değişik: 9.2.2008-5735/1 md.) Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

15. “Benzeri sebeplerle” göndermesiyle Anayasa yargıya eşitsizlikle ilgili davalara ilişkin kararda geniş bir takdir hakkı tanımaktadır.

16. Eşitlik ve ayırım gözetmeme temel ilkeleri doğrultusunda her Türk vatandaşı Türk ulusal kimliğinin ve kültürünün ayrılmaz bir parçası sayılır. Vatandaşların kökenlerindeki farklılıklar Türk toplumunda bir zenginlik kaynağıdır.

17. Devlet sistemi, anayasal/ülkesel milliyetçilik ilkesine dayanır. Vatandaşlık kavramı Anayasa’nın 66. maddesinde, etnik, dinsel veya dinsel kökene herhangi bir gönderme olmaksızın hukuksal bağlılık temelinde tanımlanır. Bu maddeye göre “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.” Anayasa, “Türk” olmanın ırksal veya etnik bağlamda herhangi bir tanımını içermemektedir. Aksine, 66. madde bütünüyle hukuksal bir tanım getirmekte ve “kana” dayalı bir bağdan söz etmemektedir. “Türk” terimi, köken ne olursa olsun, Türkiye’deki bütün vatandaşların ulusal kimliğini yansıtmaktadır.

18. Anayasa’nın 66. maddesindeki fikir, Cumhuriyet’in temel felsefesini tam olarak yansıtmaktadır. Bu felsefe, Cumhuriyet’in vatandaşları arasında, diğerleri yanında etnik köken, din veya ırk temelinde herhangi bir ayrımcılık gözetmemektedir. Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte ve vatandaşlık ilkesi doğrultusunda, ortak kimlik tanımı kan bağı yerine aynı ülke ve toprak bütünlüğü temelinde yapıldığından, bir vatandaşın ırksal veya etnik kökeni herhangi bir önem taşımamaktadır.

19. Türk ulusu, toplulukların veya grupların biraradalığı değildir. Onu meydana getiren, dil, ırk, renk, etnik köken, din veya buna benzer başka bir özellikten bağımsız olarak yasalar önünde eşit olan vatandaşlardır ve vatandaşlar temel hak ve özgürlüklerinden ilgili

yasalar çerçevesinde bireysel olarak yararlanırlar. Bu bağlamda, etnik veya dilsel temelde resmi sayım veya veri toplama işlemleri yapılmaz.

20. Benzer biçimde, Anayasa’da öngörülen temel hak ve özgürlükler bakımından, Türk vatandaşlarıyla yabancılar arasında herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Anayasa’nın 10. maddesine göre temel hak ve özgürlükler, ilke olarak vatandaşlıktan bağımsız şekilde herkes için tanınır. Buna karşılık Anayasa’nın 16. maddesi yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin ancak uluslararası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceğini öngörür. Ancak, siyasal haklar (seçme ve seçilme hakkı, siyasal parti kurma ve üye olma hakkı) ve kamu hizmetlerine girme yapma hakkı yalnızca Türk vatandaşlarına tanınmıştır. 2007 yılı Eylül ayı itibarıyla 174 ülkeden toplam 212.624 yabancıya Türkiye’de ikamet izni tanınmıştır.

21. Temel hak ve özgürlükler, kişinin, maddi ve manevi varlığının dokunulmazlığına ve işkence ve kötü veya aşağılayıcı muamele yaşama (madde 17); zorla çalıştırma yaşama (madde 18); kişi özgürlüğüne ve güvenliğine (madde 19), özel yaşamın gizliliğine (madde 20); konut dokunulmazlığına (madde 21); haberleşme özgürlüğüne (madde 22); yerleşme ve seyahat özgürlüğüne (madde 23); din ve vicdan özgürlüğüne (madde 24), düşünce ve kanaat özgürlüğüne (madde 25), düşünceyi açıklama özgürlüğüne (madde 26), bilim ve sanat özgürlüğüne (madde 27); dernek kurma özgürlüğüne (madde 33); toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına (madde 34), mülkiyet hakkına (madde 35), hak arama özgürlüğüne (madde 36), kanuni hakim güvencesine (madde 37), suç ve cezalara ilişkin esaslara (madde 38) ve Anayasa ile tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanı sağlanmasını isteme hakkına (madde 40) ilişkin hükümlerle Anayasa’da güvence altına alınmıştır.

22. Vatandaşlığa herhangi bir gönderme yapılmaksızın, temel sosyal haklar da Anayasa’da güvence altına alınmıştır. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi (madde 42), çalışma ve sözleşme özgürlüğü (madde 48), dinlenme ve izin hakkı (madde 50), sendika kurma hakkı (madde 51), sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı (madde 56) ve sosyal güvenlik hakkı (madde 60) bunlardan bazılarıdır.

23. Eşitlik ilkesi, siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşamın çeşitli alanlarını düzenleyen yasalarda da yer bulmaktadır. Bu tür yasal düzenlemelere Medeni Kanun (madde 8- hak ehliyeti bakımından eşitlik), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu (madde 4- sosyal hizmetlerin yürütülmesinde ayırım gözetilmemesi), Siyasal Partiler Kanunu (madde 82- ırkçılık yasağı, madde 83- eşitlik ilkesinin korunması), Millî Eğitim Temel Kanunu (madde 4- eğitimde eşitlik ilkesi, madde 8- eğitimde cinsiyet eşitliği – olumlu eylem), İş Kanunu (madde 5- ayırım gözetmeme ve eşit davranma ilkesi) ve Özürlüler Hakkında Kanun (madde 4- özürlüler aleyhine ayrımcılık yasağı) örnek verilebilir.

24. Ayrımcı fiiller yasaktır ve yasalarda suç olarak düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu ayrımcı fiilleri cezalandıran çeşitli hükümler içermektedir. Bu hükümler, raporun 83’ten 86’ya kadar olan paragraflarında, 2. Madde bağlamında ayrıntılı olarak verilmektedir.

25. Türkiye’de, ırk ayrımcılığı dahil, ayrımcılığın her türünün önlenmesi bakımından sağlam bir hukuksal çerçeve mevcuttur. Dahası, gene ayrımcı fiiller dahil, temel hak ve özgürlüklerin ihlali karşısında her tür hukuk yolu mevcuttur.

26. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Türkiye’den ırk ayrımcılığı iddiası ile Türkiye’ye karşı yapılan şikâyetlerde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ayrımcılığı yasaklayan 14. maddesinin ihlal edildiği yönünde herhangi bir karar vermemiştir.

Türkiye’de Müslüman Olmayan Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına Yönelik Ek Koruma

27. Türkiye’deki anayasal sisteme göre “azınlıklar” ifadesi, yalnızca Türkiye’nin taraf olduğu ikili veya çok taraflı antlaşmalarda bu şekilde tanımlanan ve kabul edilen grupları kapsar.

28. Bu bağlamda Türkiye’de “azınlık hakları” 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu Antlaşma’ya göre Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk yurttaşlar “azınlık” kavramı kapsamına girmektedir. Lozan Barış Antlaşması’nı temel alan yasal düzenlemeler yalnızca “Müslüman olmayan azınlık” terimini içermektedir.

29. Antlaşma’nın 37-45 maddeleri (Kesim III) Türkiye’de Müslüman olmayan azınlıklara mensup kişilerin hak ve ödevlerini düzenlemektedir. Bu hükümler Türkiye’nin temel kanunları olarak tanınmaktadır: 38. maddeden 44. maddeye kadar olan maddelerin kapsadığı hükümler temel kanunlar olarak tanınacak ve hiçbir kanun, yönetmelik veya resmi işlem bu hükümlere aykırı veya bunlarla çelişir olmayacak ve hiçbir kanun, yönetmelik veya resmi işlem bu hükümlere üstün tutulmayacaktır (Madde 37).

30. Vatandaşların eşitliğini öngören ve ayırım gözetilmemesini güvence altına alan devlet felsefesi doğrultusunda, Müslüman olmayan T.C. vatandaşları nüfusun geri kalan kısmı ile aynı hak ve özgürlüklerden yararlanırlar. Ayrıca bu kişiler Lozan Barış Antlaşması uyarınca kendilerine tanınan azınlık statüsünden de yararlanırlar.

31. Mevcut halde, Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları:

- 196 ibadet yeri
- 42 ilk ve orta dereceli okul
- 138 vakıf
- 5 hastane
- 9 gazeteye sahiptir.

32. Sürmekte olan reform süreci çerçevesinde, Türkiye’de Müslüman olmayan azınlıklara mensup vatandaşlarla ilgili mevzuatta da önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Bu bağlamda, “Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulu” adını taşıyan yeni bir organ, Müslüman ol-

mayan azınlıklara mensup yurttaşların gündelik yaşamda karşılaşılabilecekleri güçlükleri değerlendirmekte ve çözüme bağlamak üzere, 2004 yılından bu yana çalışmaktadır. Bu süreçte, bu kişilerle düzenli aralıklarla temasa geçilmektedir.

Uluslararası İşbirliği

33. Türkiye, ayrımcılığın ve hoşgörüsüzlüğün her biçimine ve tezahürüne karşı başarılı bir mücadelenin, ulusal ve uluslararası düzeylerde müşterek çabalar gerektirdiğine inanmaktadır.

34. Türkiye, bu doğrultuda gerek küresel (BM) gerekse bölgesel (Avrupa Konseyi ve AGİT) düzeyde ilgili bütün uluslararası belgelere taraf olmuştur ve bu örgütlerin ayrımcılık ve hoşgörüsüzlüğe karşı mücadele için kurduğu özel mekanizmalarla yakın ve yapıcı bir işbirliği içindedir.

35. Bu bağlamda Türkiye, AGİT'in hoşgörünün ve ayrımcılık yasağının geliştirilmesine yönelik çabalarında etkin biçimde yer almaktadır. Türkiye'nin bu alandaki çabalarının nişanesi olarak T.C. Hükümeti tarafından aday gösterilen Büyükelçi Ömür Orhun, Aralık 2004'te üç AGİT Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılıkla Mücadele Özel Temsilcisinden biri olarak atanmıştır.

36. Türkiye, Avrupa Konseyi çerçevesinde ırk ayrımcılığının çağdaş biçimlerinin ortadan kaldırılması ve önlenmesini hedefleyen politikaların ve tavsiyelerin geliştirilmesine her zaman katılmıştır. TC Hükümeti, 8-9 Ekim 1993 tarihlerinde Viyana'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde benimsenen Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı, Anti-Semitizm ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Eylem Planı ve Bildirge'nin hazırlanması sürecine aktif biçimde katılmış ve katkıda bulunmuştur.

37. Türkiye, Avrupa'daki en önemli izleme mekanizmalarından biri olan Avrupa Komisyonu'nun (ECRI), insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması perspektifinden yürüttüğü Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı etkinliklerini, ırkçılıkla, yabancı düşmanlığıyla, anti-Semitizmle ve hoşgörüsüzlükle mücadele çabalarını desteklemektedir.

38. Türkiye uzun süredir ayırım gözetmeme ve hoşgörü, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve anti-Semitizmle ilgili BM Karar ve Bildirgelerinin sponsorlarından biridir.

Medeniyetler İttifakı Girişimi:

39. Karşılıklı anlayış, çok dinli hoşgörü, diğer kültürler ve dinlerle diyalog ve saygı bakımından köklü bir mirasa sahip olan Türkiye Medeniyetler İttifakı Girişiminin sponsorları arasındadır.

40. Uzun yıllara dayalı olumsuz etkileşim ve kopukluk sonucunda, başlıca kültürel ve

dinsel fay kırıkları boyunca sarsıntılar hissedilmektedir. Bir yanda on yıllara dayalı adaletsizlik ve eşitsizlikler, diğer yanda ise yerleşik korkular ve kuşklar, hep birlikte önyargıyı, nefreti, hoşgörüsüzlüğü, öfkeyi ve benzer olumsuzlukları körüklemektedir.

41. Bu olgu yeni olmasa bile ele alınmasının ivedilik taşıdığı açıktır. Zamanımızın ege-men düşünce kümelerinin karşıtlık ilişkisine sürüklenmesi önemli bir tehdit ve ivedi dik-timizi gerektiren uzun dönemli bir görevdir.

42. Son yılların sıkıntı verici olayları, farklı kültürler ve inanç sistemleri arasında anlamlı ve operasyonel bir diyalogun oluşturulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

43. İspanya ile Türkiye, bu yarılmının daha da derinleşmesini önleme adına 2005 yılından bu yana Medeniyetler İttifakı Girişimi (AoC) ile ilgilenmektedir. Girişim, farklı kültür ve dinlerin ortak paydasını öne çıkartarak uyum ve diyalogu kolaylaştırmayı hedefle-mektedir.

44. BM Genel Sekreteri'nin himayesi altında uluslararası planda tanınmış kişilerden oluşan üst düzey bir grup farklı kültürler ve inanç sistemleri arasındaki rahatsızlıkları ele almaya ve daha önemlisi yaygın düşünce biçimlerinde yer tutan hiperbolik senaryoları boşa çıkarmak üzere yalın tavsiyeler geliştirmeye karar vermiştir. Üst Düzey Grubun 12-13 Kasım 2006 tarihlerinde İstanbul'da son haline getirdiği ve BM Genel Sekreterine sunduğu rapor bu bakımdan derin öneme sahip tavsiyeler içermektedir.

45. AoC web sayfasında bulunabilen bu rapor, büyük önem taşıyan uygulama aşamasının omurgasını oluşturacaktır. Bu rapor temelinde, eğitim, gençlik, göç ve med-ya gibi çeşitli alanlarda etkinlikler öngörülmektedir. Nihai amaç, kültürler arasında karşılıklı saygı paradigması oluşturarak, toplumlar ve ülkeler arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesinin önüne geçecek kapsamlı bir koalisyona ulaşmaktır.

46. 2007 yılı Nisan ayında Portekiz'in eski Cumhurbaşkanı Ekselansları H.E. Jorge Sampaio BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon tarafından AoC Yüksek Temsilcisi olarak görevlendirilmiştir.

47. Ayrıca BM içinde bir de "AoC Dostları" grubu vardır. Bu grup, girişimi destekle-yen ülkeleri bir araya getirmektedir. Grupta giderek artan üye sayısı 70'e ulaşmıştır.

48. Türkiye, bu çerçevede, bütün sorumlu aktörlere ve uluslararası topluluk üye-lerine uygulama aşamasına aktif biçimde katılma ve bu süreci destekleme çağrısında bulunmaktadır. Girişimin iki sponsorundan biri olarak Türkiye AoC Sekreteriyasına fi-nansal ve diğer çeşitli destekler sağlamaktadır.

49. Güncel sorunlara çözüm bulunması isteniyorsa uygulama evresinde başarı mut-lak zorunluluktur. Üst Düzey Grubun tavsiyelerinin yaşama geçirilmesi de bu bakımdan

büyük önem taşımaktadır. 2007 yılı sonbaharı itibarıyla AoC sekretaryası bir uygulama planı çerçevesinde öncelikleri tespit etmeye çalışıyor. Daha sonra fiili uygulamaya geçilecektir.

50. Yüksek Temsilci ve AoC Sekretaryası, dışarıdan ortaklarla birlikte, gerekli projelerin ve programların önceliklendirilmesinde, seçilmesinde ve bunlara yol gösterilmesinde öncülüğü üstlenecek. Bu bakımdan, potansiyel fikir ve projelerin Yüksek Temsilcilik ve AoC Sekretaryası ile paylaşılması gerekiyor.

51. AoC girişimi çerçevesindeki bir sonraki önemli olay Ocak 2008’de Madrid’de gerçekleştirilecek forumdur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

52. 1990’ların ikinci yarısından bu yana Türkiye Büyük Millet Meclisi toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplumda kadının statüsünün iyileştirilmesi bağlamında çeşitli yasalar benimsemiştir. Bu yönde olumlu birçok adım atılmıştır.

53. Türkiye, siyasal yaşamda kadınlara haklar tanınmasında öncü ülkelerden biridir. 22 Temmuz 2007 genel seçimleriyle birlikte TBMM’ye 48 kadın milletvekili girmiştir.

54. Bu çerçevede, kadınların siyasal yaşama katılımları bütün siyasal partilerce desteklenmektedir ve siyasal partilerin kadın kollarındaki üye sayıları da giderek artmaktadır.

55. Kadınların işgücüne katılımı önünde hukuksal herhangi bir engel yoktur.

56. Kadınların işgücüne, özellikle de karar mekanizmalarına katılımları konusunda bilinç ve duyarlılık geliştirmeye yönelik kampanyalar HDK’lar tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda Hükümet, konuyu kadınların gelişimi açısından öncelikli saymaktadır.

57. Kadınlarla erkeklerin hukuk önünde eşitliği TC Anayasası’nda yer alan ilkelerden biridir. Anayasası’nın 10. Maddesi “Kadınlarla erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçirilmesinden sorumludur” demektedir. 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Ulusal Kalkınma Planı’na göre, kadınların ekonomik ve siyasal yaşama katılımını arttırmak amacıyla kadınların önündeki eğitim ve öğrenim fırsatları çeşitlendirilecek, kadınların istihdam olunabilirliğinde ilerleme sağlanacak ve aile içi şiddete karşı mücadele kararlılıkla sürdürülecektir.

58. Türkiye Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni (CEDAW) 1985 yılında imzalamış ve 1986 yılında uygulamaya koymuştur. CEDAW’ın isteğe bağlı protokolü de 2002 yılında uygulamaya konulmuştur. Türkiye, kadının istihdam çerçevesindeki hakları ve istihdam ilişkilerinde cinsiyet eşitliği ile ilgili ILO Sözleşmelerinin de çoğunu imzalamıştır. Kadın konularıyla ilgili ayrıntılı bilgilere Türkiye’nin CEDAW’a

sunduğu birleşik 4. ve 5. dönem raporlarında ulaşılabilir.

59. Son yıllarda yasal düzenlemeler bakımından kadının toplumsal konumunu düzelterek birtakım gelişmeler sağlanmıştır. Yeni Medeni Kanun, özellikle de Aile Hukuku bölümü 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve bu yeni yasa cinsiyet eşitliği temelinde hazırlanmıştır. Aile reisliği düzeni kaldırılmış, eşlerin aileyi eşit temsil ve edinilen mülk üzerinde eşit hak ilkeleri yerleştirilmiştir.

60. Buna karşılık yeni Ceza Yasası özellikle kadınları şiddetten ve cinsel tacizden koruyucu hükümler içermektedir. En önemli gelişme, yasada kadın ve kız ayırımına son verilmiş olmasıdır. Eski yasanın temelinde toplumsal normlar yer almaktaydı ve bu yasa kadınları mağdur duruma düşüren pek çok suçu topluma karşı işlenen suçlar olarak değerlendirmiyordu. Yeni yasa ise bu yaklaşımı ortadan kaldırmakta ve önceliği bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasına tanımaktadır. Böylece, cinsel suçlar, kamu ahlakına aykırı suçlar olarak değil kişiye karşı işlenen suçlar olarak görülmektedir. Evlilik içi tecavüz ve işyerlerinde cinsel taciz ilk kez suç sayılmaktadır. Bir başka önemli gelişme de namus adına işlenen suçların vasıflı suç sayılması ve bu tür suçlarda verilebilecek cezaların indirim olmaksızın ağırlaştırılmış müebbede kadar çıkarılmasıdır.

61. 2005 yılında “Namus Cinayetlerinin ve Kadınlarla Çocuklara Yönelik Şiddetin Nedenlerinin Araştırılması Komisyonu” adıyla bir meclis komisyonu kurulmuştur. Bu Komisyon tarafından hazırlanan rapor onaylanarak Başbakanlık Genelgesi olarak 4 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Genelge namus cinayetleriyle kadınlara ve çocuklara karşı şiddetin önlenmesi için alınacak önlemleri tanımlamakta ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesi çalışmalarında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nü (KSGM) eşgüdümçü kuruluş olarak belirlemektedir. Aynı Genelge doğrultusunda kurulan “Kadınlara Karşı Şiddeti İzleme Komitesi” ise bütün paydaşların temsilcilerinin katılımıyla kadınlara yönelik şiddete karşı mücadele edecektir.

62. 2007 yılında, aile içi şiddetin önlenmesiyle ilgili hükümler, istismara maruz kalmış kişileri korumayı ve faileri cezalandırmayı amaçlayan 4320 sayılı Aile Koruma Yasası’na dahil edilmiştir.

63. Çalışma koşulları bağlamında ise, eşit muamele ilkesi 2003 yılında yeni İş Yasası’na dahil edilmiştir. İş Yasası’nın 5. Maddesi istihdam ilişkilerinde cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Dahası, işveren, iş sözleşmesinin akdinde, koşulların belirlenmesinde, sözleşmenin uygulanmasında ve sona erdirilmesinde, doğrudan veya dolaylı biçimde, bir çalışana, biyolojik gerekçeler veya çalışmanın gerektirdikleri dışında, gebelik nedeniyle farklı davranamaz. Kadınların çalışma koşullarına ilişkin hususlar, İş Yasası çerçevesindeki yönetmeliklerle düzenlenmektedir.

Cinsiyet Eşitliği Ulusal Mekanizması ve Gerçekleştirdikleri:

64. 1990 yılında ulusal bir mekanizma olarak oluşturulan Kadının Statüsü Ge-

nel Müdürlüğü (KSGM), en başta kadının insan haklarını korumak ve geliştirmekten; toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamda kadının statüsünü güçlendirmekten ve her tür hak ve fırsata eşit erişim sağlamaktan sorumludur. Genel Müdürlük, diğer işlerinin yanı sıra, toplumsal cinsiyetle ilgili konularda politikalar geliştirmekten ve kamu kurumları ile HDK'lar arasında eşgüdümü sağlamaktan sorumludur. Genel Müdürlük halen kurumsal kapasitesini geliştirme çabaları içindedir.

65. KSGM, 2006 yılında, AB tarafından finanse edilen "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirme" projesini uygulamaya başlamıştır. Projenin genel hedefi, toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek ve Türkiye'de kadınların insan haklarını korumaktır. Projenin iki bileşeni vardır. İlk bileşen, Ulusal Mekanizmanın (UM/KGSM) kurumsal kapasitesini güçlendirerek toplumsal cinsiyet konularını bütün kamu politikalarına içselleştirmeyi, HDK'ların yanı sıra bütün kamu ve özel kuruluşlarla birlikte cinsiyet eşitliği ile ilgili yasal düzenlemeleri yaşama geçirmeyi ve AB uygulamaları ve müktesebatı doğrultusunda bir Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Organı oluşturmayı öngörmektedir. Projenin ikinci bileşeni ise kadınlara karşı aile içi şiddetle mücadeleyi, kadınlara karşı aile içi şiddete son vermek üzere bütün paydaşların kurumsal kapasitelerini geliştirmeyi ve kadınların insan haklarını siyasal ölçütler doğrultusunda iyileştirmeyi hedeflemektedir.

66. KSGM ayrıca bu konuda bilinç ve duyarlılığı geliştirmek amacıyla 2004 yılından başlayarak BM Nüfus Fonu ile birlikte "Kadınlara Karşı Şiddete Son" kampanyasını uygulamıştır. Dahası, KSGM tarafından 2005, 2006 ve 2007 yılları için hazırlanan raporlarda kadınlara karşı şiddetin sona erdirilmesi ve kadınların istihdam olanaklarının geliştirilmesi gibi konulara yer verilmektedir.

67. KSGM Kadının Statüsü Danışma Kurulu'nun koordinatörüdür. Bu kurulda kamu kurumlarından, üniversitelerden ve HDK'lardan temsilciler yer almaktadır. Kurulun başlıca sorumluluğu, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşam alanlarında ulusal cinsiyet politikalarının oluşturulmasına yardımcı olmak, plan ve programların uygulanmasına ilişkin görüş ve tavsiyelerde bulunmaktır.

68. Türkiye İstatistik Kurumu bünyesindeki Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Ekibi toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden istatistik üretme çabasıdadır. KSGM, ilgili diğer kamu kurumları ile birlikte, bu ekibin çalışmalarına yardımcı olmaktadır.

69. KSGM ile işbirliği halinde kadın konuları ile ilgili çalışmalar yürüten HDK'ların oluşturdukları Eğitim, Sağlık, Hukuk ve İstihdam Kadın Komisyonları 1996 yılından bu yana faaliyettedir. Bu komisyonlara ek olarak Şubat 2006'da bir Uluslararası İlişkiler Komisyonu ile bir Medya Komisyonu oluşturulmuştur. İstihdam Komisyonu ise İstihdam ve Girişimcilik Komisyonu olarak yeniden adlandırılmıştır.

Dezavantajlı Gruplar

70. Dezavantajlı olarak nitelendirilebilecek TC yurttaşlarının durumu reform süre-

çinde yeterince dikkate alınmış, insan hakları alanında ayrımcılığa karşı mücadele genel çerçevesinde bu konuya yer verilmiştir.

71. Roman kökenli TC yurttaşları genellikle büyük kentlerde ve yerleşik yaşama geçmiştir. Bu kesime mensup kişiler içinde yaşadıkları topluluklara giderek daha fazla entegre olmakla birlikte kimi yörelerde yoksulluk ve işsizlik gibi genel sorunlardan kaynaklanan güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlükler, genel olarak, yetersiz yaşam koşulları, düşük eğitim düzeyi, erken evlilik ve düzensiz ve geçici işlerle ilişkili olup bunların hiçbirisi salt bu kesime özgü değildir.

72. Dezavantajı diğer gruplarda olduğu gibi hizmetlere erişimde karşılaşılan güçlükler çoğu kez yoksulluk ve işsizlik kaynaklıdır. Bu güçlükler, Hükümetin yoksulluk ve toplumsal dışlanmaya karşı mücadele genel politikası çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz konusu kesimlere, eğitim ve sağlık, genel dayanışma fonlarından yiyecek, ısınma ve yatık yardımı olarak eşitlikçi temellerde yardım edilmektedir.

73. Bu yurttaşlar, kökenlerinden dolayı herhangi bir ayrımcılığa maruz değillerdir. Türkiye toplumunun ayrılmaz parçası durumundadırlar. Anayasa uyarınca her tür ayrımcılık yasaklanmış olduğundan ve ağır biçimde cezalandırıldığından, bu kesimlere yönelik ayrımcılık da gene ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde ala alınmaktadır.

II. SÖZLEŞME'NİN MADDELERİNE İLİŞKİN BİLGİ

MADDE 2

74. Türkiye, ırk ayrımcılığını her biçimi ve tezahürüyle ortadan kaldırmada, etkili hukuksal ve idari önlemlerin alınmasının önemli olduğuna inanmaktadır. Buna, mevcut yasal düzenlemelerde yapılacak iyileştirmeler ve gerektiğinde kapsamlı kurumsal yapılanmaların oluşturulması da dahildir.

75. Türkiye, genel olarak ayrımcılığa, özel olarak da ırk ayrımcılığına karşı önlemler dahil, insan haklarını korumak ve geliştirmek üzere önemli adımlar atmaktadır.

76. Raporun I Bölümünde de belirtildiği gibi, TC Anayasasına göre bütün yurttaşlar dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasal görüş, felsefi inanç, diz ve mezhep veya buna benzer herhangi bir farklılık gözetilmeksizin yasalar önünde eşittir.

77. Anayasa'nın bu temel ilkesine uygun olarak Türkiye'de bütün kamusal yetkililer ve kurumlar ırk ayrımcılığı anlamına gelebilecek herhangi bir fiil veya uygulama içinde olmamak zorundadır. Buna bağlı olarak, ırk ayrımcılığının sponsorluğunu, savunuculuğunu veya destekçiliğini yapmak yasaktır.

78. Türkiye politikalarını ve yasal düzenlemelerini, demokrasiyi güçlendirmede, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı artırmada ve hukukun üstünlüğünü pekiştirmede

daha etkili hale getirecek şekilde gözden geçirmektedir. Bu yöndeki çabalar, binyıl eşliğinde başlatılan kapsamlı bir reform süreciyle daha da hız kazanmıştır. Bu reform sürecinin bir parçası olarak kısa bir zaman dilimi içerisinde bir dizi hukuk reformu gerçekleştirilmiştir.

79. Anayasa 2001 yılından bu yana üç kez değiştirilmiştir ve mevzuatı Anayasaya uyumlu hale getirmek üzere 8 uyum paketi benimsenmiştir. Hükümetin reform sürecindeki kararlılığı 12 Nisan 2006'da "9. uyum Paketinin" ilanı ile teyit olunmuştur. Bu pakette yer alan adımların çoğunluğu gerçekleştirilmiştir.

80. Anayasal değişiklikler, insan haklarının korunması bakımından temel önem taşıyan yasaların benimsenmesiyle pekiştirilmiştir. Bu yasalar arasında yeni Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Ceza Usulü Kanunu yer almaktadır.

81. Bu sürecin bir parçası olarak, ayırım gözetmeme ile ilgili yeni hükümler de bu değişiklikler yoluyla mevzuata dahil edilmiştir.

82. Daha önceki 765 sayılı Ceza Yasası ayrımcılığı yasaklayan genel bir hüküm içermemekteydi. Bu yasada yer alan kimi hükümler konuyu sınırlı biçimde ele alıyor, örneğin "farklı dinlere mensup kişilerin ibadet özgürlüğünün sınırlandırılması" suç sayıyordu. Madde 312, "toplumsal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölgesel farklılık temelinde nüfus içinde kamu düzenini bozacak biçimde açıkça düşmanlık ve kin tohumları ekme" fiilini suç saymaktadır. Benzer biçimde, nüfusun bir kesiminin insanlık onurunu zedeleyecek ve hareket anlamına gelecek biçimde aşağılanması da suç olarak tanımlanmaktadır.

83. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 tarihli Türk Ceza Kanunu "ayrımcılığı" bir suç saymakta ve diğerlerinin yanı sıra ırk temelinde ayrımcılık fiillerine ceza öngörmektedir. Ceza Kanunu'nun ilgili hükümleri şöyledir:

Madde 3

(2) Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz.

Madde 122 - (1) Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, özürlülük, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak;

a) Bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hâllerden birine bağlayan,

b) Besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden,

c) Kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen,

kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir.

Madde 216

Madde 216 - (1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri alenen aşağılayan kişi, filin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

84. Belirli bir ırksal grubun üyelerine karşı hareketler dahil soykırımın ve insanlığa karşı işlenen suçların tanımı ve suç sayılması, Türk Ceza Adaleti sistemine yeni Ceza Yasası ile getirilen önemli yeni bir ögedir:

Madde 76 - (1) Bir plânın icrası suretiyle, millî, etnik, ırkî veya dinî bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi amacıyla, bu grupların üyelerine karşı aşağıdaki fiillerden birinin işlenmesi, soykırım suçunu oluşturur:

- Kasten öldürme.
  - Kişilerin bedensel veya ruhsal bütünlüklerine ağır zarar verme.
  - Grubun, tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması.
  - Grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması.
  - Gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi.
- (2) Soykırım suçu failine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir. Ancak, soykırım kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısından önce gerçek içtima hükümleri uygulanır.
- (3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükümlenir.
- (4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.

İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

Madde 77 - (1) Aşağıdaki fiillerin, siyasal, felsefî, ırkî veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plân doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur:

- Kasten öldürme.
- Kasten yaralama.
- İşkence, eziyet veya köleleştirme.
- Kişi hürriyetinden yoksun kılma.
- Bilimsel deneylere tâbi kılma.
- Cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı.
- Zorla hamile bırakma.
- Zorla fuhşa sevk etme.

(2) Birinci fıkranın (a) bendindeki fiilin işlenmesi halinde, fail hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına; diğer bentlerde tanımlanan fiillerin işlenmesi halinde ise, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Ancak, birinci fıkranın (a) ve (b) bentleri kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısınınca gerçek içtima hükümleri uygulanır.

(3) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükmolunur.

(4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.

85. Yasaya göre yargı birimleri Madde 76 ve Madde 77’de belirtilen suçlarla ilgili olarak ayrıca güvenlik önlemlerine tabi tutulacaklardır. Bu tür suçlar zaman aşımı kapsamı dışındadır.

86. Ayrıca, diğerlerinin yanı sıra ırksal temel üzerinde yasa dışı kişisel bilgi toplanması da Ceza Kanunu’na göre hapis cezası verilebilecek bir suç teşkil etmektedir.

Madde 135

Madde 135 - (1) Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye altı aydan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Kişilerin siyasî, felsefî veya dinî görüşlerine, ırkî kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlâkî eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikal bağlantılarına ilişkin bilgileri kişisel veri olarak kaydeden kimse, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

87. Yasal düzenlemeler gözden geçirilirken, ayrımcı olarak görülebilecek çağrışımların ortadan kaldırılmasına özel özen gösterilmiştir. Örneğin, TBMM tarafından 19 Eylül 2006 tarihinde kabul edilen ve 26 Eylül 2006’da yürürlüğe giren İskân Yasası Roman yurttaşlara karşı ayrımcı hükümler içermemektedir.

MADDE 3

88. Irkların ayrılması veya apartheid Türk toplumuna yabancı kavramlardır. Irk ayrımcılığını ve nefreti savunan herhangi bir politika, ideoloji veya rejim reddedilmekte ve yasalara göre suç sayılmaktadır.

89. Apartheid rejimi sırasında TC ile Güney Afrika Cumhuriyeti arasında resmi hiçbir temas olmamıştır. Hangi türü olursa olsun ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına yönelik BM çabalarına Türkiye aktif biçimde katılmıştır. Türkiye apartheid rejimine de şiddetle karşı çıkmış, sürekli olarak bu rejimi kınayan BM kararlarına oy vermiştir. Bu konum, apartheid’den vazgeçileceği ve bunun yerini çoğunluk yönetimine dayalı demokratik bir hükümetin geçeceği açıklık kazanıncaya kadar sürmüştür.

90. Apartheid rejiminin sona ermesini getiren gelişmelere koşut olarak Türkiye 7 Ha-

ziran 1991’de Güney Afrika ile resmi ilişki kurmuştur. Diplomatik ilişkiler Ekim 1992’de başlamış, her iki ülkenin başkentinde 1994 yılında büyükelçilikler açılmıştır.

91. Türkiye BM Namibya Konseyi’nin aktif üyeliğini yapmış, apartheid ve sömürgeciliğe karşı her tür uluslararası girişimi desteklemiştir. Türkiye ayrıca BM Güney Afrika Fonu’na ve Namibya Fonu’na düzenli katkılarda bulunmuştur ve bunlardan ikincisinin müteveli heyetinde yer almıştır. Türkiye uluslararası topluluğun apartheid karşıtı tüm çabalarında yer alırken ayrıca mağdurlara insani yardımlarda da bulunmuştur.

92. Türkiye, 2001 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nin Durban kentinde yapılan Irkçılığa, Irk Ayrımcılığına, Yabancı Düşmanlığına ve İlgili Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansı’na katılmıştır. Hazırlıkları uzun yıllar süren bu Konferans için Türkiye en başından bu yana kararlı bir yandaş ve destekçi olarak davranmıştır. Türkiye konferansın tüm hazırlık safhalarında aktif biçimde yer aldığı gibi Konferansın kendisinde de önemli bir rol oynamıştır. Türkiye bu çerçevede karşılıklı görüşmeleri kolaylaştırmada ve çeşitli ülkeler arasında köprü oluşturmada hiçbir çabadan kaçınmamıştır. Türkiye, 2009 yılında yapılacak Durban Değerlendirme Konferansı Hazırlık Komitesi’nin bir üyesi olarak katkılarına devam edecektir.

MADDE 4

93. Sözleşme’nin 4. Maddesinin amaçlarına Türkiye’deki mevzuatta yer alan hükümlerle tam bir geçerlilik sağlanmıştır. İlgili yasal düzenlemeler çerçevesinde, kamusal veya özel hiçbir kuruluş ırk ayrımcılığı propagandası yapamaz, bu tür uygulamaları tahrik ve teşvik edemez.

94. 2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası’nın 82. Maddesi “Bölgecilik ve Irkçılığın Yasaklanması” başlığını taşımaktadır. Madde, siyasal partilerin bölgecilik ve ırkçılık amaçlı faaliyetlerde bulunamayacaklarını belirtmektedir. Dahası, 83. Madde de siyasal partilerin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasal görüş, felsefi inanç, din, mezhep veya benzer başka mülahazalardan büsbütün bağımsız, yasalar önünde herkesin eşit olduğu ilkesine aykırı davranamayacaklarını teyit etmektedir.

95. Ayrım gözetmeme ilkesi, siyasal parti üyeliğini düzenleyen yasa hükümlerinde de yer almaktadır. Siyasal partilerin tüzüklerinde, üyelerin başvurularını dil, ırk, cinsiyet, din, mezhep, aile, grup, sınıf veya meslek bazında ayrımcılığa tabi tutan düzenlemeler yer almaz (Madde 12).

96. Siyasal Partiler Yasası ayrıca ayrımcı gündemlere sahip, Anayasa ve diğer yasalarca yasaklanmış faaliyetlerde bulunan siyasal partilere yaptırımlar getirmektedir. Bir siyasal parti ancak Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılabilir. Anayasa Mahkemesi’nin bu yöndeki bir kararı başka herhangi bir merci tarafından değiştirilemez. Yasanın V Bölümü siyasal partilerin kapatılmasına ilişkin koşullara ve usullere yer vermektedir.

97. 23 Kasım 2004 tarihinde yürürlüğe giren Dernekler Kanunu (No: 5253), belirli bir ırkın üstünlüğünü savunan derneklerin kurulmasını yasaklamaktadır. Madde 30 (b)'ye göre, Anayasa ve yasalar tarafından açıkça yasaklanmış hedefleri gerçekleştirmek veya suç işlemek üzere dernek kurulamaz.

98. Madde 30 (b)'ye göre yasaklanmış dernekleri kuranlar veya anılan maddeye aykırı faaliyetlerde bulunan derneklerin yöneticileri bir yıldan üç yıla kadar hapis ve para cezasına çarptırılırlar. Bu tür durumlarda ilgili dernekler de kapatılır.

99. Medeni Kanun (4721 sayılı yasa) yasalara ve ahlaka aykırı dernek kurulamayacağını belirtir (Madde 56). Eğer bir derneğin kuruluş amaçları yasalara ve genel ahlaka uygun değilse, mahkeme, cumhuriyet savcısının veya ilgili bir başka kişinin talebi üzerine bu derneğin kapatılmasına karar verebilir (Madde 89).

100. Siyasal partilerin, derneklerin ve kuruluşların bir ırkın veya etnik kökenin üstünlüğü fikri veya öğretisi üzerine kurulmuş oldukları veya ırk ayrımcılığını ve nefreti haklı gösterip bunu yaygınlaştırmaya teşebbüs ettiklerinde, yetkililer ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde harekete geçerler.

MADDE 5

101. Bölüm I'de değinildiği gibi, temel hak ve özgürlüklerden yararlanılmasında herhangi bir ayrımcılık yapılamayacağı Anayasa'nın temel ilkesidir.

A. Mahkemeler ve Yargıyı Yöneten Diğer Tüm Organlar Önünde Eşit Muamele Hakkı

102. Temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği kanısında olan her TC yurttaşı ilgili yargı organları nezdinde hukuki girişimlerde bulunma hakkına sahiptir.

103. Ceza Yasası'nın uygulanmasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, yurttaşlık, renk, cinsiyet, siyasal veya başka görüş, felsefi inanç, ulusal veya toplumsal köken, doğum, ekonomik veya sosyal statü bakımından herhangi bir ayırım gözetilmez ve kimseye ayrıcalık tanınmaz (Madde 3). Aynı kural, diğer yasaların hükümlerinin uygulanmasında da geçerlidir.

104. Resmi dil saklı olmak üzere, Türkçe konuşamayan TC yurttaşlarının mahkemelerde kendi dillerini konuşabilmeleri için yeterli imkânlar sağlanacaktır.

105. Duruşmalar sırasında, suçlanan, mağdur veya tanık durumunda olan kişi meramını anlatacak kadar Türkçe konuşamıyorsa, mahkeme, iddia ve savunmanın temel noktalarını aktaracak bir tercüman görevlendirir. Ceza Muhakemeleri Usulü'nün 202 ve 323. maddeleri tercümanın nasıl kullanılabileceğini düzenlemektedir.

106. Yargısal müdahalelerin yanı sıra, kişilerin adaletin yerini bulması için başvurabilecekleri devlet kurumları da vardır. Bu yollar hakkında daha fazla bilgi raporda 6. Madde altındaki 205-214 paragraflarında yer almaktadır.

107. İnfaz görevlilerinin ve yargı mensuplarının ırk ayrımcılığından uzak durmalarına yönelik eğitimle ilgili bilgiler Raporun 7. Maddesinde 218-216 paragraflarda yer almaktadır.

B. İster Resmi Yetkililerden, İster Herhangi bir Kişi, Grup veya Kurumdan Kaynaklansın, Kişinin Güvenlik ve Devlet Tarafından Herhangi bir Şiddet veya Fiziksel Zarardan Korunma Hakkı

108. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre herkesin yaşama, fiziksel ve manevi varlığını geliştirme hakkı vardır. Kişilerin fiziksel dokunulmazlıkları, tıbbi gereklilikler ve yasaların tarif ettiği durumlar dışında ihlal edilmemelidir. Herhangi bir kişi, kendi rızası olmaksızın bilimsel veya tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

109. Anayasa'daki Madde 17 (3) hiç kimsenin işkence veya eziyete maruz bırakılmayacağını, insanlık orunuyla bağdaşmayacak ceza ve muameleleri yasaklamaktadır.

110. Ceza Yasası'nın 94 Maddesi insanlık onuruyla bağdaşmayacak işler yapan, bedensel veya zihinsel açıdan ağır acıya sebebiyet veren veya bilinç ve hareket etme yetisine zarar veren, aşağılayıcı davranışlarda bulunan kamu görevlilerinin 2 yıldan 12 yıla kadar hapsini öngörmektedir. Bu tür suçlara iştirak eden diğer kişiler de benzer biçimde cezalandırılacaktır. Ceza Yasası, öldürme, işkence, eziyet, insanları deney nesnesi olarak kullanma, organ ve doku ticareti yapma, yasa dışı kürtaj ve kısırlaştırma ve cinsellikle ilgili suçlara verilecek cezaları ayrıntılı biçimde tanımlamaktadır.

111. Polisin Görevleri ve Yetkileri ile ilgili 2559 sayılı yasa, meşru savunma ve yasalara göre mahkûm edilmiş veya hakkında tutuklama kararı çıkarılmış kişilerin kaçmalarını önleme gibi durumlarla birlikte polisin siyah kullanma yetkisine sınırlamalar getirmektedir. Yasanın Ek 6'ncı maddesine göre polis orantılı gücü tedrici biçimde kullandıktan sonra, ancak zorunlu olduğunda silah kullanabilir. Benzer biçimde Jandarmanın Kuruluşu, Görevleri ve Yetkileri ile ilgili Yasa da (No. 2803) jandarmanın silah kullanma yetkisine sınırlama getirir.

112. Cezaların İnfazı ve Güvenlik Önlemleri İle ilgili yasa cezaların infazı ve güvenlik önlemlerinde zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı uygulamalara başvurulamayacağını belirtir.

113. Yukarıda sözü edilen hükümler ırk veya başka herhangi bir mülahaza gözetilmeksizin herkes için geçerlidir. Yetkili merciler yasanın etkili biçimde uygulanmasını sağlayacak önlemleri alırlar.

C. Siyasal Haklar

114. Anayasa'nın 67'inci Maddesine göre tüm TC yurttaşları siyasal süreçlere eşit biçimde katılırlar.

115. Siyasal Partiler Yasası diğer hususların yanı sıra ırksal ve dinsel temellerde ayrımcılığı yasaklar ve yasalar önünde eşitlik ilkesini güvence altına alır.

116. Yasada belirtilen koşullara uygun olarak yurttaşların oy verme, seçilme, bağımsız olarak siyasal etkinliklere katılma, siyasal partilere üye olma ve referandum gibi durumlarda oy verme hakları vardır. Seçimler ve referandumlar yargı yönetimi ve denetiminde, serbest, eşit, gizli ve doğrudan oy hakkı ilkeleri doğrultusunda yapılır ve sonuçlar açık sayımla belirlenir. Ülke dışında olan TC yurttaşlarının oy kullanma haklarından nasıl yararlanabilecekleri yasalarla belirlenir. 18 yaşını doldurmuş bütün TC yurttaşlarının seçimlerde oy verme ve referandumlara katılma hakları vardır. Bu hakların nasıl kullanılacağı yasalarla belirlenir (Anayasa'nın 67'inci Maddesi).

117. Seçim yasaları, adil temsil ve idarede tutarlılık ilkelerini bağdaştıracak içerikte düzenlenir. Yurttaşların, mevcut usuller çerçevesinde siyasal parti kurma, mevcut partilere üye olma ve üyelikten ayrılma hakları vardır. Siyasal partilere üyelik için 18 yaşın dolmuş olması gerekir.

118. Siyasal partiler demokratik bir siyasal yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır. Siyasal partiler önceden izin alınmaksızın kurulabilir. Siyasal partilerin faaliyetlerini Anayasa hükümleri ve ilgili yasal düzenlemelere uygun yürütmeleri gerekir.

119. Eşitlik ilkesi siyasal haklardan yararlanma konusunda da geçerlidir. Irksal veya etnik köken seçimlere katılma, siyasal parti kurma, siyasal bir partiye üye olma veya siyasal yaşamın diğer alanlarına katılma bakımından belirleyici bir etmen değildir.

120. Siyasal partiler, ayırım gözetmeme ilkesine dayalı ve eşitlikle ilgili anayasal ilkeye aykırı amaçlar güdemazler. Bu bağlamda, Anayasa ve ilgili yasalar çerçevesinde, diğerlerinin yanı sıra etnik ayrımcılık temelinde siyasal parti kurulamaz.

121. Seçimler ve Seçmen Kayıtları ile ilgili Yasa'nın 58. maddesine göre, seçim süreçlerinde Devletin resmi dili olan Türkçe dışında başka bir dil kullanılamaz.

D. Diğer Medeni Haklar

122. Herkesin, önceden izin almaksızın barışçı toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı vardır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak yasalarca, ulusal güvenlik, kamu düzenini koruma veya suç önleme, halk sağlığı, genel ahlak veya başkalarının hak ve

özgürlüklerini koruma gerekçeleriyle sınırlandırılabilir. Anayasa'nın 34'üncü Maddesi toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında gözetilecek formaliteler, koşullar ve usuller yasalarla belirlenir.

123. İfade özgürlüğü mevzuatın farklı bölümlerinde düzenlenmiştir. Madde 25'inci Maddesi herkesin düşünce ve görüş hakkını güvence altına alır. Hiç kimse, hangi neden ve amaçla olursa olsun görüş ve düşüncelerini açıklamaya zorlanamaz ve hiç kimse görüş ve düşüncelerinden dolayı suçlanamaz.

124. Herkes, düşünce ve görüşlerini yazılı olarak, resimle veya başka yollardan, bireysel veya toplu olarak ifade etme ve yayma hakkına sahiptir. Bu hak, resmi yetkililerin herhangi bir müdahalesi olmaksızın bilgi ve fikir alma ve benimseme özgürlüğünü de içerir.

125. Anayasa'nın 26 (2) Maddesi temelinde ve Ceza Yasası'nın ilgili hükümleri yoluyla ifade özgürlüğüne belirli sınırlamalar getirilebilir.

126. Ceza Yasası'nın 115'inci Maddesi, inanç, düşünce ve kanaat özgürlüğünden yararlanılmasını engelleyen fiillerin cezalandırılmasını öngörür. Bu özgürlüklerin kullanılmasını engelleyenler 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılırlar.

127. Türkiye geleneksel olarak ve tarih boyunca dinsel baskılardan kaçanların sığındıkları bir yer olmuştur. İnançlar arası diyalog ve uyum Türkiye'de derin köklere sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti çok inançlı hoşgörü ve kültürel çoğulculuk mirasını sınımsız sahiplenmektedir. Bu miras ve Cumhuriyet'in laik sistemi temelinde dini, vicdan ve düşünce özgürlüğü Anayasa ve ilgili yasaların sağlam güvencesi altındadır. Türkiye'de yasalar dinsel inanç ve kanaatlerin yaygınlaştırılmasını yasaklamamaktadır. Nitekim bir kişinin dinsel inançlarını ifade etmekten veya yaymaktan zorla veya tehditle alıkonması Ceza Yasası'na göre suç teşkil etmektedir.

128. Müslüman olmayan azınlıklara mensup TC yurttaşları söz konusu olduğunda bu özgürlük ayrıca Lozan Barış Antlaşması hükümlerince de güvence altına alınmıştır.

129. Son yıllarda kararlılık ve saydamlıkla yürütülen reform süreci de dinsel özgürlükleri ele alan yasal düzenlemelerde iyileşmeleri beraberinde getirmiştir.

130. Bu çerçevede, Lozan Barış Antlaşması uyarınca Müslüman olmayan azınlıklara mensup TC yurttaşlarına yönelik düzenlemelere ek olarak, Türkiye'de ikamet eden tüm yurttaşların ve yabancıların din özgürlüklerini güvence altına alacak yasal ve idari düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunun kimi örnekleri aşağıda verilmektedir:

131. Yeni nüfus kayıt yasasına göre kimlik belgelerindeki "din" bölümü kişinin yazılı beyanı üzerine doldurulabilir, değiştirilebilir veya boş bırakılabilir.

132. İmar Yasasında gerekli değişiklikler yapılarak Müslüman olmayanların ve diğer dinlere bağlı olanların ibadet için kullanabilecekleri alan tahsisine gidilmiştir.

133. Söz konusu yasa, aynı zamanda imar planları hazırlanırken ibadet için alanlar tahsisini öngörmektedir. İçişleri Bakanlığı bu konuda 24 Eylül 2003 tarihinde yayınladığı bir talimatla yerel yetkililerden imar planları hazırlanırken özel ibadet alanları tahsis etmelerini ve gerekli onayın alınması halinde bu tür ibadet yerlerinin inşasına izin verilmesini istemiştir.

134. Müslüman olmayanların ibadet yerleri bu kesimlerin kendi dernek veya vakıfları tarafından idare edilmektedir. İbadet yerlerinin mülkiyet hakları, bunları inşa eden gerçek veya tüzel kişiliklere aittir. Yabancı din görevlilerinin Türkiye’de çalıştırılmaları üzerinde herhangi bir kısıtlama yoktur. Aralık 2006 itibarıyla, ibadet yerlerinde görev yapmak üzere çalışma izni bulunan 122 kayıtlı yabancı din görevlisi bulunmaktadır.

135. Türkiye’de 300’den fazla Müslümanlara it olmayan ibadet yeri bulunmaktadır. Bunların arasında, Türkiye’de ikamet eden yabancıların yönettikleri 53 kilise de yer almaktadır.

136. Ortadaki bu hukuksal çerçeveye ve geçmişten devralınan dinsel hoşgörüyeye karşın, çok dinli başka birçok toplum gibi Türkiye de Müslüman olmayanlara karşı girişilen birtakım münferit hareketlerden büsbütün muaf değildir. Ancak yetkililer bu tür olayların üzerine hemen ve titizlikle gitmekte, sorumlular yargı önüne çıkarılmaktadır.

137. Anti-Semitizm Türk toplumuna geleneksel olarak yabancı bir olgudur. Anti-Semitizm dahil ayrımcılığın her biçimi yasaklanmıştır ve Anayasa çerçevesinde ilgili yasalarca ağır biçimde cezalandırılmaktadır. Anti-Semitik özellik taşıyan münferit olaylar ise ilgili yasalarda yer alan ayırım gözetmeme hükümleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

138. Türkiye’ye karşı şikâyetleri ele alan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), dinsel ayrımcılık söz konusu olduğunda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin bununla ilgili 14’üncü Maddesinin ihlali anlamını taşıyan herhangi bir durum saptamamıştır.

E. Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar

Çalışma Hakkı:

139. Anayasa’nın 17 Ekim 2001 tarihinde değiştirilen 49’uncu Maddesi herkesin çalışma hakkı ve ödevi olduğunu belirtmektedir. Devlet, çalışanların yaşam standartlarını yükseltmek, genel olarak çalışma koşullarını iyileştirmek üzere çalışanları ve işsizleri korumak, işsizliği önleyecek uygun ekonomik koşulları yaratmak ve çalışma yaşamında huzuru sağlamak üzere gerekli önlemleri alacaktır.

140. Çalışma ve iş sözleşmesi yapma özgürlüğü Anayasa'nın 48'inci Maddesinde düzenlenmektedir: Herkesin kendi istediği alanda çalışma ve iş sözleşmesi yapma hakkı vardır. Özel işletme kurma hakkı güvence altındadır. Devlet, özel işletmelerin ülkenin ekonomik gereksinimleri doğrultusunda, güvenli ve istikrarlı ortamlarda ve toplumsal hedeflere uygun olarak çalışmalarını sağlayacak önlemleri alacaktır.

141. Zorla çalıştırma Anayasa'da yasaklanmıştır. Anayasa'nın 18'inci Maddesine hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve angarya yasaktır. Mahkûmiyetini çeken veya gözaltında tutulan kişilerden yapmaları istenebilecek işler, olağanüstü durumlarda yurttaşlardan istenen hizmetler ve ülkelerin ihtiyaçlarına göre insanlardan yurttaşlık görevi olarak yerine getirmeleri gereken fiziksel ve düşünsel görevler, işin biçiminin ve koyularının yasalarla belirlenmesi halinde zorla çalıştırma kapsamı dışında tutulur.

142. Türkiye'de, yasalarda, idari uygulamalarda veya pratik ilişkilerde, kişiler veya gruplar arasında ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, tabiiyet veya toplumsal köken itibarıyla ayrımcılığa, dışlamaya, kısıtlamaya veya tercihe yol açan, böylece istihdamda veya mesleklerde fırsat ve davranış eşitliği ilkesini ihlal eden herhangi bir unsur bulunmamaktadır.

143. 10 Haziran 2003 tarih ve 4857 sayılı İş Yasası, Türkiye'deki iş mevzuatını AB ve ILO normlarına uygun hale getirmek ve ülkede bu alanda ortaya çıkan gereksinimleri karşılamak üzere benimsenmiştir. Yasanın 5'inci Maddesi "Eşit Muamele İlkesi" başlığını taşımaktadır ve iş ilişkilerinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri temellerde ayrımcılık gözetilemeyeceğini belirtmektedir. Bu Madde hükümlerinin ihlali halinde çalışan kişi yoksun bırakıldığı haklarını talep edebilir ve kendisine dört aylık ücreti durumunda tazminat ödenmesi kararlaştırılabilir.

144. 18'inci Madde iş sözleşmelerinin geçerli nedenlerle sona erdirilme koşullarını düzenlemektedir. Bu maddede, ırk, renk, cinsiyet, medeni durum, aile yükümlülükleri, gebelik, doğum, din, siyasal görüş ve benzeri gerekçelerin iş sözleşmesinin feshi için geçerli olmayacağı açıkça belirtilmektedir.

145. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu çalışma yaşamı ilişkilerinde gündeme gelen ayrımcılık iddialarını araştırmakla görevlidir. Kurul bugüne dek yaptığı teftişlerde ırk ayrımcılığı dahil herhangi bir ayrımcılık vakasına rastlamamıştır.

Sendika Kurma ve Üye Olma Hakkı:

146. Anayasa'nın 51 ve 53'üncü Maddeleri sendika kurma ve toplu sözleşme yapma haklarını güvence altına almaktadır.

147. 51'nci Madde işçilerin ve işverenlerin sendika, işveren derneği ve bunların üst örgütlerini herhangi bir izin almaksızın kurabileceklerini, kişilerin ayrıca ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına almak ve korumak üzere sendikalara serbestçe üye olup

ayrılacaklarını belirtir. İç kimse belirli bir sendikaya üye olmaya veya oradan ayrılmaya zorlanamaz.

148. 2821 sayılı Sendikalar Yasası “bir iş sözleşmesi çerçevesinde çalışan” kişiyi işçi olarak tanımlamaktadır. Yasa’nın 20’inci Maddesi, yasada tanımlandığı şekliyle işçi olan ve 16 yaşını doldurmuş herkesin sendika üyesi olabileceğini belirtmektedir. 22’inci Madde, sendika üyeliğinin isteğe bağlı olduğunu, hiç kimsenin sendika üyesi olmaya veya olmamaya zorlanamayacağını öngörmektedir. 31’inci Madde, ayrımcı uygulamalara karşı yaptırımlar getirmektedir. Bu Maddeye göre, bir işverenin, sendika üyesi olan ve olmayan işçiler arasında veya bir sendikaya değil de başkasına üye olan işçilere karşı, işe alma, verilen işin düzenlenmesi, terfi, ücret, ikramiye, sosyal haklar ve ek yardımlar, disiplin kuralları ve işe son verme dahil diğer hususlarda ayırım gözetmesi yasa dışıdır. Dolayısıyla, bir işverenin yukarıdaki hükme uygun davranmaması halinde kendisine, söz konusu işçinin yıllık ücret toplamından az olmamak üzere tazminat cezası verilebilir.

149. Mevcut yasal düzenlemelere göre, sendika kurmak isteyenlerin TC yurttaşı olmaları gerekir. Ancak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2007 yılı sonbaharı itibarıyla bu koşulu ortadan kaldıracak bir yeni yasal düzenleme üzerinde çalışmaktadır.

150. İşçi statüsünde olmayan kamu görevlerinin haklarının kapsamı, istisnalar ve sınırlamalar, yapılan işin niteliğine göre yasalarla belirlenir.

151. Sendikaların ve üst organlarının tüzükleri, yönetimleri ve çalışmaları Cumhuriyet’in temel niteliklerine ve demokrasi ilkelerine aykırı olamaz.

152. Anayasa’nın 53’üncü Maddesi işçilerin ve işverenlerin, ekonomik ve toplumsal konularını ve çalışma koşullarını karşılıklı düzene bağlamak üzere toplu iş sözleşmesi yapabileceklerini öngörmektedir.

153. Toplu sözleşmelerin bağlanmasıyla ilgili usuller yasalarla belirlenir.

Konut Hakkı:

154. Anayasa’nın 57’inci Maddesi, kentlerin özelliklerini ve çevre koşullarını dikkate alan ve toplu konut projelerini destekleyen bir plan çerçevesinde konut ihtiyacını karşılamak üzere Devletin gerekli önlemleri almasını öngörür.

155. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan ve 2001-2005 dönemini kapsayan 8. Kalkınma Planı herkesin konut hakkı olduğunu yinelemekte, yeterli konut üretimi gerçekleştirilmesini öngörmekte ve kamu sektörünün, özel sektörün, HDK’ların, konut kooperatiflerinin ve kişilerin konut üretimi ve temel hizmetlerin sağlanmasındaki kararlara katılabilecekleri bir sistemin oluşturulmasının önemine işaret etmektedir. Plana göre, Türkiye’de doğal felaketlerin olumsuz sonuçlarını asgariye indirme açısından, riskli alan-

larda ve çeperlerde kentleşme önlenmeli, ayrıca inşaat standartlarını ve yeterli denetimi öngören önlemler alınmalıdır. Ayrıca, düşük ve orta gelir gruplarının konut gereksinimlerinin finansmanı için sistemler oluşturulmalıdır.

156. Hükümetin Acil Eylem Planı konut politikaları açısından başlıca kılavuzu oluşturmaktadır. Planın Sosyal Politikalar başlığı altında konut ve kentleşme ile ilgili iki önemli hüküm yer almaktadır: Madde 44, gecekonduların ev yapmalarının yerel yönetimlerle işbirliği halinde önleneceğini ve mevcut gecekonduların ıslah edileceğini belirtmektedir. Hemen sonraki madde ise düşük gelir gruplarına, elverişli geri ödeme koşullarında ve kısa sürede yeterli konut imkânları sağlanmasını öngörmektedir.

157. Toplu Konut İdaresi, kaynak ve arazi sağlayan, toplumun acil konut gereksinimlerinin yerel düzeyde ele alınmasında kolaylaştırıcılık yapan organ olarak konut ve iskân politikalarının başlıca uygulayıcısıdır.

Halk Sağlığı Hizmetlerinden ve Tıbbi Bakımdan, Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetlerden Yararlanma Hakkı:

158. Anayasa'nın 56'ncı Maddesi sağlık hakkını güvence altına alır. Bu maddeye göre herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı vardır.

159. Devlet, tüm yurttaşların fiziksel ve zihinsel açılardan sağlıklı yaşam sürdürmelerini gözeterek, sağlık kuruluşlarını ve verdikleri hizmetleri merkezi olarak denetler.

160. Sağlık Bakanlığı, sağlık hizmetleri alanında politika geliştirme, ulusal sağlık stratejilerinin uygulanması ve doğrudan hizmet sunumu alanlarından sorumlu başlıca kamusal kurumdur. Birinci ve ikinci kademe sağlık hizmetleri, ana çocuk sağlığı hizmetleri ve aile planlaması hizmetleri en başta bu Bakanlık tarafından sağlanır. Sağlık Bakanlığı, birinci ve ikinci kademe sağlık hizmetleriyle ayakta ve yataklı uzmanlık tedavi hizmetleri veren yaygın ağıyla (sağlık ocakları ve sağlık evleri) önleyici sağlık hizmetleri alanındaki temel kuruluştur.

161. Sağlık alanındaki mevzuat ayrımcı herhangi bir hüküm içermemektedir. Sosyal güvenlik kapsamında yer alan herkes sağlık hizmetlerinden eşitlik temelinde yararlanır. Herhangi bir sosyal güvenlik sistemine kaydı olmayan yurttaşlar da "yeşil kart" düzenlemesi çerçevesinde sağlık hizmetlerinden yararlanabilirler. Bu sistemden yalnızca TC yurttaşları yararlanabilir.

162. Buna karşılık, sosyal güvenlik kapsamında olmayan ve ödeme gücü bulunmayan yabancıların sağlık masraflar, Sağlık Yardımı Programları Genelgesi uyarınca karşılanır. Buna ek olarak, ciddi ve acil tıbbi bakıma ihtiyacı olan yabancı hastalar, sosyal güvenlik durumlarına bakılmaksızın hastanelere hemen kabul ve tedavi edilirler.

163. Sosyal güvenlik hakkı Anayasa ve diğer mevzuat ile güvence altına alınmıştır.

Anayasa'nın 60'ıncı Maddesi, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olmasını öngörür. Devlet, sosyal güvenlik hizmetleri için gerekli önlemleri alacak ve ilgili örgütlenmeyi sağlayacaktır.

164. Sosyal güvenlik reformu çerçevesinde bir genel sağlık sigortası sistemi devreye girecektir. 5510 sayılı yeni Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Yasası, Türkiye'de ikamet eden kişiler için, yasanın 60'ıncı maddesi uyarınca 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girecektir. Yasa kapsamına şunlar girecektir:

- herhangi bir ülkenin yurttaşı olmayan kişiler,
- mülteciler,
- muhtaç durumdaki kişiler,
- başka yollardan sosyal güvenlik imkânlarına kavuşması mümkün olmayanlar.

Dolayısıyla, Devlet, bu kategorilere giren kişilerin sağlık sigorta primlerini ödemekle görevlidir. Bu durumda, Türkiye'de ikamet edip sosyal sigorta kapsamı dışında kalan herkes sosyal sigorta kapsamında olanlar gibi sağlık hizmetlerinden yararlanma fırsatına sahiptir. Yeni düzenleme, sağlık ve sosyal güvenlik hakkından herkesin tam yararlanabilmesini hedeflemektedir.

165. Türkiye'de sosyal güvenlik kapsamında sağlanan başlıca hizmetler tıbbi bakım; hastalık, doğum, yaşlılık yardımları, malullük yardımları; dul ve yetimlere yapılan ödemeler ve mesleki kaza ve hastalıklarla ilgili olarak sağlananlardır.

166. Sosyal hizmetler, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası çerçevesinde yürütülmektedir. Yasa sosyal hizmetleri, kişilerin ve ailelerin kendi bedeni yapıları, koşulları veya kendi kontrolleri dışındaki nedenlerden kaynaklanan fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlarını çözmeye yönelik sistematik ve programlanmış hizmetler kümesi olarak tanımlamaktadır. Bu hizmetler söz konusu kişilerin gereksinimlerine yanıt verecek, toplumsal sorunları önleyecek, çözümlerini kolaylaştıracak ve yaşam standartlarını yükseltecektir.

167. Yasanın 4'üncü maddesinin (d) fıkrası, sosyal hizmetlerin sunumunda sınıf, ırk, dil, din, mezhep veya bölge temelinde hiçbir ayrımcılık gözetilemeyeceğini, hizmetlerin acillik ve 'ilk gelene ilk hizmet verilir' esaslarına göre verileceğini belirtmektedir.

168. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, ailelere, çocuklara, gençlere, özür-lülere, koruma, bakım ve yardıma muhtaç yaşlı kadınlara sosyal hizmetler sunmaktadır. Mültecilere ve yabancılara yönelik sosyal hizmetlerin planlanması ve sağlanması ise gene bu kurum tarafından İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve UNHCR ile işbirliği halinde gerçekleştirilmektedir. 18 yaşına kadar olan refakatsiz ve yabancı çocuklar geçici olarak kurumun tesislerine yerleştirilmektedir. Benzer biçimde, şiddete maruz veya böyle bir risk altındaki kadın mülteciler ve yabancılar kadın sığınma evlerine alınmakta, buralarda kendilerine aynı yardım ve harçlık, aile danışmanlığı ve yasaların öngördüğü diğer hizmetler

sağlanmaktadır.

Eğitim ve Öğretim Hakkı:

169. Anayasa'nın 42'inci Maddesi eğitimdeki temel ilkeyi yansıtmaktadır: “Hiç kimse öğrenme ve eğitim hakkından yoksun bırakılamaz ... İlköğretim, kadın ve erkek tüm yurttaşlar için zorunlu olup devlet okullarında parasız verilir.”

170. Eğitimle ilgili diğer yasal düzenlemeler şunlardır:

- İlköğretim Yasası (Yasa no: 222)
- Milli Eğitim Temel Yasası (Yasa no. 1739)
- Mesleki Eğitim Yasası (Yasa no. 3308)
- 2547 sayılı Yüksek Öğrenim Yasası
- Tevhidi Tedrisat Yasası (Yasa no. 430)
- Sekiz Yıllık Zorunlu ve Kesintisiz Eğitim Yasası (Yasa no. 4306)
- Özel Eğitim Kurumları Yasası (Yasa no. 5580)

171. Eğitim kurumları herkese açıktır. Herkes, parasız ilköğretim imkânlarından yararlanabilir. Eğitimde herkese eşit fırsat tanınır.

172. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 4'üncü Maddesi, eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet veya din ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olmasını öngörür. Hiçbir kişiye, aileye, gruba veya sınıfa ayrıcalık tanınmaz.

173. Yüksek Öğrenim Yasası ayrıca eğitim kurumlarının herkese açık olmasını ve fırsat eşitliğini sağlayacak gerekli önlemlerin alınmasını öngörür.

174. 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planı, eğitim için ayrılan özel fonların eğitimde fırsat eşitliği sağlayacak biçimde tahsisini öngörür.

175. Okul devamlılıkları erkeklere göre biraz daha düşük olan kız çocukların devamlılıklarını arttırmak üzere özel kampanyalar düzenlenmektedir. Bu kampanyalar arasında başarı kazananlardan biri 2003 yılında başlatılan “Haydi Kızlar Okula!” kampanyasıdır. Kampanyanın amacı başta kızlar olmak üzere 6-14 yaş grubunda olup okula gidememiş veya devam edemeyen çocukların okullaşmasını sağlamaktır. Projenin başlangıcından 2007 yılı Ocak ayına kadar 222.800 kız çocuk okullara kaydolmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı projeyi kurumsallaştırmayı planlamaktadır.

176. “Haydi Kızlar Okula!” kampanyasının başarısı aynı zamanda medya ve çok sayıda HDK için de bir esin kaynağı olmuştur. Daha sonra bir sivil girişim olarak başlatılan “Baba Beni Okula Göndersene” kampanyası da kamuoyu tarafından ilgi ve kabullenmeyle karşılanmıştır.

177. Her iki kampanya da sivil toplum tarafından desteklenmiştir ve bu destek sayesinde kampanyalar etki alanlarını genişletmiştir.

178. Müslüman olmayan azınlıklara mensup TC yurttaşlarının kendi eğitim kurumları bulunmaktadır. Bu kurumlar Özel Eğitim Kurumları Yasası'na tabidir. Azınlık okullarında çocuklar kendi ana dillerini öğrenebilmektedir. Türkçe ve Türk kültürü dışındaki bütün dersler çocukların kendi dillerinde okutulmaktadır.

179. Özel Eğitim Kurumları ile ilgili yeni yasa 14 Şubat 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha önceleri, eğitimin dilinin Türkçe olmadığı okullarda (azınlık okulları dahil) ve yabancılar tarafından kurulan okullarda Müdür Yardımcısının TC yurttaşı, Türk dili veya kültürü öğretmeni olması ve aynı zamanda eğitim dilini bilmesi öngörülüyordu. Bu vasıflara sahip bir öğretmenin görevlendirilememesi durumunda ise, TC yurttaşı ve "Türk kökenli" bir Müdür Yardımcısı atanmaktaydı. Yeni yasada ise "Türk kökenli" ibaresi kaldırılmıştır. Bu değişikliğe göre, TC yurttaşı, Türk dili veya kültürü öğretmeni ve aynı zamanda eğitim dilini bilen bir kişinin bulunamaması halinde kökeni ne olursa olsun TC yurttaşı herhangi bir kişinin Müdür Yardımcısı olarak atanması mümkündür.

180. Müslüman olmayan azınlıklara mensup TC yurttaşlarının 42 ilk ve orta dereceli okulu vardır.

181. Buna karşılık, Müslüman olmayan azınlıklara mensup öğrenciler istedikleri takdirde kendi toplulukları tarafından yönetilmeyen diğer kamu veya özel okullara da gidebilirler.

182. Anayasa'nın 42'inci Maddesi, yukarıda değinilen azınlık okullarına ilişkin yönetmeliklerden ayrı olarak, eğitim ve öğretim kurumlarında Türkçeden başka hiçbir dilin ana dil olarak öğretilmeyeceğini öngörür. Eğitim ve öğretim kurumlarında öğretilecek yabancı diller ve okulların yabancı bir dilde eğitim verirken uyacakları kurallar yasalarla belirlenir. Bu bağlamda uluslararası antlaşmalarda yer alan hükümlere uyulur.

183. "Üçüncü uyum paketi" olarak da adlandırılan 3 Ağustos 2002 tarih ve 4771 sayılı yasa, yurttaşlar tarafından kullanılan farklı dillerin ve lehçelerin öğretildiği özel kurslara olanak sağlamak amacıyla "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ve TC Yurttaşlarının Farklı Dil ve Lehçeleri Öğrenmeleri" hakkındaki yasada değişiklikler yapmıştır.

184. Az önce sözü edilen değişikliğin yaşama geçirilmesini düzenlemek üzere Milli Eğitim Bakanlığı "TC Yurttaşlarının Gündelik Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Eğitim Yönetmeliğini" çıkarmış ve bu yönetmelik 5 Aralık 2003 tarih ve 25307 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

185. Bu yönetmeliğe uygun olarak, TC yurttaşlarının gündelik yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçeleri öğreten özel kurslar açılmıştır.

Kültürel Etkinliklere Eşit Katılım Hakkı:

186. Anayasa'nın giriş bölümüne kültürel yaşama katılım konusuna atıfta bulunulmaktadır:

Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;

187. Herkes kültürel faaliyetlere serbestçe katılabilir.

188. Spor alanında, spor faaliyetlerine katılımında ve spor tesislerine erişimde eşit muamele sağlanır. Türkiye'deki spor kulüplerinde erkek kadın birçok sporcu bulunmaktadır. Spor karşılaşmalarında zaman zaman ortaya çıkabilecek ırkçı düşmanlık temelli şiddete karışanlar yasalar uyarınca cezalandırılırlar.

189. TC yurttaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması, 3 Ağustos 2002 tarih ve 4771 sayılı yasayla serbest bırakılmıştır. "Radyo ve Televizyon Kuruluşları ve Yayınları Yasası"nda değişiklik yapan bu yasa aynı zamanda "üçüncü uyum paketi" olarak da bilinmektedir.

190. Bu değişikliğin yaşama geçirilmesini düzenlemek üzere Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) "Kamusal ve Özel Radyo ve TV Kuruluşlarının TC Yurttaşlarının Gündelik Yaşamlarında Kullandıkları Farklı Diller ve Lehçelerde Yapacakları Yayınlarla İlişkin Yönetmeliği" yayınlamıştır ve bu yönetmelik 25 Ocak 2004 tarih ve 25357 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

191. Bu yayınlar ilk kez 7 Haziran 2004'te TRT-Radyo 1'in Boşnakça yaptığı bir radyo yayınıyla başlamış, bunu aynı gün içinde TRT-3 TV kanalının yaptığı yayın izlemiştir. Bugün yerel dil ve lehçelerden yapılan yayınlar arasında haberler, müzik, Boşnakça, Kirmançice, Zazaca, Çerkezce ve Arapça belgeseller yer almaktadır. Bu dillerdeki yayınlar radyoda günde 60 dakika ve haftada beş saat, televizyonda ise günde 45 dakika ve haftada 4 saatle sınırlandırılmıştır. Radyo-1 ve TRT-3 Pazartesi günleri Boşnakça, Salı günleri Arapça, Çarşamba günleri Kirmançice, Perşembe günleri Çerkezce ve Cuma Günleri Zazaca yayın yapmaktadır.

192. RTÜK, Kirmançi ve Zazaca yayın yapmak üzere başvuruda bulunan kimi özel radyo ve TV istasyonlarına 7 Mart 2006'dan izin vermektedir. Söz konusu istasyonlar bu dil ve lehçelerden yayınlarına 23 Mart 2006 tarihi itibarıyla başlamıştır. Ayrıca, sahne oyunları ve konserler gibi kültürel etkinlikler de diğer diller ve lehçelerde gerçekleştirilebilmektedir. Ulusal TV kanallarındaki show programlarında bu dil ve lehçelerden gösterilere yer verilmektedir.

193. TC yurttaşlarının gündelik yaşamlarında kullandıkları dil ve lehçelerde kitaplar, gazeteler ve dergiler yayınlanabilir.

194. TC yurttaşı herhangi bir kişinin özel iletişimde, ticarete, dinde, basında veya hangi tür olursa olsun yayınlarda ve kamusal toplantılarda herhangi bir dili kullanmasına kısıtlama getirilemez.

Hizmet Mekânlarına Erişim Hakkı:

195. Türkiye’de gündelik yaşamda, herhangi bir kişinin örneğin ulaşım, konaklama, restoran, kafe, tiyatro veya park gibi kamuya açık alanlardan yararlanmasını ırk ayrımı temelinde önleyen herhangi bir resmi düzenleme veya uygulama hiçbir zaman olmamıştır.

MADDE 6

196. Temel haklarının veya özgürlüklerinin ihlal edildiği kanısında olan her TC yurttaşı ilgili yargı organlarına başvurarak Hükümet veya idare hakkında dava açma hakkına sahiptir. Anayasa’nın 40’ıncı Maddesi, anayasal hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin yetkili mercilere hemen ulaşabilmesini öngörmektedir. Devlet ise, resmi işlemlerinde, ilgili kişilerin başvurabilecekleri hukuk yollarını ve yetkilileri, bu işlem için gerekli zaman sürelerini belirtmek zorundadır. Kamu görevlilerinin yasa dışı uygulamaları yüzünden herhangi bir kişinin uğradığı zarar devlet tarafından tazmin olunur. Devletin sorumlu kişi hakkında yargı yoluna başvurma hakkı saklıdır.

197. Herhangi bir kişinin, mahkemeye açtığı bir davada Anayasa’nın ihlal edildiği iddiasında bulunduğu durumlarda, ilgili mahkeme bu iddiayı geçerli olup olmadığını karara bağlamak üzere Anayasa Mahkemesi’ne gönderebilir.

198. Yargı tam olarak bağımsızdır. Anayasa’nın 138’inci Maddesi, yargıçların görevlerini yerine getirirken bağımsız davranmalarını, kararlarını anayasa, yasalar ve kişisel kanaatleri doğrultusunda yasalara uygun olarak vermelerini öngörür.

199. Hiçbir organ, yetkili, makam veya kişi, yargı yetkilerini kullanmada mahkemelere veya yargıçlara emir veya talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye veya öneride bulunamaz.

200. Halen sürmekte olan bir dava ile ilgili olarak yargı yetkisinin kullanılması konusunda soru sorulamaz, tartışma yapılamaz ve Mecliste açıklamalarda bulunulamaz.

201. Yasama ve yürütme organları yargı kararlarına uymalıdır; bu organlar ve idare söz konusu kararları hangi şekilde olursa olsun değiştirmemeli ve uygulamayı geciktirmeme-

lidir.

202. Aynı ilke, 2802 sayılı Yargıçlar ve Savcılar Yasası'nda da yer almaktadır:

- Yargıçlar görevlerini mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkeleri doğrultusunda yerine getireceklerdir.
- Hiçbir organ, yetkili, makam veya kişi yargı haklarını kullanmalarında mahkemelere ve yargıçlara emir veya talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye veya öneride bulunamaz.
- Yargıçlar görevlerini yetire getirirken bağımsızdırlar. Kararlarını Anayasa, yasalar ve kendi kişisel kanaatleri çerçevesinde verirler (Madde 4).

203. Yargıda reform süreci kapsamında Adalet Bakanlığı denetiminde bir dizi proje başlatıldı. Bu projelere kimi örnekler aşağıda verilmektedir:

a)Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP): UYAP, bir enformasyon mekanizması, “e-hükümet” çabalarının bir parçasını oluşturan “e-adalet” sistemidir. Bu sistem, hızlı, güvenilir, iyi işletilen ve doğru bir yargı sistemi oluşturma amacıyla geliştirilmiştir. 2000 yılında başlatılan projenin 2007 sonlarında tamamlanması beklenmektedir.

b) Türkiye’de Adalete Daha İyi Erişim (2006-2008 Toplam Bütçe: 4.400.000 Euro): Proje dört temel sonuca yöneliktir:

- Hukuksal yardımlar alanında ve avukatların eğitimiyle kamuoyu bilinç ve duyarlılığının geliştirilmesi ve böylece mevcut hukuksal yardım sisteminden daha fazla yararlanılması,
- AUÇ (Alternatif Uyuşmazlık Çözümü) konusunda duyarlılık geliştirme ve hukukçuların eğitimi yoluyla Türkiye’deki hukuksal uygulamalara AUÇ’nin yerleştirilmesi, ,
- Bütün Ağır Ceza Mahkemesi salonlarına görsel ve işitsel kayıt sistemleri kurularak duruşmalarda adillğin sağlanması,
- İyi işleyen bir adli istatistik sistemi için gerekli altyapı donanımını sağlayarak Adalet Bakanlığı’nın teknik kapasitesinin güçlendirilmesi.

204. Türkiye, herhangi bir kişinin, hükümet dışı kuruluşun veya belirli bir grubun vereceği dilekçelerle ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) işlem yapma yetkisini 1987, aynı mahkemenin yargı yetkisini de 1990 yılında tanımıştır. Dolayısıyla kişiler, ulusal hukuk çerçevesindeki bütün girişimlerde bulunduktan sonra Türkiye’ye yönelik şikâyetlerini AİHM’ye iletebilirler. Bugüne dek, AİHM Türkiye’ye ilişkin olarak ırk ayrımcılığı temelinde herhangi bir karar vermemiştir.

205. Irk ayrımcılığı dahil, ayrımcılığa maruz kaldıklarını iddia eden kişilerin başvurabilecekleri yönetsel, idari ve parlamenter yollar da vardır. Bu yollara, bir yandan Başbakanlık İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı ile birlikte il ve ilçe düzeyindeki İnsan Hakları Kurullarıyla, diğer yandan da Meclis İnsan Hakları Araştırma Komisyonu aracılığıyla başvurulabilir. Bu organların görevi kendilerine ulaşan insan hakları ihlalleriyle ilgili iddia

ve şikâyetleri araştırmak, elde ettikleri bulguları gerekli işlemler için ilgili mercilere iletme-ktir.

206. Başbakanlığı bağlı olarak Nisan 2001’de kurulan İnsan Hakları Başkanlığı ile 931 İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulu özellikle yerel düzeyde insan hakları ile ilgili yoğun denetim çalışmaları yapmaktadır. İnsan Hakları Kurullarında hemen hemen 14 bin hükümet dışı üye görev yapmaktadır.

207. Gerek İnsan Hakları Başkanlığı gerekse İnsan Hakları Kurulları, ırk ayrımcılığı ile ilgili olanlar dahil insan hakları ihlalleri alanındaki iddiaları işleme koyma, inceleme ve araştırma, inceleme ve araştırmalarını değerlendirme, sonuçları cumhuriyet savcılıklarına ve ilgili idari mercilere iletme ve gelişmeleri izleme yetkisine sahiptir.

208. İnsan Hakları Kurulları, 23 Kasım 2003 tarihinde yeni bir Yönetmeliğin benimsenmesiyle birlikte kurumsal bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Sözü edilen Yönetmelik, “İnsan Hakları Danışma Kurullarının Kurulmasına, İşlevlerine ve İşleyişine ilişkin Usul ve İlkeler”de (No: 25298) birtakım değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerle birlikte İnsan Hakları Kurulları daha fazla sivil toplum yönelimli bir özellik kazanmıştır. Bu kurullar şimdi ortalama 15 üyeden oluşmaktadır. 15 üyenin ikisi kamu görevlisiyken diğerleri sivil toplum kuruluşları, sendikalar, meslek odaları, akademi, insan hakları uzmanları, yerel basın ve siyasal parti temsilcileri dahil olmak üzere toplumun farklı kesimlerinden gelmektedir.

209. Yukarıda sözü edilen yönetmelikte yapılan değişikliklerle gerçekleştirilen bir yenilik de, Kurullara “her tür ayrımcılığın önlenmesi için gerekli çalışmaları yapma” görevinin verilmesidir. Dolayısıyla İnsan Hakları Kurulları, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı dahil ayrımcılığa karşı mücadele çerçevesinde eğitim, seminer, TV programları ve yayın gibi enformasyon etkinlikleri yürütmektedir.

210. Ayrıca, her kurulda “İnsan Hakları Bilgilendirme ve Başvuru Masaları” kurulmuştur ve buralara başvuranlara insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak kişisel başvuru formları ve-rilmektedir.

211. 2006 yılının Ocak ve Temmuz ayları arasında İnsan Hakları Başkanlığı ve İnsan Hakları İl ve İlçe Kurullarına toplam 1.085 başvuru ulaştırmıştır. Bu başvurulardan yalnızca 91’i ırk ayrımcılığı iddiaları ile ilgilidir. Irk, renk, din veya siyasal görüş temelinde ayrımcılıkla ilgili herhangi bir başvuru olmamıştır. Ulaşan ayrımcılık iddiaları ise, kamu hizmetlerinde yolsuzluk ve kayırmacılıkla ilgilidir.

212. 5 Aralık 1990 tarih ve 3686 sayılı yasayla oluşturulan Meclis İnsan Hakları Araştırma Komisyonu, insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda temelde bir parlamenter izleme mekanizması olarak işlev görmektedir. 23 üyeli bu komisyonda bütün siyasal partiler ve bağımsızlar meclisteki sandalye sayılarıyla orantılı olarak temsil edilmektedir. Kom-

syon, Türkiye’de ikamet eden, ancak yurttaş olması zorunlu olmayan kişilerin ilettikleri insan hakları ihlallerine ilişkin başvuruları ele alarak incelemekte, ulaştığı bulguları gereği yapılmak üzere yetkili hükümet organlarına iletmektedir. Geniş yetkilerle donatılmış bu Komisyon, görevini yaparken, Bakanlıklardan ve diğer hükümet birimlerinden, yerel yetkililerden, üniversitelerden, diğer kamu kurumlarından ve özel kuruluşlardan bilgi talep etme yetkisine sahiptir. Komisyon araştırmalarını kendi yerinden yürütmekte, söz konusu kurum ve kuruluşların temsilcilerini bilgi vermek üzere Komisyona davet edebilmektedir. Komisyon ayrıca ilgili HDK’larla yakın işbirliği içindedir.

213. Ombudsmanlık kurumunun oluşturulması çalışmaları sürmektedir. Haziran 2006’da meclis tarafından kabul edilen Ombudsmanlık Yasası, kimi maddelerinin Anayasa’ya aykırılığı dolayısıyla açılan dava üzerine halen Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmektedir. 2007 yılı sonbaharına geldiğinde Mahkeme henüz bu konudaki kararını vermemiştir.

214. Bu yasayla amaçlanan, özel veya tüzel kişilerden şikâyetlerle ilgili tavsiyelerde bulunacak, kamu işlev ve hizmetlerinin insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü doğrultusunda ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasa ile belirlenen özelliklerine uygun şekilde etkili biçimde yürütülmesini sağlayacak ombudsmanlık kurumunun oluşturulmasıdır. Yasaya göre Meclis, her beş yılda bir yenilenmek üzere bir ombudsman ile 10 ombudsman yardımcısı seçecektir. Ombudsmanın bağımsızlığı, Yasanın 12’inci Maddesi ile güvence altına alınmaktadır. Bu Maddeye göre Ombudsman ve yardımcıları herhangi bir kişi veya kurumdan emir veya tavsiye alamaz. Ombudsmanlık dairesinde 100 personel görev yapacaktır. Ombudsmanın ve 10 yardımcısının seçilme usulleri ise yasanın yürürlüğe girmesinden sonra belirlenecektir.

MADDE 7

215. Türkiye eğitim ve medyanın ırk ayrımcılığına karşı mücadelede etkili ve uzun dönemli bir stratejinin, toplumlar arasında istenilen düzeyde uyuma ulaşma çabalarının başlıca araçları olduğuna inanmaktadır.

Eğitim ve Öğretim

216. Türkiye’de ırk ayrımcılığına karşı mücadele, en başta eğitim yoluyla, bir bütün olarak insan haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılığı geliştirme çabalarının bir parçası olarak görülmektedir.

217. İnsan hakları eğitimi alanındaki çabaları ve etkinlikleri eşgüdümeye kavuşturmak üzere 1998 yılında BM İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi kurulmuştur. Bu komite BM onyılı boyunca bir danışma organı olarak işlev görmek üzere kurulmuştur. Komite, BM İnsan Hakları Eğitimi Eylem Planı’nda yer alan ilgili ilke ve yol göstericileri dikkate alarak 1998-2007 dönemi için bir ulusal program hazırladı. Ulusal program Tem-

muz 1999'da benimsendi ve Başbakanlık tarafından uygulanması için ilgili bütün mercilere iletildi. Program çerçevesinde insan haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılığı geliştirmek üzere ülke ölçeğinde bir kampanya başlatıldı; başta infaz ve yargı alanlarındaki görevliler olmak üzere kamu görevlilerinin yoğun bir insan hakları eğitiminden geçmeleri sağlandı.

218. BM İnsan Hakları Eğitimi Onyılı'nın Kasım 2006'da tamamlanması üzerine adı İnsan Hakları Ulusal Komitesi olarak değiştirilen Ulusal Komite'ye, ayrıca İnsan Hakları Eğitimi Dünya Programı doğrultusunda ulusal programın uygulanmasını izleme, hükümet kuruluşları, hükümet dışı kuruluşlar ve medya ile bu alanda işbirliği yapma görevi verilmiştir. Ulusal Komite ulusal program çerçevesinde aşağıdaki hedef grupları belirlemiştir:

- Okullarda insan hakları eğitimi veren öğretmenler,
- Yasaların uygulanmasıyla görevli olanlar,
- Yargı mensupları,
- Kitle iletişim araçlarında görev yapanlar,
- İnsan hakları alanında etkinlikte bulunan HDK'ların üyeleri,
- Kentlerin ekonomik ve sosyal açıdan yoksul ve yoksun kesimlerinde yaşayan ailelere yönelik insan hakları eğitimi veren ve topluluk merkezlerinde görev yapan sosyal hizmet görevlileri ve personel.

219. Ulusal program doğrultusunda, insan hakları konularıyla doğrudan ilgili bütün resmi kurumlar insan hakları alanındaki hizmet içi eğitim programlarını yoğunlaştırdılar. Bu bağlamda, insan haklarını kapsayan eğitimler, Yargıç ve Savcı Eğitim Merkezi'ndeki iki yıllık deneme sürelerinde eğitim gören yargıç ve savcı adayları için zorunlu hale getirildi. Adalet Bakanlığı, deneme dönemini başarıyla tamamlayan yargıç ve savcılarının hizmet içi eğitimlerinde de insan hakları derslerine yer verdi. Yargıçlar ve savcılar, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası kuruluşlarla yapılan işbirlikleri çerçevesinde insan hakları kursları almaktadır. Ayrıca, yargıçların ve savcılarının insan hakları alanında eğitilmeleriyle ilişkili olarak bir dizi ülkeyle ikili antlaşmalar yapılmıştır.

220. Adalet Bakanlığı, insan hakları kurslarını müfredata dahil etmenin ötesinde BM, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Üniversiteler ve HDK'larla birlikte yargının çeşitli kademelerinde görev yapanlar için dönemsel hizmet içi eğitim seminerleri düzenlemektedir. Bu eğitimlere katılanlar Türkiye'nin ilgili BM Sözleşmeleri, OSCE belgeleri ve Avrupa Konseyi Sözleşmeleri çerçevesindeki yükümlülükleri, bu belgelerin iç hukuk üzerindeki yansımaları ve AIHM'nin Türkiye'ye ilişkin kararları gibi konularda bilgilendirilmektedir. Seminerler sırasında yargıçlar ve savcılar, özellikle bu belgelerde yer alan hükümlerin savunmanlar tarafından nasıl gündeme getirilebileceği ve Türkiye'de iç hukukun bir parçası haline geldikçe mahkeme kararlarında ipso facto nasıl yer alacağı konusunda bilgilendirilmektedir.

221. İnfaz kurumları mensuplarının eğitimlerinin yoğunlaşması, ayrıca, insan haklarının daha ileri düzeyde yaşama geçirilmesinin özellikle yararlı araçlarından biri olarak görül-

mektedir. Bu çerçevede, insan hakları alanındaki dersler 1991 yılından bu yana Polis Akademisi ve Polis Koleji'nde zorunlu tutulmaktadır. Polisin Yüksek Öğrenimi ile ilgili 4652 sayılı yasa Ulusal Komite'nin tavsiyeleri üzerine hazırlanmış ve TBMM tarafından 25 Nisan 2001'de kabul edilerek 9 Mayıs 2001'de yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla birlikte, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bulunan ve daha önce emniyet görevlilerine 9 aylık eğitim veren Polis Okulları 2 yıllık meslek okullarına dönüştürülmüş, eğitimde insan haklarına ağırlıklı yer tanınmıştır.

222. Bu süreçte, İçişleri Bakanlığı'nın çeşitli kademelerdeki personeline yönelik insan hakları eğitiminin bir parçası olarak bir dizi dönemsel seminer, konferans ve çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bu seminerlerde kapsanan konular arasında Türkiye'nin iç hukukunda insan haklarıyla ilgili hükümler, üst düzey idarecilerin ve kanun uygulayıcılarının iç hukuk ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası Sözleşmeler çerçevesinde insan hakları alanındaki görev ve sorumlulukları yer almaktadır.

223. Başbakanlık İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı 2003-2004 yıllarında AB Komisyonu ve Avrupa Konseyi ile işbirliği halinde yürütülen "İnsan Hakları ve Demokrasi İlkelere Konusunda Bilinç ve Duyarlılık Geliştirme" projesi çerçevesinde İnsan Hakları Kurulları ve HDK'larla bir dizi yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir.

224. İnsan Hakları Başkanlığı ve AB Temmuz 2005 ve Şubat 2006 tarihleri arasında bir insan hakları eğitimi projesi uygulamıştır. İnsan Hakları Kurullarının 632 üyesi, insan hakları ile ilgili temel konular ve insan hakları ihlali mağdurları ile iletişim konularındaki eğitime katılmıştır.

225. İnsan hakları eğitimi cezaevi yöneticilerine, infaz kurumlarında görev yapan doktora, psikologlara, sosyal hizmet görevlilerine ve öğretmenlerine de verilmektedir. Bu kurumlardaki infaz koruma ve güvenlik görevlileri, Adalet Bakanlığı'nda Görev Yapacak Kamu Görevlisi Adaylarının Eğitimi Yönetmeliği çerçevesinde bir yıl süreyle mesleki konuların yanı sıra insan haklarını da kapsayan eğitimden geçmekte, kalıcı görevlendirmeleri bundan sonra yapılmaktadır. Dahası, cezaevi yönetimlerinin insan hakları eğitimi, bu tür kurumlara dağıtılan kitaplar, elkitapları ve uzmanlarla akademisyenler tarafından hazırlanan diğer belgelerle desteklenmektedir.

226. İnsan Hakları Kurulları başta polis ve jandarma olmak üzere kamu görevlilerine insan hakları eğitimi vermektedir. Bu kurullar ayrıca insan hakları konularında araştırmalar yapmakta ve insan hakları konusunda bilinç ve duyarlılık geliştirme etkinliklerinde aktif biçimde yer almaktadır.

227. Okullardaki öğretmenlere yönelik insan hakları eğitimi çerçevesinde 180 ilk ve ortaöğretim öğretmeni insan hakları alanında eğitici olmak üzere 2001-2003 yıllarında iki haftalık insan hakları eğitimi almıştır. 2004-2005 ders yılında, Avrupa Konseyi'nin "Eğitim Yoluyla Yurttaşlık Avrupa Programı" projesi çerçevesinde 162 öğretmene yurttaşlık, de-

mokrazi ve insan hakları alanlarında iki haftalık hizmet içi eğitim verilmiştir. Öğretmenlere yönelik benzer seminer ve kurslar devam edecektir.

228. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2'inci Maddesine göre Türkiye'deki milli eğitim sisteminin amaçlarından biri de tüm yurttaşların insan haklarına saygılı bireyler olarak eğitilmesidir. Dolayısıyla, eğitim ve öğretim sisteminde insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirecek birçok önlem alınmıştır. Bu önlemler arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- 2005 yılında gözden geçirilen ilköğretim müfredatı, Sosyal Bilgiler dersleri kapsamında insan hakları ve ayrımcılığın önlenmesi gibi konuları da içermektedir.
- “Demokrasi ve İnsan Hakları” başlıklı seçmeli bir ders lise müfredatına eklenmiştir.
- Kimi üniversiteler yüksek lisans ve doktora programlarına insan hakları konusunu da eklemiştir ve ayrıca bu alanda lisans dersleri de verilmektedir.
- Türkiye Tarih Vakfı, BM İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi'nin talebi üzerine Mayıs 2002'de “İlk ve Orta Dereceli Okulların Ders Kitaplarında İnsan Haklarının Tanıtılması Projesi”ni başlatmıştır. Bu proje, söz konusu düzeylerdeki bütün ders kitaplarının taranmasını, insan hakları normlarına uygun olmayan öğelerin belirlenmesini ve bütün ders kitaplarında, öğretmenler, ders kitabı yazarları, ana babalar ve genel olarak eğitimciler arasında insan hakları bilincinin ve insan haklarına saygının geliştirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'na tavsiyelerde bulunulmasını hedeflemektedir.
- “Çingene” teriminin açıklanmasında ayrımcı çağrışımlara yol açabilecek ifadeler Türkçe sözlüklerden çıkartılmıştır.

229. Okul kitaplarında ve eğitim materyallerinde ayrımcılığı önlemek amacıyla 17.03.2004 tarih ve 24505 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan bir genelge, ders kitaplarında temel insan haklarına aykırı dil kullanılmamasını; cinsiyet, ırk, din, dil, renk, siyasal düşünce, felsefi inanç, mezhep veya buna benzer temellerde ayrımcılığa yer verilmemesini öngörmektedir.

230. Ders kitapları ve eğitim materyalleri söz konusu olduğunda, örneğin yurttaşlık, demokrasi, insan hakları ve cinsiyet eşitliği gibi evrensel ölçütlere uygunluk yükümlülüğü vardır. Ders kitapları, ayrımcı söylemlerden arındırılmak amacıyla düzenli olarak taranmaktadır.

Kültür

231. Türkiye'nin kültürel politikası hoşgörü ve kültürel çeşitlilik temelinde şekillendirilmiştir. Din ve vicdan, düşünceleri ifade etme ve yayma, bilim ve sanat özgürlükleri Türkiye'nin kültürel politikasının temel taşlarıdır. Bu arada, Anayasa'nın 24, 25, 26 ve 27'inci maddeleri kültürel politikanın temelini oluşturmaktadır. Anayasa'nın giriş bölümü ayrıca herkesin kültürel yaşama katılma hakkına atıfta bulunmaktadır. Raporda daha önce de belirtildiği gibi, her yurttaş, Türk ulusal kimliğinin ve kültürünün ayrılmaz

bir parçası sayılır.

232. Türkiye'nin kültürel politikasının başlıca hedefleri şunlardır:

- ulusal kültürün korunması ve geliştirilmesi,
- kültürel yapının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi,
- kültürel etkinliklerin yaygınlaştırılması.

233. 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda "Kültürün Korunup Geliştirilmesi ve Sosyal Diyalogun Güçlendirilmesi" başlıklı bir bölüm yer almaktadır.

234. Adı geçen Plan, Türkiye'nin kültürünün, otantik yapısı ve zenginliği korunurken gelişmeye açık olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, bu kültürün evrensel kültüre katkıları da sağlanacaktır. Plana göre, ülkenin kültürel mirasına ilişkin bir envanter çıkarılması, bu mirasın korunması ve restore edilmesi önemli bir hedefdir. Dahası, geniş kapsamlı eğitim programlarıyla kültürel mirasın korunmasına yönelik genel bilinç ve duyarlılık da geliştirilecektir.

235. Toplumsal ve ekonomik politikalara kültürel boyutun da katılması, yerel idarelerin ve HDK'ların kültürel politikalarda aktif biçimde yer almaları sağlanacaktır. Toplumun bütün kesimlerinin kültürel etkinliklere rahat katılımı için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

236. Toplumsal bütünleşme ve dayanışmayı pekiştirmek amacıyla öncelik hoşgörüyü, toplumsal diyalogu ve işbirliği kültürünü geliştirecek politikalara tanınacaktır.

237. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültürel politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında görev alan başlıca hükümet organıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, yerel idareler ve üniversitelerin de kültür ve sanat alanında gelişme öngören politikaları ve kurumları vardır.

238. Kültür ve Turizm Bakanlığı, farklı kültürler arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğun geliştirilmesi amacıyla halk kültürü araştırmaları yürütür.

239. 80'den fazla ülkeyle ikili kültürel işbirliği antlaşmaları imzalanmıştır ve bu antlaşmalar kültürel değişim programlarını ve farklı ülkelerle kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çalışmaları içermektedir.

240. Her yıl 23 Nisan'da dünyanın çeşitli ülkelerinden çocuklar 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamaları için Türkiye'ye davet edilmektedir. Bu bayram, uluslar arası bir etkinlik olarak ilk kez 1979 yılında 5 ülkeden çocukların katılımıyla kutlanmışken, bugün aynı gün dolayısıyla yaklaşık 50 ülkeden 1000 çocuk Türkiye'ye gelmektedir. Yaklaşık 10 gün süren festival süresince 8 ila 14 yaşlar arasındaki çocuklar Türkiye'den öğrenciler ve ailelerinin yanında kalmaktadır. Böylece, dünyanın farklı yerlerinden gelen, farklı

kökenlerden ve dillerden çocuklar birbirleriyle tanışmakta, birlikte zaman geçirmekte ve birbirlerinin kültür ve geleneklerini öğrenmektedir. Koşut bir etkinlikte konuk çocuklar kendi geleneksel giysileriyle ülkelerinin halk danslarını sergilemektedir. Türkiye, 23 Nisan kutlamalarına büyük önem vermekte ve bu günün farklı köken ve kültürlere mensup çocuklar arasında hoşgörü, arkadaşlık ve anlayışı geliştirmenin önemli bir örneğini oluşturduğuna inanmaktadır.

Enformasyon

241. Türkiye, insan haklarının geliştirilmesinde kitle iletişim araçlarının rolünü teslim ederek, ırk ayrımcılığı gibi sonuçlara yol açan önyargılara karşı bilgilerin yaygınlaştırılmasına; uluslar, ırksal veya etnik gruplar arasındaki anlayış, hoşgörü ve dostluğun geliştirilmesine büyük önem vermektedir.

242. Yayınlarla ilgili mevzuat ayırım gözetmemeye ilgili hükümler de içerir.

243. 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) Yasası yayıncılıktaki ilkeleri ortaya koymaktadır. TRT bu ilkeler doğrultusunda, dil, ırk, din ve mezhep temelinde ayrımcılık güden rejim ve ideolojilerin propagandasını yapamaz.

244. Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Kurulması ve Yayınlarına ilişkin 20 Nisan 1994 tarih ve 3984 sayılı yasanın 4'üncü Maddesine göre, radyo, televizyon ve veri yayınları kamu hizmeti anlayışıyla, yasalara, Anayasa'nın temel ilkelerine, temel hak ve özgürlüklere, ulusal güvenliğe ve genel ahlaka uygun şekilde yapılacaktır.

245. Bu madde, radyo, televizyon ve veri yayınlarındaki standartlar açısından diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki ilkeleri öngörmektedir:

(b) Yayınlarda, topluluk içinde sosyal sınıf, ırk, dil, din, mezhep veya coğrafi bölge temelinde ayrımcılık yapılarak topluluklar şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa, nefret ve düşmanlığa tahrik edilemez, topluluk içinde kin ve nefreti körükleyecek yayınlar yapılamaz.

(d) Yayınlarda, insanlar, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasal görüş, felsefi inanç, din, mezhep veya bunlara benzer herhangi bir mülahaza temelinde hiçbir şekilde aşağılamaz ve hakarete maruz bırakılamaz.

(s) Program hizmetlerinde yer alan bütün öğeler insanlık onuruna ve temel haklara saygılı olacaktır.

(v) Yayınlarda şiddet kullanımı özendirilemez veya ırkçı nefret duyguları tahrik edilemez.

246. TRT'nin 2006 yılı Genel Yayın Planı, programlar için tema seçiminde ve karak-

ter yaratmada dil, din ve tarihin alay konusu yapılmasından kaçınılmasını öngörmektedir. Hiç kimse ırk, cinsiyet, toplumsal sınıf, dini inanç ve mezhep temelinde hiç kimse aşığılanmamalıdır. Dolayısıyla, ırkçı nefret duygularını körükleyebilecek hiçbir yayın yapılamaz.

247. TRT'nin Dış Hizmetler sorumluluğunda faaliyet gösteren Türkiye'nin Sesi 27 dilde yayın yapmakta ve eğitimde, kültürde ve enformasyonda ırk ayrımcılığına varabilecek önyargıları ortadan kaldırmaya, anlayış ve hoşgörüyü geliştirmeye yönelik programlar sunmaktadır. Benzer biçimde TRT de insan hakları alanındaki bilinç ve duyarlılığı geliştirmeye yönelik tartışma programları düzenlemektedir.

248. Buna karşılık, Ankara, İstanbul, İzmir ve Eskişehir'deki 14 medya eğitimi kurumu geleceğin medya mensuplarına kuramsal eğitim vermekte ve pratik deneyim kazandırmaktadır. Çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen çalıştaylar ve seminerler medya profesyonellerine sürekli eğitim vermektedir. Bu bağlamda, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, yerel medyanın kapasitesini güçlendirme amacıyla bir dizi yerel medya çalıştayı başlatmıştır. Bu çalıştaylarda üzerinde durulan başlıca konu, medyanın, profesyonel habercilik ilkeleri ve medya ahlakı uyarınca insan hakları açısından duyarlı haber ve yorum yapmasıdır. 1998 ile 2007 yılları arasında Diyarbakır, Trabzon, Bursa, Denizli, Erzincan, Edirne, Düzce, Mardin, Tunceli, Kayseri, Adıyaman, Adana, Konya ve Karabük/Safranbolu illerinde yerel ve ulusal medya temsilcilerinin, akademisyenlerin, politikacıların, yerel idarecilerin ve sivil toplum temsilcilerinin katılımıyla bu tür 14 çalıştay gerçekleştirilmiştir.

III. SONUÇ

249. Irk ayrımcılığının her biçimine ve tezahürüne karşı mücadele, Türkiye'nin insan hakları politikasının öncelikli hedefleri arasındadır. Bu alanda kayda değer bir mesafe alınmıştır ve halen sürmekte olan reformlar insan haklarını geliştirip koruyacak hukuksal çerçevenin pekiştirilmesinde başlıca araç olmuştur. Doğal olarak, insan haklarının arzu edilen düzeyde korunup geliştirilmesi bakımında eksikli kalınan yerler vardır. Bununla birlikte Türkiye eksikliklerini gidermek üzere gerek yasal düzenlemelerin içeriğini gerekse uygulamasını gözden geçirmede hiçbir çabadan kaçınmamaktadır. Bu arada halk da özel olarak ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılması, genel olarak da insan hakları konusunda daha duyarlı hale gelecek şekilde eğitilmektedir.

EK**İrk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi'nin onayı üzerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan Açıklamanın metni:**

Türkiye Cumhuriyeti, bu Sözleşme'de yer alan hükümleri yalnızca diplomatik ilişkisi bulunan Taraf Devletlerle ilgili olarak uygulayacağını beyan eder.

İrk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi'nin onayı üzerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan Açıklamanın metni

Türkiye Cumhuriyeti, bu Sözleşme'nin, münhasıran Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve idari düzeninin uygulandığı ulusal topraklar bakımından onaylanmış olduğunu beyan eder.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İrk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi'ni Onayı üzerine Sözleşme'nin 22. Maddesine Koyduğu Çekinmenin Metni:

Türkiye Cumhuriyeti kendini Sözleşme'nin 22. Maddesiyle bağlı saymamaktadır. Bu Sözleşme'nin yorumu ve uygulanmasıyla ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu herhangi bir ihtilafın Uluslararası Adalet Divanına sevki için ve her vakada Türkiye Cumhuriyeti'nin açık onayı gereklidir.

.....
Türkiye'nin sunduğu taraf devlet raporunun ardından BM Irkçılık Özel Raportörü^{***} tarafından Türkiye'ye sorulmak üzere Komite'ye bazı sorular iletilmiştir. Bu sorular Türkiye tarafından 4 Mart 2009'da cevaplanmıştır. Bu kitapta, Türkiye'nin cevaplarının yer aldığı belgenin çevirisi yer almaktadır. Bu belgede söz konusu sorular da içerilmiştir. Dışişleri Bakanlığı tarafından resmi Türkçe çevirisi yapılmayan bu belgeye, ancak Birleşmiş Milletler internet sitesi üzerinden erişilebilmiştir.

İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesinin Türkiye'nin üçüncü raporunu (CERD/C/TUR/3) değerlendirirken görüşeceği konular hakkında Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin yazılı yanıtları

Soru 1: Lütfen, nüfusun etnik yapısı ve farklı etnik grupların üyelerinin sosyo-ekonomik durumları hakkında ayrıntılı bilgi ya da son tahmini bilgileri veriniz. Nicel bilgi mevcut değilse, taraf Devletlerin Sözleşmenin 9. maddesi uyarınca sunmakla yükümlü oldukları raporların biçimine ve içeriğine dair genel rehberin 8. paragrafına (CERD/C70. Rev.5) uygun olarak, lütfen nüfusun etnik yapısını nitel olarak tanımlayınız.

Soru 8: 1923 Lozan Antlaşması kapsamına girmeyen ve bu nedenle resmi olarak tanınmayan azınlıkların korunması için alınan herhangi bir özel tedbir varsa, lütfen bu tedbirler hakkında bilgi veriniz ((paragraf 28). (madde 2 (1) (a) ve 2 (2)).

Soru 1 ve Soru 8 birlikte değerlendirilmiştir:

Yanıt 1 ve 8: Türkiye'nin anayasa sistemi, herkesin dil, ırk, renk, etnik köken, din ya da benzeri nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşitliğini esas almaktadır. Ayrımcı uygulamalar yasa ile yasaklanmıştır ve cezaya tabidir. Temel ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda, her Türk vatandaşı Türk ulusal kimliğinin ve kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Vatandaşların kökenlerinin çeşitliliği, Türk toplumunun zenginlik kaynağıdır. Her Türk vatandaşı, temel hak ve özgürlüklerinden ayırım gözetilmeksizin eşit olarak yararlanabilmektedir.

Türk anayasa sistemine göre, "azınlık" ibaresi, Türkiye'nin taraf olduğu çok taraflı ya da iki taraflı anlaşmalarda tanımlanan ve tanınan grupları kapsamaktadır. Türkiye'de azınlık meselesi 1923 Lozan Barış Antlaşmasına esasında düzenlenmektedir. Bu Antlaşmaya göre, Müslüman olmayan azınlıklara mensup vatandaşlar "azınlık" ibaresinin kapsamı

* Bu görevin tam adı: BM Irkçılık, İrk Ayrımcılığı ve Yabancı Düşmanlığı ve İlgili Hoşgörüsüzlüğün Çağdaş Biçimleri Özel Raportörü'dür.

altındadır. Müslüman Türk vatandaşları için “azınlık” ibaresi kullanılamaz.

Komiteye sunulan raporda belirtildiği üzere, Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları, toplumun geri kalanıyla aynı hak ve özgürlüklere sahiptir ve bunlardan eşit biçimde yararlanmaktadır. Buna ek olarak, Lozan Barış Antlaşması uyarınca azınlık statüsünden yararlanmaktadırlar. Bu bağlamda, kendilerine ait ibadet yerleri, ilk ve ortaöğretim okulları, vakıflar, hastaneler ve gazeteler bulunmaktadır.

Bu bakış açısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti vatandaşlarının etnik kökenleri hakkında –nicel ya da nitel- veri toplamamakta ya da bu tür verileri kullanmamaktadır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti nüfusun etnik yapısı ve farklı etnik grupların üyelerinin sosyo-ekonomik durumları hakkında nicel ya da nitel verilere ya da tahmini bilgilere sahip değildir.

Soru 2: Lütfen göçmenlerin, sığınmacıları ve mültecilerin sayılarına ve yasal durumlarına dair verileri ya da son tahmini bilgileri veriniz. Mümkünse, lütfen bu verileri tabiiyet, menşe ülkesi ve etnik kökene göre ayrıştırılmış olarak veriniz.

Yanıt 2: 2008 yılında toplam 56.876 yasadışı göçmen yakalandı. Yasadışı göçmenlerin çoğunluğu Afganistan, Pakistan, Irak ve Filistin vatandaşlarından oluşuyordu. Tabiiyete göre ayrıştırılmış veriler Ek 1’de yer almaktadır.

2008 yılında mültecilerin sayısı ile ilgili olarak; kaydedilen 9.045 sığınma başvurusu içinde 3.555 kişiye mülteci statüsü tanındı. Mültecilerin tabiiyetlerine dair bilgiler Ek II’de yer almaktadır.

Soru 3: Anayasanın 90. Maddesine göre, “usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir.” Türkiye tarafından sunulan Temel Belgenin (/Core Document) 111. paragrafına göre, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların çatışması durumunda, uluslararası antlaşmaların hükümleri esas alınmaktadır. Lütfen, eğer varsa, Sözleşmenin mahkemelerde dikkate alındığı dava örneklerini ve bu konularda mahkemenin kararına dair bilgi veriniz.

Yanıt 3: İnsan hakları reformlarının uygulanmasını sağlamak amacıyla başlatılan çabaların önemli bileşenlerinden birisi, kamu görevlilerine yönelik insan hakları eğitimidir. Adalet Bakanlığı, insan hakları eğitiminin taşıdığı önemin farkındadır. Bu amaçla gerçekleştirilen projelerden biri, hâkim savcılarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) içtihatları konusunda eğitimiyle ilgilidir. Söz konusu hâkim ve savcılarının verdikleri kararlar, bu eğitimin yararlarını açıkça göstermektedir. Buna göre, yaklaşık 750 kararda AİHS’den ve/ veya AİHM içtihatlarından bahsedildiği bildirilmiştir. Yani, uluslararası insan hakları hukuku hakkında verilen eğitim yaygınlaştıkça, insan haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmeler hakkında bilinçlilik ve bu sözleşmelere yapılan göndermeler artmaktadır. Adalet Bakanlığı, CERD de dâhil diğer

uluslararası insan hakları araçlarına başvurulmuş davaların toplam sayısı hakkında henüz veri toplanmış değildir.

Soru 4: Lütfen, Türkiye'nin Sözleşmeyle ilgili beyanlarını ve çekincesini koruma eğiliminde olup olmadığını; eğer öyleyse, bunun nedenlerini belirtiniz.

Yanıt 4: Uluslararası sözleşmelerin imzalandığı ya da bu araçların onaylandığı dönemde yapılan beyan ve konulan çekincelerin gerekçeleri, koşulların gerektirdiği durumlarda yetkililer tarafından yeniden gözden geçirilebilir (Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 15. maddesinin 2 ve 4. paragrafları ile 16. Maddesinin 1. paragrafı hakkında daha önce koyduğu çekinceleri kaldırmış olması, bu tür bir gözden geçirmeye örnek oluşturmaktadır). Bugün itibarıyla, Hükümetin Sözleşme ile ilgili mevcut beyanlarını ve çekincesini kaldırmaya yönelik bir açıklaması bulunmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, beyanlarının ve çekincesinin uluslararası hukuka göre kabul edilebilir ve Sözleşmenin amaç ve hedefine uygun olduğu görüşündedir.

Uluslararası hukuka göre, Devletler arasındaki diplomatik ilişkiler karşılıklı rıza ile kurulur (Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, Madde 2). Egemen her Devlet, yeni bir Devleti tanıma ve diğer Devletlerle diplomatik ilişkiler kurma gücüne ve takdir yetkisine sahiptir. Bu yasal ve siyasi düzenin neticesinde, bir uluslararası hukuk sözleşmesine taraf bir Devlet, bu sözleşmeyle ilgili uygulamanın kapsamı hakkında beyan yoluyla diğer taraf Devletleri bilgilendirmeyi gerekli ve/ veya yararlı görebilir. Bundan dolayı, Türkiye'nin Sözleşme hükümlerini yalnızca diplomatik ilişkisi bulunan taraf Devletlere karşı uygulayacağı hakkındaki beyanı çekince niteliği taşımamaktadır ve bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin meşru varlığı ilgili bazı siyasi iddiaları ve bunların doğurduğu ciddi sonuçları göz önünde bulunduran Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, daha fazla siyasi ve yasal soruna yol açmamak için aşağıdaki beyanda bulunmayı gerekli görmüştür:

“Türkiye Cumhuriyeti, işbu Sözleşme'nin ancak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yasal ve idarî düzeninin yürürlükte olduğu ülkesel sınırlar itibarıyla onaylanmış bulunduğunu beyan eder.”

Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 36/2. Maddesine göre, Statüye taraf Devletler, “herhangi bir anda, aynı yükümlülüğü kabul eden herhangi bir başka devlete karşı, Divan'ın yargı yetkisini fiilen ve özel anlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdıklarını bildirirler”. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Divanın yargı yetkisini zorunlu olarak tanıyan bir beyanda bulunmamıştır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, iki ya da daha fazla taraf Devlet arasında Sözleşmenin yorumlanmasını ya da uygulanmasını ilgilendiren

diren bir uyuşmazlığın taraflardan birinin talebiyle, karar alınmasını teminen Uluslararası Adalet Divanına gönderilmesini öngören Sözleşmenin 22. Maddesi ile bağlı olmadığını düşünmektedir ve Sözleşmenin yorumlanmasını ya da uygulanmasını ilgilendiren bir uyuşmazlığın tarafı olduğu her durumda, uyuşmazlığın Divana gönderilmesi için açık rızasının gerektiğini beyan eder.

Soru 5: Komiteye sunulan raporda, Türkiye'nin ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla önemli yasal reform programları başlattığı belirtilmektedir. Lütfen, Yeni ve/veya değişiklik yapılan mevzuatın, uygulamada tüm ülkede hakların eşit bir biçimde kullanılmasını sağlayacak şekilde, mahkemeler ve diğer yetkili yapılar tarafından tutarlı ve sistemi bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla geliştirilen ya da öngörülen stratejiler hakkında daha fazla bilgi veriniz.

Soru 7: Lütfen, genel olarak kamuoyunun, hükümet dışı örgütlerin, idari makamların ve hukukçuların Sözleşme ve ırk ayrımcılığının anlamı hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak üzere yürütülen kampanyalara dair oldukları bilgi veriniz.

Soru 5 ve Soru 7 birlikte değerlendirilmiştir:

Yanıt 5 ve 7: İnsan hakları alanında başlatılan reformların eksiksiz uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla, bilgilendirme ve bilinç arttırmaya yönelik çeşitli projeler yürütülmüştür.

Bu kapsamda gerçekleştirilen en önemli faaliyetlerden biri, "Türkiye'de İnsan Hakları Alanında Yapılan Reformların Uygulanmasının Desteklenmesi Projesi"dir. Finansmanı Avrupa Birliği tarafından sağlanan bu proje, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı ve Avrupa Konseyi ile ortak yürütüldü. Proje çerçevesinde, İnsan Hakları Kurulları üyeleri için, insan hakları eğitimi konusunda 12 farklı seminere katıldı. Kurullar için hazırlanan eğitim materyallerini de içeren, toplam 12,000 eğitim setinin dağıtımı yapıldı. İnsan hakları konularında, STK'ların ve Kurul üyelerinin katıldığı 4 yuvarlak masa toplantısı düzenlendi. Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının faaliyetleri kapsamında, kamu görevlileri, hâkimler ve savcıların katılımıyla çeşitli ulusal ve bölgesel insan hakları örgütlerine çalışma ziyareti düzenlendi ve eğitim toplantısı yapıldı. Eğitim çalışmaları, genel insan hakları konularının yanı sıra eşitlik ilkesi ve işkence yasağı üzerinde yoğunlaştı.

Ayrıca, İnsan Hakları Başkanlığının ve İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının faaliyetleri hakkında genel bilgileri içeren bir dosya ile insan hakları hakkında afiş, broşür, kitap, TV reklamı ve belgeseller hazırlandı ve ülke çapında dağıtıldı. Ankara'da "İnsan Hakları Reformlarının Uygulanması Uluslararası Sempozyumu" düzenlendi. İnsan Hakları Günü ve İnsan Hakları Haftası kutlamaları çerçevesinde çeşitli panel oturumları düzenlendi. Son olarak, Terörle Mücadele ve Harekât Daire Başkanlıklarına bağlı 493 polis insan hakları eğitimi aldı ve çeşitli AB ülkelerine düzenlenen çalışma ziyaretlerine katıldı.

Kamuyu örneğin eşitlik ilkesi, ayrımcılık yasağı, işkence yasağı gibi konularda bilgilendirmek ve genel olarak insan hakları konusunda kamu görevlilerinin ve Kurul üyelerinin farkındalıklarını arttırmak amacıyla şu projeler yürütülmüştür: “İnsan Hakları ve Demokrasi İlkeleri Konusunda Bilinç Arttırma”, “Yerel İnsan Hakları Kurullarının Kapasitesinin Güçlendirilmesi: Danışma ve Başvuru Masası Görevlilerinin Eğitilmesi Projesi”, “Yerel İnsan Hakları Kurullarının Kapasitesinin Güçlendirilmesi: Danışma ve Başvuru Masası Görevlilerinin Eğitilmesi Projesi”.

Bu projeler kapsamında sivil toplumun, çeşitli STK’ların ve Kurul üyelerinin katıldığı bölge toplantıları ve yuvarlak masa toplantıları düzenlendi. İnsan hakları konusunda binlerce afiş, broşür ve kitap ülke çapında dağıtıldı.

İnsan Hakları Başkanlığı ve İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, yukarıda belirtilen projelerin koordinasyonu sağlamanın yanı sıra, eşitlik ilkesi ve ayrımcılığın yasaklanması hakkında düzenli olarak seminer, sempozyum, toplantı, televizyon programı ve benzer faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Ayrıca, kamu görevlilerine, STK’lara, öğrencilere ve diğer kişilere yönelik olarak kapsamlı bilinç arttırma ve eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir. Reformların uygulanmasına katkıda bulunmak için Türk halkına yönelik CD, broşür, afiş, kitap ve kitapçıkların dağıtımı yapılmaktadır.

Raporda belirtildiği üzere Türkiye, başta kolluk görevlileri ve yargı çalışanları olmak üzere devlet görevlilerinin insan hakları konusunda eğitimini, reformların desteklenmesi ve uygulanması açısından yaşamsal önemde görmektedir. Bu tür eğitimler ayrıca, uluslararası insan hakları araçları hakkında farkındalık yaratılmasına ve bu araçlarla ilgili uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu amaçla yürütülen faaliyetler şunlardır:

Askeri hâkimler, savcılar, hukuk danışmanları ve yüksek askeri mahkemelerin üyelerine, insan hakları hukuku alanında ve özellikle AİHS ve AİHM içtihatları hakkında eğitim verildi. Adalet Bakanlığı ile Savunma Bakanlığı arasında yapılan protokol çerçevesinde, askeri cezaevi personeli, Ankara’daki eğitim merkezinde insan hakları konusunda hizmet içi eğitim aldı.

Adalet Bakanlığı bünyesinde ise; Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Girişi çerçevesinde 8.500 hâkim ve savcı AİHS ve AİHM içtihatları konusunda eğitim aldı. Ankara’daki İngiltere Büyükelçiliği ile işbirliği dâhilinde, 4.500 hâkim ve savcı daha insan hakları eğitimine katıldı. İnsan hakları eğitimine katılan hâkim ve savcılarca verilen yaklaşık 750 kararda AİHS ve AİHM içtihatlarına gönderme yapılması, insan hakları alanında bilincin yükseldiğini göstermektedir. Hâkimler ve savcılar tarafından kendiliğinden Adalet Bakanlığına gönderilen dava bilgilerine ilişkin bu rakamlar yalnızca örnek niteliğindedir. Bakanlık, AİHS ve AİHM’ye gönderme yapılan toplam dava sayısını belirlemek amacıyla veri toplayacaktır.

Bunlara ek olarak, Adalet Bakanlığı, hâkimler ve savcılarının insan hakları bilgilerini ve farkındalıklarını arttırmak amacıyla seminerler düzenlemekte ve çeşitli eğitim faaliyetleri yürütmektedir. (Aşağıdaki tabloya bakınız)

ADALET BAKANLIĞI TARAFINDAN HÂKİMLER VE CUMHURİYET SAVCILARI İÇİN DÜZENLENEN İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ PROGRAMLARI (EKİM 2007-MAYIS 2008)

Tarih	Konu	Yer	Ulusal/ Uluslararası	Katılımcı Sayısı
9-10 Kasım 2007	“Ceza Adalet Sisteminde Suçla Mücadelede Yeni Yaklaşımlar” adlı proje kapsamında “İnsan Hakları İleri Düzey Eğitimi”	Ankara	Ulusal	75 Hakim ve Cumhuriyet Savcısı
23-26 Eylül 2007	İstanbul Bilgi Üniversitesi desteğiyle “Türkiye’de Kadınların İnsan Haklarına Saygının Güçlendirilmesi” konulu seminerler	İstanbul	Ulusal	15 Aile Mahkemesi Hakimi ve 15 Cumhuriyet Savcısı
13-14 Aralık 2007	“Ceza Adalet Sisteminde Suçla Mücadelede Yeni Yaklaşımlar” adlı proje kapsamında İfade Özgürlüğü eğitimi	İstanbul	Ulusal	100 Adli Yargı Hakimi ve Cumhuriyet Savcısı
14-15 Nisan 2008	Cezaevlerinde İnsan Haklarının Uygulanması / İnfaz Hâkimlerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimi	Bursa	Ulusal	110 Hakim ve Cumhuriyet Savcısı
17-21 Mart 2008; 24-28 Mart 2008	Avrupa İnsan Hakları hukuku Semineri, Adil Yargılanma Hakkı ve Mülkiyet Hakkı	Adalet Akademisi	Uluslararası	114 Hakim Adayı

Adalet ve insan hakları alanında yürütülen ve finansmanı AB tarafından karşılanan projeler şunlardır:

- Yargının Modernizasyonu ve Ceza Reformu Projesi
- Türkiye’de Denetimli Serbestliğin Geliştirilmesi
- Adaletle Daha İyi Erişim Projesi
- Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Yapılan Reformların Uygulanması
- Türkiye’de Çocuklar için İyi Yönetişim, Koruma ve Adaletle Doğru

Genel olarak, tüm kamu kurumları tüm aday memurlara insan hakları eğitimi vermekle

yükümlüdür. Bu çerçevede, aday memurlar eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı hakkında bilgilendirilmektedir.

Ülkede ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar hakkında son bir not olarak; Kültür Bakanlığı, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Birlikte Yaşama Kültürü” projesi çerçevesinde, Türk halkının tarihte ve günümüzde farklı din ve kültürlerle bir arada yaşama deneyimini ve hoşgörü anlayışını yansıtan bir sergi düzenlemeyi planlamaktadır.

Soru 6: Lütfen, Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşlarının karşılaştıkları güçlükleri çözmek için oluşturulan Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulu tarafından yürütülen çalışmalar hakkında daha fazla bilgi veriniz. Lütfen, özellikle bu Kurulun faaliyetleri, çalışma yöntemleri ve bulgularına ve varsa bu bulgular esasında alınan tedbirlere dair ayrıntılı bilgi veriniz (paragraf 32).

Yanıt 6: “Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulu,” 05.01.2004 tarih ve 3530 sayılı Başbakanlık genelgesiyle oluşturulmuştur. Kurul, Müslüman olmayan azınlıkların Türkiye’nin taraf olduğu çok taraflı ya da iki taraflı anlaşmalarla tanımlanan haklarının korunmasından; ihtiyaçlarının ve/ veya taleplerinin karşılanmasından ve buna uygun olarak gereken tedbirlerin alınmasından sorumludur.

Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulunun ilk toplantısı 12.03.2004 tarihinde; ikinci toplantısı 28.04.2004 tarihinde; üçüncü toplantısı 10.05.2005 tarihinde ve dördüncü toplantısı 06.03.2007 tarihinde yapılmıştır.

Soru 9: Devlet raporunun 49. paragrafında, Yüksek Düzeyli Grup raporunda yer alan tavsiyeler esasında Medeniyetler İttifakı Girişimi Sekreterliğini tarafından hazırlanacak uygulama planından bahsedilmektedir. Lütfen, yukarıda söz edilen planın uygulanması için taraf Devletin ulusal düzeyde başlatmayı düşündüğü tedbirlere ve bu tedbirlerin öngörülen etkilerine dair ayrıntılı bilgi veriniz.

Yanıt 9: Karşılıklı anlayış, farklı inançlara karşı hoşgörü, diğer kültür ve dinlerle diyalog ve saygıya dayalı ve kökleri derinlerde yatan bir mirasa sahip olan Türkiye, Medeniyetler İttifakı Girişiminin eş-başkanlığını yürütmektedir. Dünyada giderek derinleşen ayrılıklara son vermek amacıyla Türkiye ve İspanya, 2005 yılından bu yana Medeniyetler İttifakı girişimini yürütmektedir. Bu Girişim, farklı kültür ve dinlerin ortak paydasına vurgu yaparak, uyum ve diyalog süreçlerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

Türkiye, kültürler arası diyalogu güçlendirmek amacıyla kapsamlı bir Ulusal Plan hazırlamıştır. Bu Plan, hem İttifakın öncelikli hedeflerini ve uygulamak hem de Türk toplumunu İttifakın hedefleri ve ilkeleri hakkında bilgilendirmek amacıyla geniş bir ölçekte çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarıyla sivil toplum tarafından uygulanacak 75 özel projeden oluşmaktadır. Bir başka ifadeyle, kültürler arası diyalog, hoşgörü ve çeşitliğe saygı gösterilmesinin faziletlerine vurgu yapılması amaçlanmaktadır.

Türk Ulusal Planının bir kopyası Ek III'de yer almaktadır. Plan, benzer bir plan geliştirmek isteyen diğer ülkelere ilham kaynağı olacağı düşüncesiyle, İttifakın resmi web sitesinde <www.unaoc.org> de yayımlanmaktadır.

Türkiye'nin Planı, amaçları ve hedef izleyici tanımını daha da geliştirmek üzere belirli aralıklarla gözden geçirilecektir.

Soru 10: Raporun 71. paragrafında, Roman kökenli Türk vatandaşlarının yetersiz yaşam koşulları, düşük eğitim düzeyi, erken evlilik ve düzensiz geçici istihdamla bağlantılı genel yoksulluk ve işsizlik sorunlarından kaynaklanan güçlüklerle sıkça karşılaştığı belirtilmektedir. Lütfen, Türkiye'deki Romanların durumu hakkında yürütülen araştırmalara ve Romanların başta ekonomik, sosyal ve kültürel hakları olmak üzere insan haklarından tam ve eşit bir biçimde yararlanmaları ve Romanlarla ilgili kalıpyargıların önüne geçilmesi için başlatılan özel bir tedbir olup olmadığına dair bilgi veriniz. (madde. 2 (1) (d), 2(2) 5 (e) ve 7.)

Yanıt 10: Türkiye'nin anayasal sistemi, tüm bireylerin ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşitliğini esas almaktadır. Reform süreci eşitlik ilkesi temelinde yürütülmektedir ve toplumun diğer tüm kesimleri için geçerli olduğu üzere, Romanların durumu da iyileşmiştir.

Ekonomik büyümenin, toplumsal kalkınmanın ve istihdamın artırılmasını sağlamak üzere, Devlet Planlama Teşkilatı kalkınma planlarının çerçevesini çizmekle görevlendirilmiştir. Bu durumda, Türkiye'nin kalkınma planları bölgesel ve sektörel esasta hazırlanmaktadır. Kalkınma planlarının stratejisi toplumun belirli bir bölümünü ya da bir grubu hedef almak değil, bölgesel ve sektörel esasta ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktır.

Romanlarla ilgili kalıpyargıların önüne geçilmesiyle ilgili olarak; 'Çingene' kelimesinin tanımında ayrımcı olarak algılanabilecek çağrışımlar sözlüklerden ve İskân Kanunundan çıkartılmıştır.

Kültürel faaliyetlerle ilgili olarak; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Romanların müzik, sanat ve folklorlarını korumak ve geliştirmek amacıyla sergi ve festival gibi çeşitli etkinlikler düzenlemektedir.

Lütfen, ayrıca Yanıt 17'ye bakınız.

Soru 11: Yeni Ceza Kanununun (5237 sayılı) 216. Maddesinin 1. paragrafı, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özellikler nedeniyle ve kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlike doğuracak biçimde kin ve düşmanlığa alenen tahrik etmeyi yasaklamaktadır. Lütfen, bu hükmün mahkemelerce uygulanıp uygulanmadığını ve ne gibi sonuçlar alındığını belirtiniz ve bu maddenin savcılıklar ve mahkemeler tarafından

ne şekilde yorumlandığını açıklayınız.

Soru 22: Lütfen, ırk ayrımcılığı konusunda mahkemeler tarafından verilmiş kararların olup olmadığını ve bunların sonuçlarını belirtiniz. Lütfen, taraf Devlette ırk ayrımcılığının mağdurlarının adil ve yeterli telafi veya tazminat da dâhil yararlanabildiği çareler ve bunlarla ilgili uygulamalar hakkında bilgi veriniz.

Soru 11 ve Soru 22 birlikte değerlendirilmiştir:

Yanıt 11 ve 22: 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 216. Maddesi şu şekildedir:

“(1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dinî değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Aşağıdaki açıklamalar, 216. maddenin yorumlanmasına esas teşkil eden madde gerekçesinden alınmıştır:

Birinci fıkrada tanımlanan “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik” suçu, hukuk devleti olma standardı yüksek olan birçok ülkenin Ceza Kanunlarında yer almaktadır. Hiçbir devlet, vatandaşları arasında, muayyen özelliklere sahip bir kesiminin diğer kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa, öç almayı gerektirecek şiddetli nefrete yönlendirilmesine seyirci kalamaz.

Öte yandan çağdaş dünyada, gelişmenin temel dinamiği olarak düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti kabul edilmektedir. Bu bağlamda; kişilerin düşündüklerini hür bir ortamda söyleyebilmeleri, demokratik toplumun varlığı için zaruri sayılan unsurlardandır. Söz konusu suç tanımı, bu düşünceler dikkate alınarak yapılmıştır.

Suçtu oluşturan “tahrik”, soyut saygısızlık ve reddin ötesinde, bir halk kesimine karşı düşmanca tavırlar gösterilmesini sağlamaya veya bu tür tavırları pekiştirmeye objektif olarak elverişli olmalıdır. Fail sübjektif olarak da bu amacı gütmeli, halk kesimini kin ve nefrete tahrik etmelidir. Bu kapsamda salt yüz çevirme, soyut bir ret veya saygısızlık ifade eden bir davranışta bulunma veya bu yönde sözler sarf etme, suçun gerçekleşmesi bakımından yeterli değildir. Fiilin suç teşkil etmesi için bunların ötesinde, ağır ve yoğun bir tarzda kin ve düşmanlığa tahrikin var olması gerekir. Failin fiili, adet ve şahıs olarak muayyen olmayan toplum kesimi üzerinde kin ve nefret duygularının oluşumuna veya mevcut duyguların pekişmesine etkide bulunmalıdır.

Kin, “öç almayı gerektirecek şiddetli düşmanlık hareketlerin zeminini oluşturan psikolojik bir hâl”; düşmanlık ise, “husumet beslenen konuya karşı düşünerek, tasarlayarak zarar vermeye, onu mağlup etmeye yönelmiş kin duygusu” olarak da tanımlanabilir. Şu hâlde kin ve düşmanlık; “husumet beslenen konuya karşı tasarlayarak zarar vermeye, öç almayı gerektirecek şiddette nefret duymaya yönelik hareketlerin zemini oluşturan psikolojik bir hâl” olarak açıklanabilir.

Fıkra metninde; fiilin kamu güvenliğini tehlikeye düşürecek biçimde yapılması arandığı için, suç; soyut tehlike suçu olmaktan çıkarılmış, somut tehlike suçu hâline getirilmiştir. Bu suretle, çağdaş hukuktaki soyut tehlike suçlarını azaltma yönündeki eğilim dikkate alınmış, temel hak ve hürriyetlerin kullanım alanı genişletilmiştir. Bu düzenleme sayesinde “kin ve düşmanlık” ibaresinin anlamı da dikkate alındığında sadece “şiddet içeren ya da şiddeti tavsiye eden tahrikler” madde kapsamında değerlendirilebilecektir.

Söz konusu suçun oluşması için, kamu güvenliğinin bozulması tehlikesinin somut olgulara dayalı olarak varlığı gereklidir. Bu tehlike, somut bir tehlikedir. Bu somut tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlerken failin söz ve davranışlarının neden olduğu tehlike neticesinin gerçekleşmesi gerekir. Hâkim, kullanılan ifadeler dolayısıyla bu tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, dayanak noktalarını göstermek suretiyle belirleyecektir. Bu kapsamda, kişinin söz ve davranışlarının kamu güvenliğini bozma açısından yakın bir tehlike oluşturduğunun tespit edilmesi gerekir. Kişinin söz ve davranışlarının, halkın bir kesimi üzerinde tahrik konusu fiillerin işleneceği hususunda duyulan endişeyi haklı kılacak bir etki oluşturması gerekir. İfade özgürlüğü ile bu tip tehlike suçları arasında “açık ve mevcut tehlike” kriterinin var olması gerekir. Buna göre, yapılan konuşma veya öne sürülen düşünceler toplum açısından açık ve mevcut bir tehlike oluşturduğu takdirde yasaklanabilmekte, keza böyle bir tehlikenin varlığı somut olarak, açıkça tespit edilmedikçe söz konusu suçtan dolayı cezalandırma yoluna gidilemez.

Maddenin ikinci fıkrasında halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge bakımından farklı bir kesiminin alenen aşağılanması suç sayılmıştır. Suçun oluşması için fıkarda belirtilen özelliklere sahip ve halkın bir kesimini oluşturan gayrimuayyen sayıdaki kişilerin aşağılanması, tahkir edilmesi gerekir. Bu fıkarda, kamu barışını korumak amacıyla halk kesimlerinin alenen aşağılanması, suç olarak tanımlanmıştır.

Maddenin üçüncü fıkrasında bir halk kesiminin benimsediği dinî değerlerin alenen aşağılanması, suç hâline getirilmiştir. Fiilin cezalandırılabilmesi için, “kamu barışını bozmaya elverişli” olması gerekir.

Adalet Bakanlığı, 1 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren Türk Ceza Kanununu tanıtmak üzere “Yeni Ceza Adalet Sisteminin Tanıtım Seminerleri” düzenledi ve bu seminerlere yaklaşık 8.500 hâkim ve savcı katıldı. 2006 yılında “Türk Ceza Adalet Sistemindeki Kanunların Uygulanmasına Dair Değerlendirme Toplantısı” düzenlendi ve bu toplantıya yaklaşık 6.000 hâkim ve savcı katıldı. Bu toplantılarda, reformların tanıtımı ve uygulamada

birliğin sağlanması amaçlandı. Bu faaliyetler çerçevesinde, Türk Ceza Kanununda yer alan ve diğer şeylerin yanı sıra “halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçunu” da kapsayan “kamu barışına karşı suçlar” ayrıca incelendi.

Mahkemelerde Madde 216'nın uygulandığı davaların sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

TCK Madde 216/1 ile ilgili Kararlar													
YIL	ÇIKAN DAVA	Karar Türü				Yaptırım Türü							Hakkında güvenlik tedbiri uygulanan kişi sayısı
		Mahkum olan kişi sayısı	Beraat eden kişi sayısı	Diğer kararlar	Toplam sanık sayısı	Hapis Cezası	Para Cezası	Karma	Para Cezasına çevrilen mahk.	Güvenlik tedbiri uygulaması	Ertelenen ceza	Toplam	
2008	67	33	40	64	137	25	4	0	1	3	0	33	0

Soru 12: 2004 yılında yürürlüğe giren 5253 sayılı yeni Dernekler Kanununun 5. Maddesi, “ırk, din, mezhep ve bölge farklılığı veya bunlara dayanarak azınlık yaratmak ve Türkiye Cumhuriyetinin üniter Devlet yapısını bozmak” amacını taşıyan derneklerin kurulmasını yasaklamaktadır. Lütfen, bu yeni hüküm bağlamında yasaklanan herhangi bir dernek olup olmadığını ve bu derneklerin üyelerine karşı ne tür yaptırımlar uygulandığını açıklayınız. Ayrıca lütfen, bu hükmün Sözleşme ile korunan grupların çalışmalarını engelleyecek biçimde yorumlanmaması için taraf Devletin ne tür güvenceler sağladığını açıklayınız.

Yanıt 12: Yukarıda belirtilen hüküm, 2908 sayılı eski Dernekler Yasasında yer almaktadır. 23 Kasım 2004 tarihi itibarıyla yürürlükte olan 5253 sayılı Dernekler Yasasıyla bu hüküm ortadan kaldırılmıştır.

Raporun 97. paragrafında belirtildiği üzere, mevcut Yasa belirli bir ırkın üstünlüğünü savunan derneklerin kurulmasını yasaklamaktadır. Yasasının 30 (b) maddesine göre, Anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla dernek kurulamaz.

Madde 30 (b) tarafından yasaklanan derneklerin kurucuları ya da söz konusu maddeye aykırı faaliyette bulunan dernek yöneticileri bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ve para cezasıyla cezalandırılır. Bu tür durumlarda, ilgili dernek kapatılır.

Soru 13: Lütfen, sınır dışı edilmek üzere bekleyen yabancıların ve bu bağlamda özel-

likle başvuruları reddedilen sığınmacıların başvurabileceği yasal itiraz yollarına dair ve Keyfi Gözaltı Çalışma Grubunun raporunda (A/HRC/4/40/Add.5, 7 February 2007, para. 103) tavsiye edildiği üzere, yabancıların keyfi olarak gözaltına alınmasını önlemeye yönelik tedbirler hakkında bilgi veriniz. Ayrıca lütfen, sınır dışı edilmek üzere gözaltında tutulan yabancıların kötü muameleye maruz kaldıkları yönündeki iddiaların etkili bir biçimde soruşturulması ve failerin yargılanarak cezalandırılmasını sağlamak için alınan tedbirleri ayrıntılarıyla açıklayınız. (madde. 5 (b))

Yanıt 13: Sınır dışı edilmek üzere tutulan yabancılarla ilgili işlemlerin tanımlanan süre sınırları dâhilinde tamamlanması her zaman mümkün olmamaktadır. Komşu ülkelerden gelen yasadışı göçmenlerin sınır dışı edilmesine yönelik işlemler gecikmeksizin tamamlanabilmektedir; ancak, diğer ülke vatandaşları için bu süreç uzayabilmektedir.

Olası gecikmelerin başlıca sebepleri şunlardır:

- Yasadışı göçmenlerin neredeyse tamamı geçerli bir pasaport ya da pasaport yerine geçecek bir belge taşımamaktadır;
- Bazı menşe ülkelerin Türkiye’de diplomatik temsilcilikleri bulunmamaktadır;
- Diplomatik temsilciliğin bulunduğu durumlarda dahi, kimlik belgelerini doğrulamak ya da yabancılarla ya da taşıdıkları belgelerle ilgili bilgi edinmek çeşitli nedenlerden ötürü uzun zaman almakta; hatta kimi zaman hiç mümkün olmamaktadır.

Bu koşullar altında yabancıların serbest bırakılması kamu düzeni açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceğinden ve diğer risklere yol açabileceğinden, bu durumdaki yabancıların haklarındaki işlemler tamamlanana kadar gözetim altında tutulması gerekmektedir. Bu nedenle, sınır dışı edilmek üzere bekletilen yasadışı göçmenler, diğer Avrupa ülkelerindeki uygulamalara benzer bir biçimde, barınma merkezlerinde [restitution centers] tutulmaktadır.

5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanununun 23. maddesi, yasadışı göçmenlere ikamet sağlanması konusunu düzenlemektedir. Bu maddeye göre, “Memleket dışına çıkartılmalarına karar verilip de pasaport tedarik edemediklerinden veya başka sebeplerden dolayı Türkiye’yi terk edemeyenler İçişleri Bakanlığının göstereceği yerde oturmağa mecburdurlar.” Bu düzenlemeye uygun olarak, sınır dışı edilmek üzere bekletilen yabancılar, sınır dışı uygulamasıyla ilgili işlemler tamamlanana kadar kendilerine gösterilen yerde kalmaktadır. Bundan dolayı, yukarıdaki madde uyarınca, başvurusu reddedilen sığınmacıları ve sınır dışı edilecek yasadışı göçmenlerin barınma merkezlerinde ikamet ettirilmesi bir gözaltı işlemi değildir. Bu, sınır dışı işlemleri süren yabancılarla ilgili idari bir uygulamadır.

Belgelerin hazırlık ya da doğrulama sürecinde yaşanan gecikmelerden dolayı bu kişilerin barınma merkezlerinde kalış sürelerinin uzaması, bu durumdaki bazı yabancıların itaatsizlik/ kötü davranış sergilemesine neden olabilmektedir. Ancak, gecikmeler bu kişilerin

vatandaşı oldukları menşe ülkelerinin kimlik belirleme işlemlerinden kaynaklandığından, bu sorun Türk yetkililerle ilişkilendirilemez. Bundan başka, barınma merkezlerinde kalan yabancılarla ilgili herhangi bir kötü muamele iddiası ve bu bağlamda başlatılmış soruşturma bulunmamaktadır.

Soru 14: Lütfen, etnik azınlıkların meclis, yargı ve devlet kurumlarında temsili hakkında bilgi veriniz. (madde 5 (c))

Yanıt 14: Hükümetin 1. soruya verdiği yanıtta açıklandığı üzere, Türkiye'nin anayasa sistemi, herkesin dil, ırk, renk, etnik köken, din ya da benzeri nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşitliğini esas almaktadır. Ayrımcı uygulamalar yasa ile yasaklanmıştır ve cezaya tabidir. Temel ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda, her Türk vatandaşı Türk ulusal kimliğinin ve kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Vatandaşların kökenlerinin çeşitliliği, Türk toplumunun zenginlik kaynağıdır. Her Türk vatandaşı, temel hak ve özgürlüklerinden ayırım gözetilmeksizin eşit olarak yararlanabilmektedir.

Bu bakış açısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti etnik azınlıkların mecliste, yargıda ve devlet kurumlarında temsili hakkında nicel ya da nitel veri toplamamakta, kaydını tutmamakta ve bu tür verileri kullanmamaktadır.

Soru 15: Lütfen, özellikle Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu bölgelerinden Kürtlerden oluşan ve hâlihazırda Irak'taki mülteci kamplarında kalan mültecilerin geri dönüşlerini kolaylaştırmak üzere başlatılan ya da başlatılması öngörülen tedbirler hakkında bilgi veriniz. (madde 5 (d) (ii))

Yanıt 15: Soru, uzun yıllardır PKK/KONGRA-GEL terör örgütünün kontrolü altında olan Mahmur Kampıyla ilgilidir. Terörist grup, bu kampta kalanlardan militan devşirmekte; kamptaki tesislerden yararlanmakta ve kimi zaman bu yerde silah ve cep-hane depolamaktadır. Mahmur Kampının kapatılması ve böylelikle terör örgütünün kuzey Irak'taki sığınağından mahrum bırakılması, Türkiye'nin temel hedefidir. BMMYK, 2005 yılında, terör örgütünün baskısı ve denetimi nedeniyle Mahmur Kampının insani yardım niteliğini kaybettiğini açıkladı. Bununla ilgili olarak, ABD ile birlikte BMMYK tarafından kampın kapatılması için başlatılan süreci Türkiye memnuniyetle karşıladı ve bu süreç dâhil oldu. Bu bağlamda, Gönüllü Geri Dönüş Anlaşması ve Güvenlik İhtiyaçları Planı Türkiye, BMMYK ve ABD yetkililer tarafından müzakere edildi. Her iki anlaşmanın tam olarak uygulanması kilit önem arz etmektedir.

Soru 16: Lütfen, Türk olmayan azınlıklara mensup olup ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin özellikle Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu bölgelerindeki eski ikamet yerlerine gönüllü, güvenli ve sürdürülebilir geri dönüşlerini kolaylaştırmak üzere başlatılan ve bu kişilerin örneğin istihdama erişim, konut ve malların geri iadesi, sağlık bakımı ve sosyal güvenlik konularında karşılaştıkları güçlüklerin çözümü için başlatılan tedbirlere dair daha ayrıntılı bilgi veriniz. (madde 5 (d) (i) ve 5 (e) (i), (iii), (iv))

Yanıt 16: Türkiye’de ülke içinde yerinden olmanın kökeninde yatan neden terörizm belasıdır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, yerinden olan vatandaşlarının gönüllü esasta başarılı bir biçimde geri dönüşlerini sağlamaya büyük önem atfetmektedir. Bu bağlamda, 1994 yılında “Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi” (KDRP) başlatılmıştır.

KDRP, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde büyük ölçüde güvenlik ve diğer nedenlerle köylerinden ayrılmak zorunda kalan ailelere yönelik olarak başlatıldı. Proje, gönüllü olarak köylerine geri dönmek isteyen ailelerin eski yaşadıkları yerlere ya da diğer uygun yerlere yerleştirilmesini amaçlamaktadır. Geri dönüşün sorunsuz ve etkili bir biçimde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla bütüncül bir yaklaşım benimseyen bu proje, gerekli sosyal ve ekonomik altyapının oluşturulmasını ve sürdürülebilir yaşam koşullarının sağlanmasını amaçlamaktadır. Geri dönmek istemeyen ailelerle ilgili olarak; proje, bu kişilerin hâlihazırda ikamet ettikleri yerlerde ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesine ve şehir hayatına uyum sağlamalarını kolaylaştırmaya çalışmaktadır.

KDRP, Doğu ve Güneydoğu’daki 14 ilde uygulanmaktadır. Bu iller şunlardır: Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli, Van.

Yukarıda sıralanan 14 ilin valilikleri tarafından 2008 yılı Ekim ayı itibariyle bildirilen rakamlara göre, 25.001 haneye mensup 151.469 vatandaş eski yerleşim yerlerine geri döndü. Bu proje için şimdiye kadar yaklaşık 47.019.528 avro harcandı (Milli Eğitim ve Sağlık gibi bakanlıkların kendi bütçelerinden yaptıkları harcamalar bu tutara dâhil değildir). Bu tutar, yol, su, elektrik ve atık sistemi altyapısı; okul ve sağlık merkezi gibi tesislerin onarım ve yeniden inşası; ev yapımı için gereken inşaat malzemesinin temini; sosyal projelerin uygulanması ve iş ve istihdam konularında çalıştayların düzenlenmesi için harcandı.

KDRP, 2004 yılında yürürlüğe giren 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun esasında başlatılan bir başka projeye birlikte yürütülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 2004 yılı Haziran ayında verdiği bir kararda (Doğan v. Türkiye), 1990’ların başlarında yürütülen terörle mücadele sırasında güvenlik nedeniyle köyleri boşaltılan köylülerin geri dönüşünün mümkün olması gerektiğine hükmetti. 2004 yılında çıkartılan Zararların Karşılanması Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin AİHM’nin kararında belirtilen soruna karşı genel ve etkili bir çözüm üretmeye yönelik çabasının doğrudan sonucudur. Kanunun yürürlüğe girmesinden ve Zarar Tespit Komisyonlarının kurulmasından sonra, AİHM’nin gösterdiği doğrultuda etkili bir ülke içi mekanizma işlemeye başlamış oldu.

Bu gelişmeleri gözlemleyen AİHM, ülke içi mekanizmayı etkili bir başvuru yolu olarak değerlendirdi ve 2006 yılı Ocak ayında ele aldığı İçyer davasında bu değerlendirmeyi resmi olarak ifade ederek, başvuru sahibinin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından oluşturulan ülke içi mekanizmaya başvuruda bulunmasını istedi. Böylelikle Mahkeme,

Türkiye'nin 2004 tarihli Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanunun uygulanması kapsamında etkili bir başvuru mekanizması oluşturmuş olduğunu açıkça teyit etti.

İçyer davasında verilen kabul edilemezlik kararının Mahkemede bekleyen benzer nitelikte en az 1.500 başvurunun karara bağlanmasına emsal teşkil ettiği burada belirtilmelidir.

Köye dönüşle ilgili başvurularda Mahkeme ile işbirliği içerisinde Türk yetkililer tarafından oluşturulan ülke içi başvuru yolu, Mahkeme ile Devletlerin insan hakları ihlallerini önlemek ve Mahkemenin iş yükünü hafifletmek için sinerji yaratarak birlikte çalışabileceklerini açıkça göstermektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 17-18 Eylül 2008 tarihinde yaptığı toplantıda kabul ettiği nihai kararda, Türkiye'nin Doğan davasının uygulanması bağlamında gerekli tüm tedbirleri aldığı belirtildi ve bu konuyla ilgili incelemenin sona erdirilmesine karar verildi. Doğan davasının İçyer kararına yol açan bir dönüm noktası olduğunu belirtmek gerekir.

Şimdiye kadar, zarar tespit komisyonlarına 360.000 başvuru yapıldı. Bu başvuruların 150.000'i incelendi ve 97.000 başvuru için tazminat kararı verildi. 2008 yılı Kasım ayı itibariyle, başvurusu haklı görülen başvuru sahiplerine toplam 770 milyon TL (yaklaşık 335 milyon avro) tutarında ödeme yapıldı.

Son olarak, "UNDP ile işbirliği içerisinde "Türkiye'de Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler Programının Geliştirilmesine Destek Projesi" uygulanmıştır. Proje dört bileşenden oluşmaktadır: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülen ve finansmanı hükümet tarafından karşılanan, nicel ve nitel anket uygulamasına teknik destek sağlamak ve tavsiyelerde bulunmak; UYO'lara daha etkili bir destek sağlamaları ve BM Yol Gösterici İlkeleri çerçevesinde bu kişilerin insan haklarını savunmaları için sivil toplumdan ortaklara yönelik kapasite güçlendirme, bilinç arttırma ve eğitim faaliyetleri; talep temelinde, Hükümetin ve BM Türkiye Ekibinin teknik ihtiyaçlarına ve diğer uzmanlık ihtiyaçlarına yanıt verilmesi; Hükümetin, STK'ların ve ilgili diğer paydaşların eski ikamet yerlerine dönmeyi ya da yeni bir şehre entegre olmayı tercih eden UYO'ların sosyal hizmet ihtiyaçlarını karşılamasını sağlamak amacıyla, il düzeyinde "hizmet sunumu" modeli oluşturacak bir pilot projenin başlatılması ve geliştirilmesi.

Gerçekleştirilen görüşme ve değerlendirme sürecinin ardından Komite tarafından Türkiye'nin raporu ve sunuşlarının yanı sıra sivil toplum örgütleri ve diğer Birleşmiş Milletler kurumlarının belge ve raporlarından yararlanılarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne hitaben 4 Mart 2009 tarihinde Komite'nin Nihai Gözlemleri ve Tavsiyeleri Belgesi yayınlanmıştır. Her ne kadar Komite bu belgenin Türkiye hükümeti tarafından Türkiye'de konuşulan dillerde yaygınlaştırılmasını tavsiye etmişse de, bu yönde bir gelişme gerçekleşmemiştir. Bu nedenle rapor İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından Türkçeleştirilmiştir.

SÖZLEŞMENİN 9. MADDESİ UYARINCA TARAF DEVLETLER TARAFINDAN SUNULAN RAPORLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi Nihai Gözlemleri

TÜRKİYE

1. Türkiye tarafından ilk rapordan başlayıp üçüncü raporu kapsayacak şekilde tek belge olarak sunulan dönemsel raporlar (CERD/C/TUR/3), Komitenin 23-24 Şubat 2009 tarihlerinde gerçekleştirilen 1914. ve 1915. oturumlarında (CERD/C/SR.1914 ve CERD/C/SR.1915) değerlendirmiştir. Komitenin 4 Mart 2009 tarihinde yaptığı 1927. oturumunda (CERD/C/SR.1927) kabul ettiği nihai gözlemleri aşağıda yer almaktadır.

A. Giriş

2. Komite, Türkiye'nin ilk rapordan başlayarak üçüncü dönemi kapsayan ve komitenin raporlama rehberine uygun biçimde hazırlanmış olduğu dönemsel raporlarını sunmasını memnuniyetle karşılamıştır. Komite, görüşülecek meselelere ilişkin yazılı yanıtın oturumdan önce zamanında teslim edilmiş olmasını takdirle karşılamakta ve taraf Devlet ile açık ve yapıcı bir diyalog kurma fırsatının oluşmasından memnuniyet duymaktadır.

B. Olumlu yönler

3. Komite, taraf Devletin ulusal mevzuatı uluslararası insan hakları standartlarıyla bütünleştirmek amacıyla gerçekleştirmiş olduğu ve Anayasa değişikliğini, Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Dernekler Kanunu ve Sözleşmenin uygulanmasıyla ilişkili diğer bazı kanunların kabul edilmesini içeren kapsamlı yasal reformları memnuniyetle karşılamaktadır.

4. Komite, hâkimler, savcılar ve diğer kamu görevlilerinin insan hakları konusunda

bilinçlendirilmesini amaçlayan çok sayıda eğitim programı ve projenin yürütüldüğünü memnuniyetle kaydetmektedir.

5. Komite, taraf Devletin ırk ayrımcılığıyla küresel düzeyde mücadele etme konusundaki kararlılığını ortaya koyacak şekilde Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı Girişimi'ne başlangıçta verdiği desteği ve daha sonraki aktif katılımını memnuniyetle karşılamaktadır.

6. Komite, taraf Devletin ülke içinde yerinden olmuş ve çoğunluğu Türkiye'nin Güney Doğusunda yaşayan Kürtlerden oluşan kişilerin gönüllü olarak geri dönüşlerini kolaylaştırmaya yönelik girişimlerini ve özellikle bu amaçla başlatılan çeşitli geri dönüş ve kalkınma projelerini ve geri dönüşleri kolaylaştırmak için önemli bir miktarda kaynak tahsis edilmesini memnuniyetle kaydetmiştir.

7. Komite, taraf Devletin Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmeyi 2004 yılı Eylül ayında onaylamış olmasını memnuniyetle karşılamaktadır.

C. Kaygılar ve Tavsiyeler

8. Komite, taraf Devletin Sözleşmenin onayı sırasında koyduğu 22. Maddeyle ilgili çekincenin ve Sözleşmenin uygulanması ve coğrafi uygulama alanı hakkında yaptığı iki beyanının Sözleşmenin tam olarak uygulanmasını etkileyebileceğini belirtmektedir. Komite, taraf Devleti çekincesini ve Sözleşmenin uygulanmasına dair coğrafi kısıtlamayı da içeren beyanlarını kaldırmayı değerlendirmeye teşvik etmektedir.

9. Komite, taraf Devletin anayasa hükümlerinin etnik grupların sayım yoluyla belirlenmesine ya da toplumun etnik yapısına ilişkin başka yollarla bilgi toplanmasına izin vermediği konusundaki açıklamalarını kaydetmekle birlikte, taraf Devletin raporunda toplumun etnik yapısına dair istatistiksel bilgi bulunmamasını üzüntüyle karşılamaktadır. Bu bağlamda Komite, taraf Devletin bu tür araştırmaların akademik kurumlarca yapılmasının yasak olmadığı şeklindeki ifadesini kaydetmektedir.

Komiteye göre, bir ülkede farklı etnik grupların özel ihtiyaçlarının ve ırk ayrımcılığa karşı korumada olası eksikliklerin belirlenebilmesinin önkoşulu, toplumun etnik yapısına ilişkin bilgilerin mevcut olmasıdır. Komite, gözden geçirilmiş raporlama rehberinin (CERD/C/2007/1) 10 ve 12 sayılı paragraflarına uygun olarak, konuyla ilgili nicel verinin bulunmaması durumunda Sözleşmenin kapsadığı bütün alanlarda nüfusun yapısını ve durumunu değerlendirebilmek için, taraf Devletin kullanılan ana dillere, yaygın olarak konuşulan dillere veya etnik çeşitliliğe dair diğer göstergelere ilişkin bilgileri ve bunların yanı sıra bu alanda gerçekleştirilmiş akademik çalışmalardan derlenmiş bilgileri sağlamasını tavsiye etmektedir.

10. Komite, farklı etnik grupların Parlamentoda ve diğer seçilmiş yapılardaki temsil durumuna ve yanı sıra kamu kurumlarına katılım düzeyine ilişkin bilginin bulunmamasını üzüntüyle karşılamaktadır.

Komite, taraf Devleti farklı etnik grupların Parlamentoda ve diğer seçilmiş yapılarda yeterli düzeyde temsil edilmesini ve kamu kurumlarında yer almalarını sağlamaya teşvik etmekte ve bu tür bilgilerin taraf Devletin bir sonraki dönemsel raporuna dâhil edilmesini talep etmektedir.

11. Komite, Sözleşmenin taraf devlette doğrudan uygulandığı olgusunu memnuniyetle karşılamakla birlikte, ırk ayrımcılığını yasaklayan ilgili mevzuatın gerektiği gibi uygulanmasını engelleyebilecek şekilde, ulusal mevzuatta ırk ayrımcılığının tanımının yapılmamış olmasından üzüntü duymaktadır. Komite, ayrımcılık yasağı nedenleri arasında sayılan “ulusal veya etnik köken” (Madde 1) ibaresinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın herkesin diğer nedenlerin yanı sıra ırka dayalı nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu hükme bağlayan 10. maddesi de dâhil olmak üzere ilgili mevzuatta tutarlı bir biçimde yer almaması nedeniyle bu konunun özellikle önemli olduğunu kaydetmektedir.

Komite, taraf Devletin kendi iç mevzuatında Sözleşmenin 1. maddesinde sayılan tüm unsurları içerecek şekilde açık ve kapsamlı bir ırk ayrımcılığı tanımı yapmayı değerlendirmesini tavsiye etmektedir.

12. Komite, Türkiye yasalarına göre, 1923 Lozan Anlaşması uyarınca sadece gayrimüslim azınlıklara mensup Türk vatandaşlarının “azınlık” kavramı kapsamına girdiğini ve Sözleşmenin kısıtlı bir biçimde sadece Ermeni, Rum ve Musevi topluluklarına uygulandığını kaydetmektedir. Komite, ayrıca, Romanlar ve Kürtler gibi bazı grupların toplumun diğer kesimlerine göre daha zor sosyo-ekonomik şartlarla karşı karşıya olduklarını kaydetmektedir. Komite, etnik grupların varlığının belirlenmesi konusunda kısıtlayıcı ölçütlerin uygulanmasının; bazı grupların resmen tanınıp diğerlerinin tanınmamasının farklı etnik ve diğer gruplara birbirinden farklı muamele yapılmasına yol açabileceğinden ve bu durumun Sözleşme’nin 5. maddesinde belirtilen hakların ve özgürlüklerin kullanılmasında fiili (de facto) bir ayrımcılığa neden olabileceğinden kaygı duymaktadır (Madde 2 ve 5).

Komite, 8 sayılı (1990) Genel Tavsiyeye atıfta bulunarak ve 20 sayılı (1996) Genel Tavsiyeyi hatırlatarak, taraf Devleti Sözleşmenin 5. maddesinde belirtilen tüm hak ve özgürlüklerin Sözleşme kapsamına giren tüm gruplara ayırım yapılmaksızın uygulanmasını sağlamaya davet eder. Ayrıca, Komite, taraf Devletin özellikle ulusal veya etnik köken nedeniyle ayrımcılığın üzerine yoğunlaşarak ülkedeki ırk ayrımcılığı durumunu etkili bir biçimde incelemeye ve değerlendirmeye yönelik bir çalışma yapmasını ve bu tür ayrımcılığı ortadan kaldırılmak üzere gerekli önlemleri almasını tavsiye etmektedir. Komite, taraf Devletin bu tür araştırmaların sonuçlarına ve alınan tedbirlere ilişkin bilgilere bir sonraki dönemsel raporda yer vermesini talep etmektedir.

13. Komite, genel olarak kamunun Romanlara, Kürtlere ve gayrimüslim azınlıklara mensup kişilere yönelik ve saldırı ve tehditleri içeren düşmanca tavrının sürdürüğüne dair iddialardan kaygı duymaktadır (Madde 2 ve 3).

Komite, taraf Devletin genel olarak kamunun eğitimini ve bilgilendirme kampanyalarını içerecek şekilde, bu tür davranışları önlemeye ve bunlarla mücadele etmeye yönelik adımlar atmasını tavsiye eder. Ayrıca, 19 sayılı Genel Yorumun ışığında Komite, taraf Devleti ırk ya da etnik köken nedeniyle fiilen (de facto) ayrımcılığa neden olabilecek tüm eğilimleri izlemeye ve bu tür eğilimlerin olumsuz sonuçlarıyla mücadele etmek için çaba göstermeye teşvik etmektedir.

14. Komite, Sözleşme'nin 4. maddesinin doğrudan doğruya uygulanabilir bir (self-executing) nitelikte olmadığını; uygulanması için özel bir mevzuatın kabul edilme-si gerektiğini gözlemlemektedir. Ayrıca Komite, Ceza Kanununun sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özellikler nedeniyle kin ve düşmanlığa alenen tahrik etmeyi yasaklayan 216. Maddesinin kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlike doğuracak eylemlerle sınırlandırıldığını; bu nedenle, diğer şeylerin yanı sıra, kamu güvenliği açısından tehlike doğurmayacak şekilde düşmanca eylemlere tahrik etmeye yönelik ifadelerin yasasının kapsamı dışında kaldığını kaydetmektedir. Komite, ulusal mevzuatın Sözleşme'nin 4. maddesindeki unsurları tam olarak kapsamamasından kaygı duymaktadır. Ayrıca Komite, Ceza Kanununun 216. maddesinin, Sözleşmeyle güvence altına alınan haklarını savunan kişilere karşı uygulandığı yönündeki raporlardan kaygı duymaktadır (Madde 4).

Komite, taraf Devletin Komitenin 15 sayılı genel tavsiyesinin (1993) ışığında Sözleşmenin 4. Maddesinin tam ve yeterli bir biçimde uygulanmasını sağlamasını tavsiye eder. Ayrıca Komite, taraf Devleti Ceza Kanununun 216. Maddesinin Sözleşmeye uygun bir biçimde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaya davet eder.

15. Komite, taraf Devletin Mültecilerin Statüsüne dair 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne koyduğu ve Avrupa dışındaki devletlerden gelen mültecilere sunulan korumayı azaltan ve onları ayrımcılığa maruz bırakabilecek olan coğrafi çekinceyi kaldırmamasından kaygı duymaktadır. Ayrıca Komite, BMMYK'nın görev alanı içinde mülteci olarak tanımlanmış kişilerin yanı sıra BMMYK'ya sığınmacı olarak kaydolmuş kişilerin sınır dışı edildiği ve geri gönderildiğine ilişkin raporlardan kaygı duymaktadır (Madde 5).

Komite, taraf Devletin söz konusu coğrafi çekincenin kaldırılmasına niyetli olduğu yönündeki beyanını memnuniyetle karşılamaktadır ve bu sürece yüksek öncelik vermesini teşvik etmektedir. Ayrıca Komite, taraf Devletin mültecileri ya da BMMYK'ya sığınmacı olarak kayıtlı kişileri sınır dışı etmekten kaçınmasını talep etmektedir.

16. Türk Ceza Kanununda yapılan değişiklikle 301. Maddenin “Türklük” yerine “Türk milletini” alenen aşağılamayı suç saydığını ve bu suçun soruşturmasının Adalet Bakanının iznine bağlı kılındığını kaydeden Komite, yeni maddenin Sözleşmede yer alan haklarını savunan kimselere karşı uygulanması olasılığından kaygı duymaya devam etmektedir.

Komite, taraf Devleti Ceza Kanununun 301. Maddesinin Sözleşmeye uygun bir biçimde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaya davet etmektedir.

17. Komite, Ceza Kanununun uygulamasında ayrımcılık yasağıyla ilgili özel hükümler içerdiğini (3. Madde) ve benzer şekilde İş Kanunu ve RTÜK kanununda ayrımcılığı yasaklayan özel hükümler bulunduğunu kaydetmekle birlikte, Sözleşmenin 5. Maddesi ile koruma altına alınan tüm hakları kapsayan ayrıntılı bir ayrımcılık karşıtı mevzuatın olmamasından kaygı duymaktadır (Madde 1 ve 5).

Komite, taraf Devletin yürüttüğü yasal reform çalışması dâhilinde Sözleşmenin 5. maddesinde korunan tüm hak ve özgürlükleri içeren, ayrımcılık karşıtı kapsamlı bir mevzuatı yasalaştırmasını tavsiye etmektedir.

18. Komite, din görevlilerinin eğitimi ve mülklerin geri iadesi konuları dâhil olmak üzere özellikle Rum azınlığın içinde bulunduğu ciddi durum hakkında kaygı duymaktadır (Madde 5(d)).

Komite, taraf Devleti bu tür ayrımcılıkları çözüme kavuşturmaya ve Heybeliada’daki Rum Ortodoks Ruhban Okulunun açılması; el konulmuş mülklerin iadesi ve bu bağlamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ilgili tüm kararlarının gecikmeksizin uygulanması için acil olarak gerekli önlemleri almaya davet etmektedir.

19. Komite, Roman kökenli bireylerin özellikle eğitim, çalışma ve barınma alanlarında maruz kaldığı ayrımcılığın sürmesinden kaygı duymaktadır (Madde 5 (e)).

Komite, Romanlara Karşı Ayrımcılığa dair 27 sayılı Genel Tavsiyesini (2000) hatırlatarak; taraf Devletin özellikle eğitim, çalışma ve barınma alanlarında süregelen ayrımcılığın yarattığı dezavantajları giderecek özel önlemleri alarak Romanların durumunu geliştirmesini tavsiye etmektedir.

20. Komite “Türk Vatandaşları Tarafından Yabancı Dilde Eğitim ve Öğretim ve Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Kanun” ve “Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil Ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik” in 2003’te kabul edildiğini kaydetmekle birlikte, özellikle taraf Devletin özel dil kursları veren tüm okulların “kurslara yönelik ilgisizlik ve katılım azlığı sebebiyle kurucuları ve sahipleri tarafından kapatıldığı”na ilişkin bildirim bağlamında, etnik gruplara mensup çocukların anadillerini öğrenmeleri için sağlayan olanakların yetersiz olmasından dolayı kaygı duymaya devam etmektedir (Madde 5 (e) (v)).

Komite, taraf Devletin yukarıda belirtilen kanunları etkin bir biçimde uygulamasını sağlamasını tavsiye etmektedir. Ayrıca Komite, taraf Devletin mevzuatta yapılacak diğer değişikliklerle, Türkiye’de konuşulan geleneksel dillerin yaygın eğitim-öğretim sistemi dâhilinde öğretilmesi olanağını sağlamayı değerlendirmesini tavsiye etmekte ve bu dillerde eğitim veren devlet okulları ağını kurmasını ve yerel toplulukların mensuplarının bu konudaki karar alma süreçlerine katılımını güçlendirecek araçları değerlendirmesini teşvik etmektedir.

21. Komite, ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına yönelik ceza yasası ve diğer mevzuat hükümlerinin uygulanmasına dair bilgilerin mevcut olmadığını ve taraf Devletin raporuna ve ele alınacak meselelere ve sorulara verdiği yanıtlara göre raporlama döneminde ırk ayrımcılığı fiilleriyle ilgili olarak hukuk davaları ya da idari davalar bağlamında herhangi bir şikâyet ya da mahkeme kararı bulunmadığını kaydetmektedir (Madde 2 (1) (d) ve 6).

İrk ayrımcılığının görülmediği hiçbir ülke olmadığını göz önünde bulunduran Komite, taraf Devletin bu tür bir ayrımcılığa ilişkin şikâyetlerin neden yapılmadığını araştırmasını talep etmektedir. Kamu idaresinde ve ceza adalet sisteminin işleyişinde ırk ayrımcılığının önlenmesine ilişkin 31 sayılı genel tavsiyesini (2005) hatırlatan Komite, taraf Devletin bu tür hiçbir şikâyetin olmamasının mağdurların tazminat arayışının engellenmesinden; haklarından haberdar olmamalarından; tepkilerden korkmalarından; kolluk ve yargı görevlilerine karşı güvensizliklerinden; ya da yetkililerin ırk ayrımcılığıyla ilgili davalara karşı ilgisiz ya da duyarsız olmalarından kaynaklanmadığını doğrulamasını tavsiye etmektedir. Komite, taraf Devletin bir sonraki raporunda ırk ayrımcılığı fiillerine ilişkin şikâyetler ve hukuk davalarında ya da idari davalarda yargılama sürecinde alınan kararlar hakkında güncel bilgi sağlamasını talep etmektedir. Bu bilgilerin açılan davalarının sayısına ve niteliğine; alınan kararlara ve verilen cezalara ve varsa, bu tür fiillere maruz kalan kişilere verilen tazminat ve diğer telafi edici uygulamalara dair ayrıntıları içermesi gerekmektedir.

22. Komite hâkimler, savcılar ve polis memurları için genel olarak insan hakları konusunda sağlanan yoğun eğitimi memnuniyetle karşılamakla birlikte, Sözleşmede yer alan belirli konuların bu eğitim programlarında nispeten sınırlı bir biçimde işlenmesinden üzüntü duymaktadır (Madde 6).

Komite, taraf Devletin hâkimlerin, savcılarının, avukatların ve polis memurlarının Sözleşmenin içeriği ve önemi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlamak için ulusal düzeyde bu kişilerin eğitimine yönelik çabalarını arttırmasını teşvik etmektedir.

23. Komite, Ceza Kanununda ırkçı saikle işlenen suçlar için öngörülen cezalarda bu saikin cezayı ağırlaştırıcı bir neden olarak değerlendirilmesini şart koşan genel herhangi bir hükmün olmadığını kaydetmektedir (Madde 6).

Komite, taraf Devletin etnik köken, ırk ya da din nedenli nefretin ceza yargılamalarında

cezayı ağırlaştırılan bir unsur olarak dikkate alınmasını öngören özel bir hükmün ülkenin ceza hukuku mevzuatına dâhil etmesini tavsiye etmektedir.

24. Taraf Devletin Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşlarının karşılaştıkları güçlükleri çözmek için oluşturulan Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulu'nun faaliyetleri, çalışma yöntemleri ve karşılaştığı güçlüklerle ilişkin soruya yalnızca genel bir yanıt verdiğini kaydetmektedir. Ayrıca Komite, Paris İlkelere uygun biçimde Kamu Denetçisi Ofisi'nin ve Ulusal İnsan Hakları Kurumu'nun kurulmasına ilişkin süreci kaydetmektedir (Madde 6).

Komite, taraf Devletin bir sonraki dönemsel raporunda Azınlık Sorunlarını Değerlendirme Kurulunun çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi ve Kamu Denetçisi bürosunun ve Ulusal İnsan Hakları Kurumunun oluşturulması hakkında güncel bilgi vermesini talep etmektedir.

25. Komite, taraf Devletin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen tazminat kararlarının yeterli olduğu ve bu nedenle Sözleşmenin 14. maddesinde öngörülen beyanın yapılmasına gerek bulunmadığı yönündeki görüşünü kaydetmektedir. Komite, Sözleşmenin 14. maddesinin genel olarak tüm insan hakları içerisinde ırk ayrımcılığı meselesi konusunda bağımsız bir değeri olduğunu düşünmektedir ve bu nedenle taraf Devleti konumunu gözden geçirmeye ve söz konusu beyanda bulunma olasılığını yeniden değerlendirmeye davet etmektedir.

26. Komite, Taraf devletin, Sözleşmenin 8. maddesinin 6. fıkrasıyla ilgili olarak Sözleşmeye taraf Devletlerin 15 Ocak 1992 tarihli 14. Toplantısında kabul edilen ve Genel Kurul tarafından 47/111 sayılı kararla onaylanan değişikliği onaylamasını tavsiye etmektedir. Bu bağlamda Komite, Genel Kurulun taraf Devletlerin yapılan değişiklikle ilgili ulusal onay sürecini hızlandırmalarını ve gecikmeksizin Genel Sekreterliği değişikliğe katıldıklarına dair yazılı olarak bilgilendirmelerini talep ettiği 22 Ocak 1999 tarih ve 63/243 sayılı kararına dikkati çekmektedir.

27. Komite, taraf Devletin ülke iç hukukunda Sözleşmeyi ve özellikle 2. maddeden 7. maddeye kadar olan Sözleşme hükümlerini uygularken, 2001 yılı Eylül ayında yapılan Irkçılık, Irk Ayrımcılığı, Yabancı Düşmanlığı ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansında kabul edilen Durban Bildirgesi ve Eylem Programının (A/CONF.189/12, I. bölüm) ilgili bölümlerini göz önünde bulundurmasını tavsiye etmektedir. Ayrıca Komite, Taraf devletin Durban Bildirgesi ve Eylem Programının ulusal düzeyde uygulanması için alınan tedbirler hakkındaki bilgilere bir sonraki dönemsel raporunda yer vermesini talep etmektedir. Bundan başka Komite, taraf Devletin Durban Gözden Geçirme Konferansı Hazırlık Komitesine ve yanı sıra 2009 yılındaki Durban Gözden Geçirme Konferansına aktif katılımını sürdürmeye teşvik etmektedir.

28. Komite, taraf Devletin raporları sunduğu tarihte bu raporları resmi dilde ve Türkiye'de geleneksel olarak kullanılan diğer dillerde kamuoyuna açıklamasını ve Komite-

nin bu raporlarla ilgili gözlemlerini yine aynı şekilde yayımlamasını tavsiye etmektedir.

29. Komite, Taraf devletin bir sonraki dönemsel raporunun hazırlık sürecinde, insan haklarının korunması ve özellikle ırk ayrımcılığı alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarına geniş bir ölçekte danışmasını tavsiye etmektedir.

30. Sözleşmenin 9. maddesinin 1. fıkrası ve Komitenin değiştirilmiş usul kurallarında yer alan 65 sayılı kural uyarınca Komite, taraf Devletin Komitenin yukarıda 8, 13, 18 ve 20. paragraflarda yer alan tavsiyeleri doğrultusunda attığı adımlara dair bilgiyi Komitenin usul kurallarında yer alan 65. kuralın birinci fıkrasına uygun biçimde en geç bir yıl içerisinde sağlamasını talep etmektedir.

31. Komite, taraf Devleti insan hakları sözleşmeleri kapsamında raporlama yükümlülükleri konusunda uyum sağlanmış rehberlere; özellikle de insan hakları sözleşme organlarının 2006 yılı Haziran ayında yaptığı Komiteler arası 5. toplantısında kabul edilen Ortak Temel Belgeye uygun biçimde kendi temel belgesini düzenli olarak güncellemeye davet etmektedir (HRI/GEN/2/Rev.4)

32. Komite, taraf Devletin CERD'le ilgili belgeler hakkında Komitenin yetmiş birinci oturumunda kabul ettiği rehberi (CERD/C/2007/1) dikkate alarak, dördüncü ve beşinci dönemsel raporlarını birleşik tek bir belge halinde 15 Ekim 2011 tarihine kadar sunmasını tavsiye etmektedir. Bu rapor bilgileri güncellemeye yönelik olmalıdır ve işbu nihai gözlemlerinde dile getirilen tüm konuları ele almalıdır.

Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi ortaya çıkardığı nihai gözlem ve tavsiyelerini yayınladıktan sonra, Türkiye 17 Mart 2009 tarihinde bu gözlem ve tavsiyelere yönelik olarak bir yanıt metni hazırlamıştır. Bu yanıtlar Türkiye'nin Komite'nin gözlem ve tavsiyelerine ilişkin daha sonraki periyodik raporlarında sağlayacağı bilgiler öncesinde detaylı olmayan ancak Türkiye'nin bakış açısını ortaya koyan bir metindir. Resmi Türkçe çevirisi T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanmayan bu belgenin Türkçe çevirisi İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından yapılmıştır.

IRK AYRIMCILIĞININ ORTADAN KALDIRILMASI KOMİTESİ'NİN BAZI NİHAİ GÖZLEMLERİNE YÖNELİK OLARAK TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YORUMLARI

1. Türkiye, Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin (CERD) nihai gözlemlerini memnuniyetle karşılar ve olumlu yönlerin yanı sıra Türkiye'nin birinciden üçüncüye ilk raporunun değerlendirmesi içinde yer alan kaygı ve tavsiyeleri not eder. Türkiye'nin CERD ile tam işbirliğini devam ettireceği ve görüş ve tavsiyelerini nerede görülürse görülsün ırk ayrımcılığıyla mücadele etmeye dair samimi bir taahhülle dikkate alacağı not edilmedir.
2. Türkiye, mevcut nihai gözlemlerde işaret edilen hususları dikkate alarak periyodik raporlarını zamanında hazırlamaya devam edecek ve kaygı ve tavsiyelere daha detaylı yanıt verecektir. Gelecekteki periyodik raporlarını sunmadan önce, Türkiye, Komite'ye nihai gözlemlerinden bazılarına ilişkin olarak aşağıdaki ilk yorumlarını sunar.
3. Komite, Türkiye'ye kendi ulusal hukukunda ırk ayrımcılığının açık ve kapsamlı bir tanımını yapmasını ve Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICERD) 5. maddesinde korunan tüm hak ve özgürlükleri kapsayacak kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı mevzuatı kabul etmesini önermiştir. Türkiye Anayasası'nın 90. maddesinde usulüne uygun yürürlüğe konmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir denmektedir. Bu bağlamda, bu şekilde onaylanan uluslararası anlaşmalar doğrudan ulusal mevzuatın bir parçası olurlar. ICERD, 16 Ekim 2002 tarihinde Türk parlamentosu tarafından onaylandığında ulusal hukukumuzun dahili bir parçası olmuştur ve Sözleşme'de kabul edilen ırk ayrımcılığı tanımını Türkiye'de doğrudan geçerlidir.

Ayrımcılık karşıtı mevzuata ilişkin olarak, ICERD Taraf Devletleri ırk ayrımcılığının

yasaklanmasına dair yalnız başına duran bir mevzuat oluşturmakla yükümlü kılmadığından, Türkiye bu bağlamda bir çerçeve yasa çıkarmak yerine ayrımcılığı yasaklama anlayışıyla Türk mevzuatındaki farklı kanunlarda bir çok değişiklik yapmıştır. Türk mevzuatında ırk ayrımcılığını yasaklayan bir çok hüküm vardır, örneğin, Anayasa (Madde 10), Ceza Kanunu (Madde 3, 122, 216), İş Kanunu (Madde 5), Medeni Kanun (Madde 8), Milli Eğitim Temel Kanunu (Madde 4, 8) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu (Madde 4) ve diğerleri.

4. Komite, ayrıca, Türkiye'yi Ceza Kanunu'nun 216. maddesinin Sözleşme'nin 4. maddesine uyumlu bir biçimde yorumlanması ve uygulanmasını sağlamaya davet etmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 216. maddesinin ilk paragrafı sosyal, ırksal, dini ya da bölgesel düşmanlık ve kine tahriki önleme bakışıyla ifade özgürlüğünün sınırlarını belirler. Bu madde, bir yandan yukarıda bahsedilen temellerde kine tahrik sorununa işaret ederken bir yandan da yüksek ifade özgürlüğü standartlarıyla bir denge kurmayı amaçlamaktadır.

Türkiye, düşüncelerin özgür bir ortamda ifade edebilme ehliyetinin demokratik bir toplum için olmazsa olmaz olduğunu onaylar. Nitelenen suçun tanımı bu yaklaşım ışığında yapılmıştır. Bir eylemin 216. madde (1) kapsamında değerlendirilebilmesi için, kamu güvenliğinin somut biçimde tehdit eder biçimde gerçekleştirilmelidir. Kamu güvenliğinin bozulma tehlikesi somut öğelere dayanmalıdır. Verilen demeçler ve ifade edilen düşünceler topluma “açık ve tehlike” oluşturduğu sürece yasaklanabilir. Böyle bir tehlikenin varlığı somut ve açık bir temele dayanmazsa, ifade özgürlüğünü korumak için hiç bir ceza uygulanmaz.

5. Komite, Türkiye'nin raporunda toplumun etnik yapısına dair istatistiksel veri bulunmamasını üzüntüyle karşılamaktadır.

Türkiye Hükümeti, etnisiteye ilişkin niceliksel ya da niteliksel veri toplamaz, tutmaz ya da kullanmaz. Bazı başka ülkelerde olduğu üzere, etnisiteye ilişkin ayrıştırılmış verilerin belirli bir grubu hedefleyen özel önlemler için politikaların geliştirilmesini kolaylaştırabileceğini kabul etmekle beraber, özellikle uzun bir süredir çeşitlilik içeren çok kültürlü toplumlarda yaşayan uluslar için, bunun hassas bir konu olduğuna inanılmaktadır. Çeşitliliğin Türkiye'de derin köklerin bulunmaktadır. Bu yüzden, Türkiye farklılıkları ölçmek ve bunun üzerinden politikalar yapmaktansa, mevzuat ve politika çerçevesinde ortaklıklar ve ortak emellere odaklanmıştır. Yakın dönemdeki özellikle Avrupa tarihindeki olaylar bu tür uygulamaların içerdiği tehlike ve tehditlerin hatırlatıcısıdır.

6. Komite, Türkiye'ye yaygın kamu eğitim sisteminde Türkiye'de geleneksel olarak kullanılan dillerin öğretimine fırsat verecek mevzuat değişikliklerini değerlendirmesini tavsiye etmiştir.

* Çeviri notu: Bu cümle orijinal belgede hatalı bir şekilde yazılmıştır. Cümle hatayı gözardı ederek varsayım üzerine çevrilmiştir.

Türkiye’de özel alanda geleneksel olarak kullanılan sayısız dil bulunmaktadır. Diğerlerine ilaveten, Yunan, Ermeni, Musevi, Süryani, Keldani, Boşnak, Çerkez, Abaza, Arnavut, Bulgar, Arap, Gürcü, Azeri ve Kürt kökenli Türk vatandaşları bulunmaktadır. Türkiye’de geleneksel olarak konuşulan dillerin sayısı binler olmasa da yüzlere ulaşabilir. Bu çeşitlilik veriliyken, bu ülkedeki kamu eğitim sisteminde geleneksel olarak konuşulan tüm dillerde eğitim sunulması, bir devletin araçları ve kapasitesinin üzerindedir.

Bunun yanı sıra, Türkiye’nin Türkçe dışındaki tüm geleneksel dillerin öğretilmesinde ayrımcı olmama prensibini gözetmesi gerekmektedir. Türkiye’de geleneksel olarak kullanılan bir ya da iki dilin lehine hareket etmek, diğer dillere ve onları konuşanlara ayrımcılık olarak yorumlanabilir.

7. Komite, Türkiye’yi Heybeliada’daki Rum Ortodoks Ruhban Okulu’nu yeniden açılmaya, el konulmuş mülklerin iade etmeye ve bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ilgili kararlarının gecikmeksizin uygulamaya davet etmektedir. Türk mevzuatına göre, her düzeydeki dini eğitim ancak kamu eğitim kurumlarında mümkündür. Bu nedenle, okulun İstanbul’daki Devlet Üniversitelerinin himayesinde yeniden açılmasını önerdik. Şimdiye kadar, bu bağlamda olumlu bir sinyal almadık. Şu sırada, Türk Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu Heybeliada Ruhban Okulu’nun yeniden açılması için uygulanabilir bir çözüm arayışındadır.

Gayrimüslim azınlık vakıflarının mülkiyet iddialarına ilişkin olarak, Türk Hükümeti’nin bu iddialara yanıt verdiğine ve bu durumu düzeltmek için Vakıflar Kanunu’nda gerekli düzenlemeleri yaptığını dikkat edilmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (ECtHR) mülkiyet iddialarıyla ait ilgili kararlarına ilişkin olarak, Türkiye’nin ECtHR ile tam olarak işbirliği yaptığına ve Türkiye’nin uygulamadığı hiç bir ECtHR kararı bulunmadığına dikkat edilmelidir.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 7 Mart 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 4 Ocak 1969 tarihinde Sözleşme'nin 19. maddesi uyarınca yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından 13 Ekim 1972'de imzalanan sözleşme ancak 16 Eylül 2002 tarihinde Türkiye için yürürlüğe girebilmiştir. Türkiye sözleşme ile ilgili olarak çekince ve beyanlarda bulunmuştur. Bu metinlere sözleşmenin sonunda yer verilmiştir.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

Sözleşmeye Taraf Devletler,

Birleşmiş Milletler Şartı'nın tüm insanların onur ve eşitlik ilkelerine dayandığı ve tüm üye devletlerin, birlikte veya ayrı olarak, Teşkilâtla işbirliği halinde, Birleşmiş Milletler'in amaçlarından biri olan herkesin evrensel insan haklarına ve temel özgürlüklerine, ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapılmaksızın saygı gösterilmesinin geliştirilmesi ve desteklenmesi doğrultusunda faaliyette bulunmayı taahhüt ettiklerini gözönünde bulundurarak,

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğduklarını ve herkesin, hiçbir ayırım ve özellikle ırk, renk ve ulusal köken ayrımı yapılmaksızın, burada kayıtlı haklardan ve özgürlüklerden yararlanacaklarını ilan ettiğini gözönünde bulundurarak,

Herkesin yasalar önünde eşit olduğunu ve herhangi bir ayrımcılık veya ayrımcılığa teşvik karşısında yasaların eşit korumasından yararlanma hakkına sahip olduğunu gözönünde bulundurarak,

Birleşmiş Milletler'in sömürgeciliği ve buna bağlı her türlü ırkçı ve ayrımcı uygulamayı, her ne şekilde ve nerede olursa olsun kınadığını ve Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin 14 Aralık 1960 tarihli Bildirge'nin (1514 (XV) sayılı Genel Kurul kararı) bu tür uygulamaların süratle ve koşulsuz şekilde sona erdirilmesi gerekliliğini teyid ve ciddiyetle ilan etmiş olduğunu gözönünde bulundurarak,

Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 20 Kasım 1963 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nin (1904 (XVIII) sayılı Genel Kurul kararı) tüm dünyada, ırkçı ayrımcılığın her türünün ve şeklinin süratle ortadan kaldırılması ve insan onuruna saygının temininin gerekliliğini ciddiyetle teyid ettiğini gözönünde bulundurarak,

İrk farklılığına dayalı her türlü üstünlük öğretisinin bilimsel açıdan yanlış olduğuna, etik açıdan kınanması gerektiğine, sosyal açıdan gayri adil ve tehlikeli olduğuna, hiç bir yerde, teoride ve uygulamada ırk ayrımcılığı için bir mazeret bulunmadığına inanarak,

İnsanlar arasında ırk, renk ve etnik kökene dayalı ayrımcılığın uluslararası barışçı ve dostça ilişkiler geliştirilmesine bir engel oluşturduğunu, barışı ve güvenliği ve aynı ve tek bir devlet içinde birarada yaşayan insanların uyumunu bozabileceğini teyid ederek,

İrkçi engellerin varlığının her insan toplumunun ideallerine aykırı olduğuna inanarak,

Dünyanın bazı bölgelerinde hâlâ var olan ırk ayrımcılığı ve apartheid, ayrımcılık veya ayırım politikaları gibi ırk üstünlüğü veya ırk düşmanlığı üzerine kurulu hükümet politikalarından kaygılanarak,

İrklar arasında anlayış ortamını desteklemek ve her türlü ırkçı dışlamadan ve ırk ayrımcılığından arınmış bir uluslararası toplum inşa etmek amacıyla, ırk ayrımcılığının her şekil ve oluşumunu süratle ortadan kaldırmak için gerekli tüm önlemleri almak, tüm ırkçı öğretileri ve uygulamaları önlemek ve bunlarla mücadele etmek kararlılığında olarak,

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1958 yılında kabul edilen İstihdam ve Meslekî Ayrımcılığa İlişkin Sözleşme ile Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı tarafından 1960 yılında kabul edilen Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme'yi hatırdan tutarak,

Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması için BM Deklarasyonunda yer alan ilkeleri uygulamak ve bu amaçla en kısa zamanda pratik önlemlerin kabul edilmesini sağlamak arzusuyla,

aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

BİRİNCİ BÖLÜM

Madde 1

1. Bu Sözleşmede, "ırk ayrımcılığı" terimi, siyasî, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene

dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamındadır.

2. Bu Sözleşme, Taraf Devletlerin vatandaşları ile vatandaş olmayanlar arasında getirdiği farklara, dışlamalara, kısıtlamalara veya tercihlere uygulanmayacaktır.

3. Sözleşme’de yer alan hiçbir husus, belli bir ülke vatandaşlığına karşı ayırım gözetmemesi kaydıyla, Sözleşme’ye Taraf Devletlerin uyruklu, vatandaşlık, vatandaşlığa kabul konularına ilişkin yasal düzenlemelerini etkileyecek şekilde yorumlanamaz.

4. Sadece insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit şekilde yararlanmalarını sağlamak amacıyla, özel bir korumaya ihtiyaç duyan belli ırk veya etnik grupların veya bireylerin uygun gelişimini temin amacıyla yönelik özel önlemler, bu gibi önlemlerin sonuçta farklı ırk grupları için ayrı haklar sağlanmasına yol açmamaları ve önlemler amacıyla ulaştıktan sonra sürdürülmemeleri kaydıyla, ırk ayrımcılığı olarak görülmemelidir.

Madde 2

1. Taraf Devletler ırk ayrımcılığını kınar ve uygun her imkânla ve gecikmeden, ırk ayrımcılığının her türünün ortadan kaldırılması ve tüm ırklar arasında bu anlayışın geliştirilmesi politikası izlemeyi üstlenir ve bu amaçla,

a) Her Taraf Devlet, bireylere, birey gruplarına ya da kurumlara karşı hiçbir ırk ayrımcılığı eyleminde veya uygulamasında bulunmamayı ve ulusal ya da yerel tüm kamu yetkilileri ile kamu kurumlarının bu yükümlülüğe uygun hareket etmelerini sağlamayı üstlenir.

b) Her Taraf Devlet, herhangi bir kişinin veya teşkilâtın ırk ayrımcılığını himaye etmemeyi, savunmamayı ve desteklemeyi üstlenir.

c) Her Taraf Devlet, yerel ulusal ve hükümet politikalarını gözden geçirmek, nerede bulunursa bulunsun, ırk ayrımcılığı doğuran veya devam ettiren yasaları veya düzenlemeleri değiştirmek, kaldırmak veya geçersiz kılmak amacıyla etkin önlemler alır.

d) Her Taraf Devlet, koşullar gerektirdiği takdirde yasal düzenlemeler yapmak dahil, tüm uygun yöntemlerle, herhangi bir birey, grup veya örgüt kaynaklı ırk ayrımcılığını yasaklayacak ve bu tür ayrımcılığa son verecektir.

e) Her Taraf Devlet, gerektiğinde, bütünleşme amaçlı örgüt ve hareketler ile ırklar arasındaki engelleri kaldırmaya yönelik diğer araçları teşvik etmeyi, ırkçı bölünmeyi güçlendirebilecek her şeyi caydırmayı üstlenir.

2. Taraf Devletler, koşullar gerektirdiğinde, belli ırk gruplarının ve bunlara mensup bireylerin, insan hakları ve temel özgürlüklerden tamamen ve eşit şekilde

yararlanabilmelerini garanti altına almak amacıyla, bu gruplar ve bireylerin uygun gelişimlerini ve korunmalarını sağlamak için, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda özel ve somut önlemler alacaktır. Bu önlemler, alınış amaçları gerçekleştirildikten sonra, hiçbir şekilde, farklı ırk grupları için eşit olmayan ve ayrı haklar sağlanması sonucunu doğurmayacaktır.

Madde 3

Taraf Devletler, ırkçı dışlamayı ve apartheid'i özellikle kınar ve kendi yargı yetkileri dahilindeki topraklarda bu nitelikteki tüm uygulamaları önlemeyi, yasaklamayı ve ortadan kaldırmayı üstlenirler.

Madde 4

Taraf Devletler bir ırkın veya belli bir renge veya etnik kökene mensup bir grubun üstünlüğü fikirlerine ya da teorilerine dayanan ya da her ne şekilde olursa olsun ırkçı nefreti ve ayrımcılığı haklı çıkarmaya ya da yüceltmeye çalışan tüm propaganda ve tüm örgütleri kınarlar ve bu tür ayrımcılık faaliyetleri ile ayrımcılığı teşviki ortadan kaldırmaya yönelik acil ve olumlu önlemler almayı üstlenirler ve bu amaçla İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde yer alan ilkelere ve bu Sözleşme'nin 5 inci maddesinde açıkça sıralanan haklara saygı göstermek kaydıyla, diğer önlemler arasında,

- a) Irkçı üstünlüğe ya da nefrete dayalı tüm fikirlerin yayılmasını, ırk ayrımcılığını teşviki, herhangi bir ırka ya da başka bir renk ya da etnik kökene mensup bir gruba yönelik şiddet eylemlerini ya da bu tür eylemleri teşviki ve ayrıca ırkçı eylemleri finanse etmek dahil bu eylemlere her türlü yardım sağlamayı yasayla cezalandırılacak suç olarak ilan edeceklerdir.
- b) Irk ayrımcılığını destekleyen ya da bu tür ayrımcılığa teşvik eden tüm örgütleri ve ayrıca örgütlü ve diğer tüm propaganda faaliyetlerini yasa dışı ilan edecek ve yasaklayacaklar ve bu tür örgütlere ya da faaliyetlere katılımı yasayla cezalandırılacak bir suç olarak ilan edeceklerdir.
- c) Yerel veya ulusal kamu kurum ve yetkililerinin ırk ayrımcılığını desteklemesine ya da ırk ayrımcılığına teşvik etmesine izin vermeyeceklerdir.

Madde 5

Sözleşme'nin 2 nci maddesinde sayılan temel yükümlülöklere uygun olarak, Taraf Devletler her şekilde ırk ayrımcılığını yasaklamak ve ortadan kaldırmak ve ırk, renk ya da ulusal veya etnik köken ayrımı yapmaksızın, özellikle aşağıdaki haklardan yararlanmada herkesin kanun önünde eşitlik hakkını garanti altına almak yükümlülüğünü üstlenirler.

- a) Mahkemeler ve diğer yargı organları önünde eşit muamele hakkı
- b) Hükümet görevlileri veya herhangi bir grup veya kurum kaynaklı şiddet ya da bedensel zarara karşı kişinin güvenlik ve devlet koruması hakkı
- c) Siyasî haklar, özellikle evrensel ve eşit oy hakkı temelinde seçimlere katılmak -seçme ve seçilme-, hükümette ve her düzeyde kamu yönetiminde yer almak ve kamu hizmetlerine eşit koşullarda girme hakkı
- d) Diğer medenî haklar, özellikle:
- i) Devlet sınırları dahilinde hareket serbestisi ve ikamet hakkı
  - ii) Kendi ülkesi dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmek ve kendi ülkesine geri dönmek hakkı
  - iii) Uyrukluk hakkı
  - iv) Evlenme ve eşini seçme hakkı
  - v) Tek başına veya ortak mülkiyet edinme hakkı
  - vi) Miras hakkı
  - vii) Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı
  - viii) Fikir ve ifade özgürlüğü hakkı
  - ix) Barışçıl toplanma ve dernek kurma hakkı
- e) Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, özellikle:
- i) Çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli çalışma koşulları, işsizliğe karşı korunma, eşit işe eşit ücret, adil ve elverişli ücret hakları
  - ii) Sendika kurmak ve sendikalara katılmak hakkı
  - iii) Mesken edinme hakkı
  - iv) Sağlık, tedavi, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı
  - v) Eğitim ve meslekî formasyon hakkı
  - vi) Eşit koşullarda kültürel faaliyetlere katılma hakkı
- f) Ulaşım araçları, oteller, lokantalar, kahvehaneler, tiyatrolar ve parklar gibi kamuya açık tüm mekânlardan ve hizmetlerden yararlanma hakkı.

Madde 6

Taraf Devletler, yargılarına tâbi olan tüm kişilere, yetkili ulusal mahkemeler ve diğer devlet kuruluşları önünde, bu Sözleşme'ye aykırı olarak, insan haklarını ve temel hürriyetlerini, aynı şekilde böyle bir ayrımcılık sonucunda mağdur olabilecek kişilerin bu mahkemelerden tüm zararlarını adil ve yeterli telafi veya tazminini talep etme hakkını ihlal eden tüm ırk ayrımcılığı fiillerine karşı etkin koruma ve çareleri garanti eder.

Madde 7

Taraf Devletler, özellikle eğitim, öğretim, kültür ve enformasyon alanlarında, ırk

ayrımcılığına götüren önyargılara karşı mücadele etmek ve uluslara ve etnik veya ırksal gruplar arasında anlayışı, hoşgörüyü desteklemek, aynı şekilde Birleşmiş Milletler Şartı, insan Hakları Evrensel Beyannamesi, her türlü ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına ilişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesi ve bu Sözleşme'nin amaçları ve ilkelerini geliştirmek için ivedi ve etkin tedbirler almayı taahhüt ederler.

İKİNCİ BÖLÜM

Madde 8

1. Adil coğrafi dağılım ve farklı medeniyet şekillerinin temsili, aynı zamanda başlıca hukuk sistemleri gözönünde tutularak Taraf Devletler tarafından vatandaşları arasından seçilecek ve kişisel temelde görev yapacak, tarafsızlıkları ve yüksek ahlakları ile tanınan 18 uzmandan oluşacak bir Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (bundan böyle Komite olarak adlandırılacaktır) kurulacaktır.
2. Komite üyeleri, gizli oy ile, Taraf Devletler tarafından belirlenecek bir adaylar listesi üzerinden seçileceklerdir. Her Taraf Devlet, vatandaşları arasından seçeceği bir aday belirleyebilir.
3. İlk seçim, Sözleşme'nin yürürlüğe girişinden altı ay sonra yapılacaktır. Her seçim tarihinden en az üç ay önce Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını takdim etmeye davet eden bir mektup gönderir. Genel Sekreter, hangi Taraf Devletlerin belirlendiğini de kaydederek, adayların alfabetik listesini hazırlar ve Taraf Devletlere sunar.
4. Komite üyelerinin seçimi, Genel Sekreter'in daveti üzerine Birleşmiş Milletler'in merkezinde düzenlenen Taraf Devletler toplantısı sırasında yapılır. Toplantı yeter sayısını Taraf Devletlerin üçte ikisinin oluşturduğu bu toplantıda, mevcut ve oy veren Taraf Devletlerin temsilcilerinin oylarının en yüksek sayısını ve mutlak çoğunluğunu alan adaylar üye seçilir.
5.
  - a) Komite'nin üyeleri dört yıl için seçilirler. Ancak, ilk seçimden hemen sonra Komite Başkanı tarafından kura ile belirlenecek olan, ilk seçimde seçilen dokuz üyenin görev süresi iki yılın bitiminde sona erecektir.
  - b) Beklenmeyen şekilde boşalan üyeliklerin doldurulması için, Komite üyeliği sona eren uzmanın Taraf Devleti, Komite'nin onayı koşuluyla, vatandaşları arasından bir başka uzmanı tayin eder.
6. Taraf Devletler, Komite'de görev yaptıkları süre için Komite üyelerinin giderlerini üstlenirler. (Değişiklik (Bkz. Genel Kurul kararı 47/11, 16 Aralık 1992) onay statüsü)

Madde 9

1. Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, Komite tarafından incelenmek üzere, aldıkları ve bu Sözleşme'nin düzenlemelerini ilgilendiren yasal, hukukî, idarî ve diğer önlemler hakkında rapor vermeyi taahhüt ederler:

- a) İlgili Devlet için Sözleşme'nin yürürlüğe girişini izleyen bir yıl içinde, ve
- b) Daha sonra, her iki yılda bir ve Komite talep ettiğinden, Komite, Taraf Devletlerden ek bilgi talep edebilir.

2. Komite, her yıl, Genel Sekreter aracılığıyla Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna faaliyetleri hakkında bilgi verir ve Taraf Devletlerden alınan bilgilerin incelenmesine dayanan öneri ve genel tavsiyelerde bulunabilir. Komite, bu öneri ve genel tavsiyeleri, üye devletlerin olabilecek gözlemleriyle birlikte Genel Kurulun bilgisine sunar.

Madde 10

1. Komite kendi tüzüğünü kabul eder.
2. Komite kendi bürosunu iki yıl için seçer.
3. Komite'nin sekretaryası Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından sağlanır.
4. Komite, toplantılarını normal olarak Birleşmiş Milletler Merkezinde yapar.

Madde 11

1. Eğer bir Taraf Devlet diğer bir Taraf Devletin bu Sözleşme'nin hükümlerini uygulamadığı kanaatine varır ise, konuyu Komite'nin dikkatine getirebilir. Komite, bildirimini ilgili Taraf Devlete iletir. Muhatap Devlet, üç ay içinde, Komite'ye konuyu izah eden yazılı açıklama ya da beyanı ve eğer varsa soruna çözüm getirmek için o Devlet tarafından alınmış olabilecek önlemleri sunar.

2. Eğer, muhatap Devlet tarafından ilk bildirimden sonraki altı ay içinde, sorun, ikili görüşmeler ya da diğer her türlü yöntemle iki Taraf Devletin arzuladığı şekilde çözümlenemezse, her iki Devlet de, Komite'yi ve diğer ilgili devleti bilgilendirerek, konuyu yeniden Komite'ye sunma hakkına sahip olacaktır.

3. Komite, bu maddenin ikinci fıkrası gereğince, kendisine sunulan bir konuyu uluslararası hukukun genel kabul gören ilkelerine uygun olarak tüm iç hukuk yollarının kullanılmış veya tüketilmiş olduğuna emin olduktan sonra inceleyebilir. Başvuru ile ilgili prosedürün makul bir süreyi aşması halinde bu kural uygulanmaz.

4. Komite, kendisine sunulan her konuda, ilgili Taraf Devletten gerekli ek bilgiyi talep edebilir.
5. Komite, bu madde ile ilgili bir konuyu incelerken, ilgili Taraf Devletler görüşmeler boyunca oy hakkı bulunmaksızın Komite'nin çalışmalarına katılacak bir temsilci belirleme hakkına sahiptirler.

Madde 12

1.
  - a) Komite, gerekli gördüğü bilgileri toplayıp tasnif ettikten sonra, Komite üyesi olan ya da olmayan beş kişiden oluşan bir ad-hoc Uzlaşi Komisyon'u (bundan böyle Komisyon olarak adlandırılacaktır) atar. Komisyon'un üyeleri, soruna taraf ülkelerin oy birliği ile atanacak ve Komisyon, bu Sözleşme'ye saygı temelinde soruna dostane çözüm bulmak amacıyla uzlaşi çalışmalarını ilgili devletlere sunacaktır.
  - b) Eğer üç ay içinde soruna Taraf Devletler Komisyon'un oluşumunun tümü ya da bir kısmı üzerinde görüş birliğine varamazlarsa, soruna Taraf Devletlerin üzerinde mutabakata varamadıkları Komisyon üyeleri Komite üyeleri tarafından gizli oyla ve üçte iki çoğunlukla seçilirler.
2. Komisyon üyeleri kişisel sıfatlarıyla görev yaparlar. Soruna taraf bir ülkenin ya da bu Sözleşme'ye taraf olmayan bir ülkenin vatandaşı olamazlar.
3. Komisyon başkanını seçer ve kendi içtüzüğünü kabul eder.
4. Komisyon toplantılarını normal olarak Birleşmiş Milletler Merkezinde ya da Komisyon'un belirleyeceği başka bir uygun yerde yapar.
5. Bu Sözleşme'nin 10 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında öngörülen Sekreterya, Taraf Devletler arasındaki bir sorun Komisyon kurulmasını gerekli kıldığında, Komisyon'a da hizmet verir.
6. Komisyon'un üyelerinin giderleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin oluşturacağı bir tahmin esas alınarak, soruna Taraf Devletler arasında eşit olarak paylaşılır.
7. Genel Sekreter, gerekli olduğu takdirde, soruna Taraf Devletler bu maddenin altıncı fıkrası gereğince ödemeyi yapmadan önce Komisyon üyelerinin giderlerini ödeme yetkisine sahiptir.
8. Komite tarafından toplanan ve tasnif edilen bilgiler Komisyon'a iletilir ve Komisyon ilgili devletlerden gerekli tüm ek bilgiyi talep edebilir.

Madde 13

1. Komisyon, konuyu tüm yönleriyle inceledikten sonra, taraflar arasındaki anlaşmazlığa ilişkin tüm olgular hakkında bulgularını ve sorunun dostane çözümüne yönelik önerileri içeren bir raporu hazırlar ve Komite Başkanına sunar.
2. Komite Başkanı Komisyon'un raporunu soruna Taraf Devletlerin her birine iletir. Bu devletler, üç ay içerisinde, Komisyon Başkanına, Komisyon'un raporundaki önerileri kabul edip etmediklerini duyururlar.
3. Bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilen sürenin bitiminden sonra, Komite Başkanı, Komisyon'un raporunu ve ilgili Taraf Devletlerin bildirimlerini Sözleşme'ye Taraf Devletlere bildirir.

Madde 14

1. Bir Taraf Devlet, Sözleşme'de, öngörülen haklardan herhangi birinin ihlalden dolayı mağdur olduğunu iddia eden ve bu Devletin yargı yetkisi altında bulunan bireyler veya birey grupları tarafından yapılacak başvuruları kabul edip inceleyebilmesi için, Komite'nin yargı yetkisini kabul ettiğini her zaman beyan edebilir.
2. Bu maddenin birinci paragrafında belirtildiği şekilde beyanda bulunan herhangi bir Taraf Devlet, Sözleşme'de belirtilen haklardan birinin ihlalden zarar gördüğünü iddia eden ve mevcut diğer yerel olanakları tüketen, devletin yargı yetkisine tâbi bireylerden veya birey gruplarından dilekçe almaya ve incelemeye yetkili olacak, kendi ulusal hukuk sistemi içinde bir birim oluşturabilir ya da böyle birim belirleyebilir.
3. Bu maddenin birinci paragrafı uyarınca yapılan beyan ve bu maddenin ikinci paragrafı uyarınca oluşturulan veya belirlenen birimin ismi, diğer Taraf Devletlere iletilmek üzere ilgili Taraf Devlet tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine sunulur. Beyan, Genel Sekretere bildirimde bulunmak suretiyle herhangi bir zamanda geri çekilebilir, ancak böyle bir geri çekme Komite'nin bakmakta olduğu başvuruları etkilemez.
4. Dilekçelerin kaydı, bu maddenin ikinci paragrafı uyarınca oluşturulan veya belirlenen birim tarafından muhafaza edilir ve her yıl kayıtların tasdik edilmiş örnekleri, içerikleri kamuya açıklanmamak üzere Genel Sekretere uygun kanallardan tevdi edilir.
5. Başvuru sahibi, bu maddenin ikinci paragrafı uyarınca oluşturulan ya da belirlenen birimden sonuç alınmadığı takdirde, altı ay içinde konuyu Komite'ye iletme hakkına sahiptir.

6.

(a) Komite kendisine iletilen herhangi bir şikâyeti, bu Sözleşme'nin herhangi bir hükmünü ihlal ettiği iddia edilen Taraf Devletin dikkatine gizli olarak getirebilir, ancak ilgili birey veya birey gruplarının kimliği, sözkonusu bireyin ya da grupların açık rızası olmaksızın açıklanamaz. Komite isimli şikâyetleri almaz.

(b) Şikâyeti alan Devlet, üç ay içinde Komite'ye konuyu izah eden yazılı açıklama veya beyanat ve eğer varsa çözüm getirmek üzere almış olabileceği önlemleri sunar.

7.

(a) Komite, ilgili Taraf Devlet ve dilekçe sahibi tarafından temin edilebilen tüm bilgiler ışığında şikâyetleri inceler. Komite, mevcut tüm yerel olanakları tükettiği tespit edilmediği takdirde, dilekçe sahibinin herhangi bir şikâyetini incelemeyiz. Başvuru ile ilgili prosedürün makul bir süreyi aşması halinde bu kural uygulanmaz.

(b) Komite, önerilerini ve eğer varsa tavsiyelerini ilgili Taraf Devlete ve dilekçe sahibine gönderir.

8. Komite, bu tür şikâyetlerin ve gerektiğinde ilgili Taraf Devletlerin açıklamalarının ve beyanatlarının özetlerini ve kendi öneri ve tavsiyelerini yıllık raporuna dahil eder.

9. Sadece bu Sözleşme'ye taraf en az on Devlet bu maddenin birinci paragrafı çerçevesindeki beyanların bağlayıcılığını kabul ettiği takdirde, Komite'nin bu maddede belirtilen görevlerini uygulama yetkisi olur.

Madde 15

1. 14 Aralık 1960 tarih ve 1514 (XV) sayılı Genel Kurul kararında yer alan "Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri"nin amaçlarına ulaşılmasına kadar, bu Sözleşme'nin hükümleri, bu halklara diğer uluslararası anlaşmalar veya Birleşmiş Milletler ve uzmanlık kuruluşlarınca tanınan dilekçe hakkını hiçbir şekilde sınırlamaz.

2.

(a) Bu Sözleşme'nin sekizinci maddesinin birinci paragrafı uyarınca kurulan Komite, Sözleşme'nin, ilkeleri ve amaçlarıyla doğrudan ilgili konularla uğraşan Birleşmiş Milletler organlarından, bu organların vesayeti altındaki ve özerk olmayan ülkelerde ve 1514 (XV) sayılı Genel Kurul kararının uygulandığı tüm diğer ülkelerde mukim kişilerden aldıkları ve bu Sözleşme'nin kapsadığı konularla ilgili dilekçelerin örneklerini alabilir ve bu organların dilekçeleri incelemesi sırasında dilekçeler hakkında görüş bildirebilir ve tavsiyelerde bulunabilir.

(b) Komite, yetkili Birleşmiş Milletler organlarından, Sözleşme'nin ilke ve amaçlarıyla doğrudan ilgili olan ve bu fıkranın (a) alt fıkrasında belirtilen ülkelerdeki yönetici güçler tarafından uygulanan yasama, adli, idari ve diğer önlemler hakkındaki raporların örneklerini alabilir ve bu organlara görüşlerini ifade edebilir ve önerilerde bulunabilir.

3. Komite, Genel Kurul'a sunacağı raporuna, Birleşmiş Milletler organlarından aldığı dilekçe ve raporların özetini ve sözkonusu dilekçe ve raporlar hakkında görüş ve tavsiyelerini dahil eder.

4. Komite, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden, bu Sözleşme'nin amaçlarıyla ilgili olan ve bu maddenin 2 nci paragrafında belirtilen ülkeler hakkında kendisinde mevcut tüm bilgileri talep edebilir.

Madde 16

Bu Sözleşme'nin, uyuşmazlık ya da şikâyetlerin çözümüyle ilgili hükümleri, Birleşmiş Milletler ve uzmanlık kuruluşları tarafından kabul edilmiş tamamlayıcı anlaşmalar veya sözleşmelerde yer alan ayrımcılık alanındaki uyuşmazlık ya da şikâyetlerin çözümüne ilişkin diğer yöntemlerden ayrı olarak uygulanır ve Taraf Devletleri, kendi aralarında yürürlükte olan genel ya da özel uluslararası anlaşmalara uygun olarak uyuşmazlıkların çözümü için diğer yöntemlere başvurmaktan alıkoymaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Madde 17

1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler üyesi her Devletin ya da Birleşmiş Milletler'in herhangi bir uzmanlık kuruluşu üyesinin, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraf herhangi bir devletin ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından bu Sözleşme'ye Taraf olmaya davet edilen herhangi bir diğer Devletin imzasına açıktır.

2. Bu Sözleşme onaya tâbidir. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilir.

Madde 18

1. Bu Sözleşme, Sözleşme'nin 17 nci maddesinin birinci paragrafında atıfta bulunulan herhangi bir devletin katılımına açıktır.

2. Katılım, katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilmesine bağlıdır.

Madde 19

1. Bu Sözleşme, 27 nci onay belgesi veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilme tarihinden sonraki 30 uncu gün yürürlüğe girer.
2. Bu Sözleşme, 27 nci onay belgesi ya da katılma belgesinin tevdi edilmesinden sonra Sözleşme'yi onaylayan ya da Sözleşme'ye katılan her Devlet için, kendi onay belgesi ya da katılma belgesinin tevdi edilme tarihinden sonraki 30 uncu gün yürürlüğe girer.

Madde 20

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, onay veya katılma esnasında devletler tarafından konan çekinceleri alır ve bu Sözleşme'ye taraf tüm Devletlere ya da taraf olabilecek tüm Devletlere bildirir. Çekinceye itiraz eden herhangi bir Devlet, sözkonusu bildirim tarihinden itibaren 90 günlük süre içinde Genel Sekreter'e çekinceyi kabul etmediğini bildirebilir.
2. Bu Sözleşme'nin amacı ve hedefiyle bağdaşmayan ya da Sözleşme ile oluşturulan organlardan herhangi birinin faaliyetlerini engelleyici etkisi olabilecek bir çekinceye izin verilmez. Eğer Sözleşme'ye Taraf Devletlerin en azından üçte ikisi itiraz ederse, bir çekince bağdaşmayan ya da engelleyici addedilir.
3. Çekinceler, Genel Sekreter'e bu amaçla yapılacak bildirimle herhangi bir zamanda geri alınabilir. Bu tür bildirim, alındığı tarihte geçerli olur.

Madde 21

Bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yapacağı yazılı bildirimle bu Sözleşme ile bağlılığını feshedebilir. Fesih, bildirim Genl Sekreter tarafından alındığı tarihten bir yıl sonra geçerli olur.

Madde 22

İki ya da daha fazla Taraf Devlet arasında bu Sözleşme'nin yorumlanmasını ya da uygulanmasını ilgilendiren ve bu görüşmeler ya da Sözleşme'de açıkça belirtilen yöntemler yoluyla çözümlenemeyen herhangi bir uyuşmazlık, taraflar bir diğer çözüm yolunda uzlaşamazlarsa, uyuşmazlığa Taraf Devletlerden birinin talebiyle, karar alınmasını teminen Uluslararası Adalet Divanı'na intikal ettirilir.

Madde 23

1. Bu Sözleşme'nin gözden geçirilmesine ilişkin bir talep, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yazılı bildirim yoluyla herhangi bir Taraf Devlet tarafından herhangi bir

zamanda yapılabilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, böyle bir talep konusunda, eğer varsa atılacak adımlar hakkında karar verir.

Madde 24

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bu Sözleşme'nin 17 nci maddesinin birinci fıkrasında atıfta bulunulan tüm Devletlere aşağıdaki hususları bildirir.

- (a) 17 nci ve 18 inci maddeler gereğince yapılan imza, onay ve katılımlar;
- (b) 19 uncu madde gereğince bu Sözleşme'nin yürürlüğe giriş tarihi;
- (c) 14 üncü, 20 nci ve 23 üncü maddeler gereğince alınan şikayetler ve beyanlar;
- (d) 21 inci maddeye göre yapılan fesihler.

Madde 25

1. Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit derecede geçerli olan bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler arşivlerine tevdi olunur.

2. Birleşmiş Milletler Genel sekreteri, bu Sözleşme'nin onaylı örneklerini, bu Sözleşme'nin 17 nci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen her kategorideki tüm Devletlere iletir.

EK : Türkiye'nin çekince ve beyanları**İrk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi'nin onayı üzerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan Açıklamanın metni:**

Türkiye Cumhuriyeti, bu Sözleşme'de yer alan hükümleri yalnızca diplomatik ilişkisi bulunan Taraf Devletlerle ilgili olarak uygulayacağını beyan eder.

İrk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi'nin onayı üzerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan Açıklamanın metni

Türkiye Cumhuriyeti, bu Sözleşme'nin, münhasıran Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve idari düzeninin uygulandığı ulusal topraklar bakımından onaylanmış olduğunu beyan eder.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İrk Ayrımcılığının Her Biçiminin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi'ni Onayı üzerine Sözleşme'nin 22. Maddesine Koyduğu Çekincenin Metni:

Türkiye Cumhuriyeti kendini Sözleşme'nin 22. Maddesiyle bağlı saymamaktadır. Bu Sözleşme'nin yorumu ve uygulanmasıyla ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu herhangi bir ihtilafın Uluslararası Adalet Divanına sevki için ve her vakada Türkiye Cumhuriyeti'nin açık onayı gereklidir.

İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP), Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), İnsan Hakları Derneği (İHD), İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi tarafından kurulmuş bağımsız bir Platformdur.

www.ihop.org.tr
ihop@ihop.org.tr